

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sefer Ḥaye adam

Danzig, Abraham ben Jehiel Michal

מהרבא, גיצנאד

Frankurt a.M., 620 = 1860

חספ תוכלה.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10937

הלכות ראש חודש כלל קיח קיט

בהפטרות שנה ובאמת כן הוא המכהג לקרות שנה וגם הפסוקים מיואל כ"ל אך טעם מהרי"ל
 ל"ע הא סליק ענינא וכל דסליק ענינא מותר לקרות אף פחות מכ"א פסוקים וכן נוהגין תמיד
 לקרות הפטרה אף פחות מכ"א פסוקים היכי דס"ע אלא כ"ל הטעם דמוסיפין לקרות אחר זה
 הפסוקים מיואל כ"ל משום דמסיים בדבר רע ופושעים יכשלו גם לכן מהראוי לסיים בטוב.
 וכשר"ח ב' ג' ראו יש שבת בין י"ה לסוכות שקורין האוינו מפטירין ודבר דוד ובשאר
 שבתות השנה מפטירין מעין הפרשה. וכשקורין ב' פרשיות מפטירין בשל אחרונה מלבד
 באחרי קדושים כשהן מחוברין מפטירין הלא כבני כושיים שהיא הפטרת אחרי. מה
 שכתוב בחומשים הפטרת וישלח ויברח יעקב הוא טעות אלא בוצא מפטירין מן ויברח עד
 סוף הושע (ואחר כך פסוקים מיואל ואכלתם אכול וכו' וידעתם וכו' ג"כ מטעם לסיים בטוב).
 ובוישלח מפטירין מן ועמי תלואים וגם מקצת ויברח יעקב עד ומושיע אין בלתי ועפ"י
 הגר"א נוהגין להפטיר בפ' וישלח חזון עובדיה (תכ"ח).

הלכות פסח

כלל קיט. דין בדיקת חמץ:

(א) חדש ניסן הוא החדש הראשון לחדשי השנה כמו שכתוב בתורה וכו נגאלו
 אבותינו ממצרים וי"א דאף הגאולה העתידה לבא תהיה בניסן ובר"ח הוקם המשכן
 והקריבו י"ב נשיאים כמפורש בתורה ובכל יום שהיה הנשיא מקריב היה יו"ט שלו ואח"כ
 ע"פ ופסח וא"ח ולכן אין גופלים על פניהם כל החדש אפי' אחר הפסח מפני שכבר עבר
 רוב החדש בקדושה וא"א צדקתך בסוגה בשנת ואין מספידין בו ואין מתענים בו אפי'
 תענית יחיד ואפי' יאהרציט חוץ מן הבכורים בע"פ וכן תענית חלום מתענים בו ואפילו
 חלם לו בר"ח ניסן וא"צ למיתב תענית לתעניתו (ועיין כלל קל"ג סי' ל"ז) וכן חתן ביום
 חופתו ואפי' בר"ח ניסן מתענה כיון די"א שהוא תענית צדיקים. ובערב פסח א"א מזמור
 לתורה וא"א ולמנצח (תכ"ט). ושבת שלפני פסח קורין שבת הגדול מפני הגם הגדול
 שהיה בו שבשנה שיצאו ממצרים היה י' בניסן ביום שבת ולקחו כ"א מישראל שה לפסח
 וקשרו בכרעי מטותיהם כמש"כ בעשור לחדש הזה ויקחו להם שיה לבית אבות והמצרים
 ראו זה שרצו לשחוט אלהיהם והוצרכו לשחוק. ומנהג בכל ישראל שדורשין בשבת הגדול
 לפי שהוא חייב לדרוש בהלכות פסח קודם פסח ל' יום (סי' ת"ל).

(ב) מ"ע מה"ת להשבות החמץ קודם זמן איסור אכילתו שנאמר אך ביום הראשון
 תשביתו שאור מבתיכם ומפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום י"ד דל"ל כפשטא
 דר"ל ביום ראשון של פסח ישבית שהרי כבר נאמר ז' ימים לא ימצא וכו' וע"כ ר"ל ז'
 ימים שלמים ואם ימתין מלהשבית עד יום ראשון הרי אין כאן ז' ימים אע"כ דראשון זה
 ר"ל כאלו נכתב אך ביום הקודם תשביתו ומצינו כיוצא בו במקרא דכתיב הראשון אדם
 תולד ופירושו הקודם לאדם תולד (תל"א).

(ג) ומה היא השבתה זו האמורה בתורה שיבטלנו בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים
 בלבו שכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל. דא"ל דכוונת התורה
 דוקא לבער מן העולם דא"כ הוי ליה לכחוב תבערו או תשרפו אע"כ השבתה בלב סגי
 דכיון דביטלו ונחשב לו כעפר הרי הוא הפקר ואינו שלו ואינו עובר עליו שהרי לא אסרה
 תורה בכל יראה ובל ימצא אלא בחמץ שלו כדכתיב לא יראה לך חמץ וקבלו חז"ל דר"ל

שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים (רמב"ם רפ"ג ונמ"ח סג) ואע"ג דבשאר הפקר לא מהני דאם יאמר אדם על נכסיו שיהיו כעפרא לא הוי הפקר ומכ"ש אם אינו מוציא בפיו שהרי תשבתו משמע אפי' ביטול בלב ולכ"ע בכל התורה דברים שבלב אינן דברים מ"מ כיון דחמץ ממילא אינו ברשותו של אדם שהרי התורה אסרה בהנאה אלא שהתורה העמידה אותו ברשותו לענין זה שיהיה נחשב כשלו לעבור עליו בכל יראה ומשום הכי בגילוי דעתא בעלמא דלא ניהא ליה דלהוי ליה זכותא בגויה כלל סגי ומהני בין לחמץ ידוע ובין לשאינו ידוע (תוס' ור"ן ריש פסחים).

(ד) מה"ת סגי בביטול וכ"ש אם רוצה לבערו מן העולם ובאחד מהן סגי ואמנם חז"ל החמירו דלא סגי באחד מהן אלא בשניהם דוקא לפי שחששו אחר שהביטול תלוי במחשבתן של אדם וברעותיהם ואולי ירע בעיני האדם שיש לו חמץ בעד כמה אלפים להפקיר ואף שנפיו יאמר שיהיה בטל והפקר וחשוב כעפרא מ"מ לבו לא כן יחשוב ולא יבטלנו בלב שלם והרי הוא עובר בב"י שהרי לא הוציאו מביטוח ורשותו ועוד שמא מתוך שרגילין בו כל השנה אם יהיה בכיתו ורשותו גורנין שישכח ויבא לאוכלו ולכן תקנו חז"ל שאעפ"י שמבטל לא סגי אלא צריך לבדוק ולבערו מן העולם או שימכרנו לנכרי שיציא הנכרי החמץ מביטוח של ישראל או שימכור הישראל החדר שהחמץ מונח בו לנכרי דאו הוי כביטוח של נכרי (ר"ן סג).

(ה) אם תאמר כיון שאף שביטל צריך לבער ל"ל הביטול כיון שכבר ביער הכל ז"א שחששו חכמים שמא ישאיר החיכת חמץ לאיזה צורך וישכח ולא יבערנו ונמצא תיבך כשנמצא בפסח יהיה עובר בב"י שהרי לא ביער ולא ביטל וי"א דעובר גם למפרע (מ"א סי' תל"ד סק"ה ולא הזכיר מה שכתב הר"ן להדיא ריש פסחים דאינו עובר למפרע ואינו דומה לאוכל חלב נשוגג דשאני הכא דחוקי אחזקה כיון שסבר ביער הכל ע"ש בר"ן וכ"מ ברש"י פ' כ"ג תוס' ד"ה ואי).

(ו) והצריכו חכמים לבדוק בחורין ובסדקים דאע"ג דבחורין וסדקים אין לחוש אלא לחמץ כל שהוא כגון פרורין ופרורין ממילא בטילי ואינו עובר בשום אופן מ"מ מחששא דשמא יבא לאכלו צריך לבער אפי' כ"ש (ריב"ז נפירש ונפ"ח סי' תמ"ד סעיף ד' חולק) ולפי שא"א לבדוק בחורין וסדקים אלא ע"י נר שאור היום אינו מועיל לחורין ולכן התקינו שכל הבדיקות לא יהיו אלא ע"י נר ולפי שאין אור הנר מועיל ביום לפיכך תקנו לבדוק בלילה שאז אור הנר יפה לבדיקה ועוד דביום אין כל אדם מצוי בכיתו שהולך למלאכתו אבל בלילה אז היא שעה שבני אדם מצויים בבתיהם ולפי שבליילה יש לחוש שמא יחטפנו שניה ולכן תקנו שתיכף בתחלת ליל י"ד חייבין לבדוק (כ"כ א"י וחק יעקב נסו' תל"א וכן משמע לשון רמב"ם ומאז"ד ודלא כמ"א).

(ז) כיון שתקנו זמן קבוע לבדיקה זו שתהיה דוקא מתחלת הלילה לכן אסור להתחיל לאכול או לכתום/למרוחץ או לעשות מלאכה חצי שעה קודם תחילת הלילה ואפי' ללמוד אסור בין שלומד בפ"ע או שלומד עם אחרים (אלא בלימוד אינו אסור אלא בה"ש כן משמע ברמב"ם ועיין ח"י כדי שלא יתבטל מלימודו כ"כ) דחיישינן שמא ישכח מלבדוק ואם התחיל ללמוד מבעוד יום יש אומרים שצריך להפסיק אע"ג דהתחיל בהיתר (מלתא דרבנן היא דהא מה"ת בביטול סגי וקיימא לן דכל מילי דרבנן בהתחיל בהיתר לא יפסיק הבא כיון שהוא לאפרושי מאיסורא חמיר טפי ונ"ל דהמיקל כדעת המקילין לא הפסיד ואם התחיל לאכול או במלאכה נ"ל דיפסיק. ואותן המתפללים מעריב בזמנו בצבור יתפללו מקודם דטורח לקבצן אח"כ וגם אין לחוש כ"כ שישכח לבדוק שהרי חפלה היא דבר

קבוע דלא שייך בו שמא ימושך והמתפלל בכיתו יתן לאחר לכדוק והוא יתפלל ואם אין לו אחר והוא רגיל להתפלל לעולם ביחודי יכדוק תחלה דכיון דרגיל בכך שיחפלל לא ישבת. והח"י כתב דלעולם יתפלל תחלה דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ואותן אנשים שאומרים הלכה בפני אחרים כ' המ"א (סז) דמוחר ללמוד בלא פלפול כיון דיש לו שיעור קבוע (ונרמז"ס ובכ"מ סז מתייר דאפי' ללמוד עם אחרים אסור ול"ע) ומעימה בעלמא קודם בדיקה כגון פירות וכזית פת מותר (תל"ח).

(ה) אין בודקין אלא בנר של שעוה והוא יחודי אבל ב' נרות קלועים הוי כאבוקה ואין בודקין לאור אבוקה שמתירא להכניסו לחורין שלא ישרוף הבית ולא בנר של חלב ושל שמן שלא יטוף על הכלים ויפסידם ואם בדק כדיעבד לאור אבוקה צריך לחזור ולכדוק כיון דמוזכר בגמרא דאין בודקין לאורו. וכשאר נרות כדיעבד או שאין לו נר של שעוה דהוי כדיעבד עלתה לו בדיקה (סי' תל"ג עיין מ"א סק"ה) ואין כוונתו לענין הדין שיהיה שוה לאבוקה אלא ר"ל הטעם של שמן הוא כמו באבוקה (ועיין גר"ש ובח"י).

(ט) בודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ ואפי' המרתופים של מוכרי יין ומי רבש צריך בדיקה שלפעמים השמש נכנס בהם בתוך סעודתו ופתו בידו וכן בכל מקום שיש לחוש לזה אפי' מקום שמתחזקין בו עצים לבשל. וכן בחי כנסיות ובתי מדרשות צריך בדיקה שהתינוקות מכניסים בהם חמץ (סז).

(י) ולכן צריך לכדוק כל הבתים והעליות והחורין שאינם גבוהים מתשמיש אדם או נמוכים פחות מג"ט דאלו א"צ בדיקה כלל דמתוך גבהן ועמקן אין דרך להשתמש בהם ואם מצוים חינוקות צריך לכדוק אף בנמוכים וכן צריך לכדוק תחת הספסלין והשולחנות שאוכלין שם. ובמקום שהתרנגולים מצוים א"צ לכדוק בקרקע הבית ובלול שלהן דמסתמא אף אח"ל שהיה בו חמץ בודאי תרנגולים אכלוהו אבל אם היה שם חמץ ודאי לא סמכינן ע"ז וצריך בדיקה (עיין בח"י סי' תל"ג ס"ק י"ב שרובה להשוות כל הדעות ומכרז באגדה דר"ל דכשיגיע זמן הכיעור לריך לנער ולא ידעתי מה יעשה צוה שכתב באורחות חיים ה"ל וחלז שתרנגולים נוטים סז א"ל בדיקה וכנהה גומר מוספק חמץ אבל מודאי חמץ לריך בדיקה עכ"ל וצוה כדחו דבריו) וכ"ש במקום שמעמידין אווזים בלול ומניחין לפניהם מכחון כלי עם שבולת שועל ושעורים שע"י אכילתם נופלים גרעינים לחוץ וא"א להם לאכול משם והם חמץ גמור שהרי שורין הגרעינים במים וצריך בדיקה מדינא. וכן צריך לכדוק כל הכלים שבשלו בהם כל השנה מיני קמחין ולנקותן יפה ועריבות שלשין בהם כל השנה אפילו העשויות בעץ אחר כדוק ומנוסה שאין הרחיצה והניקור מועיל להם וכן הכלים שמניחים בו קמח והסלים שמניחים בהם פת ולכן יחנם במתנה או ימכרם לנכרי או יטוחם במיט (תמ"ג).

(יא) אם בדק ליל י"ג לאור הנר כדיעבד עלתה לו בדיקה ומ"פ נכון שיחזור ויכדוק ליל י"ד חדר אחר כעיקר תקנת חכמים ולא יכרך (ת"י) אבל המכבד חדריו ובודק ביום י"ג צריך מדינא לחזור ולכדוק כלילה כיון דבדק בלא אור הנר (תל"ג).

(יב) קודם הבדיקה יכבד היטיב דלא מכדיק שפיר בלא כיבוד ולכן נהגו ליטול נוצות כדי לכבד אוהן מקומות שימצא בהם חמץ והכיסים של בגדים והבתי ידיים שנותנים בהם לפעמים חמץ אפי' אמר ברי לי שלא ניתן לחוכו חמץ הוי כמלתא דלא רמיא על אינשי ולכן צריך בדיקה. והעולם נוהגין רק לנער הכיסים בשעת הביעור ונכון לכדוק אותם בשעת בדיקה (סז).

(יג) אע"ג דכתיב לא יראה לך חמץ דמשמע דוקא לראותו אסור קבלו חז"ל מדכתיב שבעת ימים לא ימצא דאסור להטמין או להניח בכית אחר שעכ"פ כיון שיודע

היכן הוא ה"ז מצוי לו ועובר ולכן חמץ שמונה עליו גל אכנים וכיוצא בו אם הוא פחות מג"ט צריך לבדוק ולבער ואם יש עליו גבוה ג"ט אעפ"י שידוע שיש שם חמץ א"צ לבדוק ולבער דהוי כמבוער ומ"מ צריך לבטל לכ"ע אלא די"א דהביטול הוא מדאורייתא דאל"כ אעפ"י שאין דעתו כלל לפקח הגל במועד מ"מ עובר משום לא ימצא וי"א דמדאורייתא אינו עובר כלל דדוקא להטמין בידים אסור מדאורייתא אבל הכא כיון שלא היה בדעתו להטמין אינו עובר. מ"מ מדרבנן לכ"ע צריך לבטל ולכן אם לא ביטל עד אחר זמן איסורו צריך לפקח הגל ולבער ולאחר הפסח אם מותר להנות ממנו מחלוקת בין הפוסקים ואם נפל עליו גל גדול שא"א לפקח והוא אבוד ממנו ומכל אדם מותר דלא קרינן ביה שלך (סי' תל"ג נמ"ח ס"ק י"ז).

(יד) ולהניח לכתחלה על החמץ כעין גל כגון שיש לו אוצר חטים וידע שיש שם חטים מחומצים בקרקעית הבור ועכשיו רוצה להניח שם עוד חטים אפי' הוא מתחלה השנה צריך לבער שה"ז כמטמין בידים ואפי' אין דעתו לפנותו קודם פסח ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד או שלא שם על לבו לזה והניח עליו האוצר אם היה קודם ל' יום לפני הפסח א"צ לבער אלא מבטלו ודיו ולאחר הפסח כשמפנה האוצר אסור להנות מאותן חטים המחומצים שכיון שהיה יודע שיש כאן חמץ בודאי ואין לך אדם שאין דעתו לפנות אוצרו וגרע מחמץ שנפל עליו מפולת ממילא. ובתוך ל' יום אפי' אין דעתו לפנותו חוץ הפסח חייב לבער (סי' תל"ז).

(טו) ואם לא היה שם חמץ ידוע אלא ספק חמץ אם הוא חוץ ל' יום זקוק לבדוק מספק קודם שיניח שם האוצר בלילה לאור הנר ואם לא ברק זקוק לפנות האוצר ולבדוק דכל שלשים יום קודם הפסח חל עליו חובת בדיקה וקודם שלשים יום אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק דחיישינן שמא יפנה עד שלא ישאר עליו ג"ט ואח"כ יטרוד ולא יבדוק ואם אין דעתו לפנותו קודם פסח א"צ לבדוק מספק (סמ"ק תל"ז נמ"ח ונסמין תל"ג ס"ק י').

(טז) הטעם שמחלקין בין קודם לשלשים יום דכך תקנו חז"ל דשלשים יום קודם הרגל חל עליו חובת הרגל ולכן צריך כל אדם לעיין בכל השלשים יום שלא ישאר בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל וכן לא ישליך גרעינים לתרנגולים במקום לח חוץ ל' יום שמא ישכח מלבערם (סז).

(יז) היוצא לדרך ומניח אשתו בביתו היא תבדוק ותבטל בביתו וגם הוא יבטל בדרך ולפי שיש חילוקי דינים בזה אם הוא חוץ ל' או קודם ל' כדלעיל בסימן י"ד (ועי' ט"ז נמ"ח ס"י תל"ה) וגם לכתחלה אין לסמוך על בדיקות נשים לכן ראוי שימנה שליח שיבדוק במקומו וגם יבטל (ועיין כ"ז נס"י תל"ו ועיין נח"י ס"ק י"ד ולקמן סי' כ"ה).

(יח) היוצא מביתו ונכנס לבית אחר בפסח כדרך בני הכפרים אם אין נכנס בו אדם והבית של יהודי או אפי' של נכרי ודעתו לחזור בו לאחר פסח צריך לבדוק ולבער אבל אם הבית של נכרי ועוקר דירתו ממנו א"צ לבדוק שהרי מפיקר חמצו ולא יזכה בו עוד וגם יקיים מצות ביעור בבית אחר שיכנס בו אבל אם מפרש לים או בשירא ולא יכנס בבית בפסח אע"ג שבדק הכיסים ובתי ידים מ"מ מדכתוב שאור מבתיכם משמע דעיקר מצוה הוא לבער מביתו ולכן י"א דאם הוא חוץ שלשים יום חל עליו חובת ביעור וצריך לבער בית הנכרי שהוא יוצא ממנו וי"א דאם נכנס בו נכרי א"צ ביעור אבל ישראל שיצא מבית ישראל וישראל אחר נכנס בו לכ"ע א"צ לבער שהשני חייב לבער (סי' תל"ו נח"י) והמשכיר בית לחבירו לצורך י"ד וממנו ואילך וקנהו באחד מדרכי הקנהה ששכירות

קרקע נקנה בו דהיינו בכסף ושטר וחוקה או קנין סודר אם עד שלא מסר לו המפתח
 חל י"ד או אפי' שכבר מסר לו המפתח וחזר והפקידו ביד המשכיר חייב המשכיר לברוק
 ואם משמסר לו המפתח חל י"ד על השוכר לברוק ולבטל שהרי כבר הפקיד המשכיר
 ומ"מ המשכיר יבטל ג"כ. ואם הוא בית שאינו נעול תיכף כשהחזיק על השוכר לברוק.
 ואם לא קנה באחד מדרכי הקניה אעפ"י שהמפתח ביד השוכר א"צ לברוק דה"ל כמו
 שהפקיד מפתח ביד אחר. והמוכר ביתו והחזיק הלוקח כיון שאין למוכר שום זכות
 בקרקע על הלוקח לברוק אעפ"י שהמפתח ביד המוכר. והמשכיר בית לגברי חייב
 המשכיר לברוק אעפ"י שמסר המפתח ב"ג (ח"ר) (גכ"ל פשוט לפי מהגמ' שמוכרים החדר
 עם החמץ שמוכר בו שט"פ מחויב הנעשה"כ לברוק כיון שלא החזיק בו הנכרי ופשיטא שאם גם
 המפתח בידו של נעשה"כ לכל הדעות חייב הנעשה"כ לברוק עיין בח"י סי' תל"ז סק"ג שהרי אין
 מוסרין לו השטר והמפתח עד יום י"ד וא"כ חל עליו חובת בדיקה תיכף בלילה). והשוכר ב"ד
 ואינו יודע אם הוא ברוק ישאל לו ואם אינו בעיר חזקתו ברוק ומבטלו בלבו ודיו וה"ה
 אשחו או ב"ב אפי' קטן שיש בו דעת נאמנים אפי' אם החזק שלא נבדק כיון שבדיקת
 חמץ דרבנן האמינוהו (ועיין עוד מדיני מוכר נש"ע סי' תל"א).

(יט) קודם שיתחיל לברוק יברך וצונו על ביעור חמץ דאע"ג דאינו מבער עד למחר
 מ"מ כיון דבדיקה זו לצורך ביעור הוי מעין הביעור. ואין מברכין על בדיקה חמץ דאין זה
 סוף מצותו וגם אין מברכין על ביטול חמץ כיון דעיקר הביטול תלוי בלב ואין מברכין על
 דברים שבלב ואם התחיל לברוק ולא בירך יברך כ"ז שלא סיים בדיקתו ואם שכח לברך
 כ"ז בדיקתו אוי יברך למחר בשעת הביעור (תל"ח). ויותר שלא ידבר בין הברכה לתחלת
 הבדיקה ואם סח מדברים שאינם צורך הבדיקה צריך לחזור ולברך ואם הוא מענין
 הבדיקה א"צ לברך וטוב שלא ידבר עד שגמור כל הבדיקה ומ"מ בדיעבד אם דיבר אחר
 שהתחיל הבדיקה א"צ לחזור ולברך.

(כ) בברכה אחת יכול לברוק כמה בתים ואם בעל הבית רוצה יעמדו מבני ביתו
 אצלו בשעה שמברך והם יברקו איש במקומו על סמך ברכה שבירך בעה"כ אבל אם אין
 בורק כלל לא יברך הבעה"כ אלא זה שבורק דהוי כשלוחו אע"ג שאין החמץ שלו. ואם
 באמצע הבדיקה נחלש הבעה"כ ומצוה לאחר לברוק אעפ"י שלא היה שם בשעת ברכה
 אין צריך לברך כיון שהכל מצוה אחד (שס). (ועיין גכ"א סוף הלכות פסח).

(כא) ואם יש הפסק בין הבתים כגון שבורק ביתו וחנותו שהוא בחצר אחרת
 יברך השליח שם בחנות דברכת בעה"כ אינו מועיל שהרי יש הפסק בדליכה ואפי'
 בעה"כ צריך לברך כשהולך מביתו לחנות לברוק (פ"ח) ונ"ל דאם הבית אחר סמוך לו
 א"צ לברך (ועיין בהלכות יולית כלל י"ג נכ"א סי' א' שהארכתי בזה).

(כב) יש נוהגין להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבורק דחוששין שמא לא
 ימצא כלום ויהיה ברכתו לבטלה ואין לחוש לזה שהרי עכ"פ יבער למחר מה שמשייד
 והבדיקה היא לצורך הביעור (תל"ג וכן דעת הגר"א דביאורו סק"ט שא"ל להכית).

(כג) קודם הבדיקה ישים כל החמץ שמשייך לאכילתו במקום אחד ולא יוליך אנה
 ואנה דאז לא מהני ליה בדיקתו ואז יברוק ומה שימצא בבדיקתו יצניע גם כן שלא יאבד
 ממנו דאז צריך לחזור ולברוק ולכן המנהג לתלות אותו באויר או בחיבה במקום שלא
 יוכל עכבר לישלנו (תל"ד) (ונש"ע סי' תל"ח ובסי' תל"ט מוצא דין אם לא מלא מספר החמץ
 שהכית ודין עכבר ככנס למקום שדק וכבר נפיו).

(כד) ואחר הבדיקה בלילה יבטלנו ויאמר כל חמירא וחמיעא דאיחא ברשותי דלא חזיתיה ודלא בערתיה לבטיל ולהוי הפקר כעפרא דארעא וטוב ללמד לעמי הארץ שאינן מבינים בלה"ק או אשה המבטלת שתאמר בלשון שמבינה (לכיוון ה"ל) חמין ח"דער זייער טייג ווען ע"ג ח"ן איין ראות ח"זט ז"ל הפקר חונד דען טטויבע דער ערדע ג"ייד געה"ן טען זיין) שהרי הביטול הוא מחורת הפקר ואם אינו יודע מה מהני הביטול (סד).

(כה) אע"ג דיכול אדם לעשות שליח לבדוק חמץ מ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו. ודוקא הבדיקה אבל הביטול י"א דאינו יכול לבטל ע"י שליח שהרי הביטול הוא מטעם הפקר ואם יאמר אדם לחבירו להפקיר נכסיו אינו כלום אם לא שזוכה לו החמץ באחד מדרכי הקניה מ"מ י"א כיון שבאמת החמץ אינו ברשותו בלא"ה שהרי אסור בהנאה אלא שהכתוב העמידו ברשותו לענין זה שיעבור עליו ולכן בגילוי דעת שאינו רוצה בו סגי ולכן בדיעבד מהני ע"י שליח והשליח יאמר המצו של פלוני יהיה הפקר ולכן אם אין האיש בביתו לא יסמוך על אשתו אע"ג דמסתמא היא כשלוחו בכל נכסיו מזה שהוא לזכותו ויבטל בעצמו במקום שהוא ומ"מ חבטל גם אשתו דשמא ישכח מלבטל ודוקא אשתו אמרינן מסתמא היא שלוחו אבל איש אחר אפי' אם עשהו שליח לבדוק אינו יכול לבטל דמה מהני ביטול אא"כ אמר לו בפירוש שיבטל ג"כ. אפטרופס של יתומים חייב לבדוק ולבער ולבטל ובמקום שנוחגין שכר על הבדיקה נוחן שכר ואם עבר ולא ביער ולא ביטל ועבר עליו הפסח אין לחייבו כיון שאינו חייב אלא בפשיעה ומה שלא מכר לא מקרי פשיעה אלא גרמא (ח"י סי' תל"ד ותמ"ג ועיין כלל ק"כ סי' ס').

(כו) אע"ג שכבר ביטל בלילה מ"מ יבטל עוד הפעם ביום שהרי לאחר שביטל בלילה חזר לאכול א"כ זכה באותו פת ושמא ישאר ממנו ולכן יבטל עוד הפעם ויאמר כל חמירא דחזיתיה ודלא חזיתיה דבערתיה ודלא בערתיה וכו' כדי לכלול אף מה שנשאר בלילה לסעודתו ולא יבטל ביום עד לאחר ששרף החמץ כדי לקיים מצוה ביעור חמץ שדינו לכתחילה בשרפה ואם יבטל קודם הרי אין החמץ שלו ואינו מצווה על שריפתו. ולא יסמוך על ביטול היום דשמא ישכח מלשרוף החמץ עד לאחר שעת איסורו ואז לא מהני ביטולו דלאחר זמן איסורו בלא"ה אינו שלו שהרי אסרה התורה בהנאה וא"כ מה מהני ביטולו ולכן צריך לבטל ג"כ בשעת הבדיקה בלילה (סד) ומ"מ הלש עיסה לאחר זמן איסורו והוא טרוד במקום אחר וירא שמא חממין מבטלו קודם שחחמין דכיון דעדין אינו חמץ הוא ברשותו ויכול לבטל (תמ"ד) ולכן העושין מצוה של מצוה בע"פ אחר הצות יאמרו כל הפרורין שיפלו יהיו הפקר (תכ"ח).

(כז) לא בדיק כלל י"ד יבדוק ביום י"ד ח"כפ כשנוכח לא בדיק ביום י"ד יבדוק בתוך הפסח ואפי' ב"ט ואם מצא לא יטלטלנו אלא יכפה עליו כלי (כדלקמן סי' כ"ט). ואימתי שבדק מברך על ביעור חמץ וכ"ש אם נחמץ לו איזה חמץ בפסח מברך על ביעור חמץ שהרי זה לא היה כלל בכלל הביטול ומיהו אפי' אם בודק בחמץ שאינו יודע מ"מ מברך אע"ג שזה בכלל הביטול מ"מ מדרבנן חייב לבער וא"כ מברך על תקנת חכמים ומיהו אם נחמץ לו ע"י שנמצא חטה בחבשיל וכיוצא בו אינו מברך שאין זה ודאי חמץ. לא בדיק כל ימי הפסח אעפ"י כן צריך לבדוק אפי' אחר הפסח דאז ג"כ צריך לבערו כדי שלא ישל בו שהרי חמץ שעבר עליו הפסח אסור ג"כ בהנאה ומ"מ על הבדיקה זו שלאחר הפסח לא יברך כיון שאינו אסור אלא מטעם קנס (סי' תל"ה ומ"א ס"ס הניח נ"ע) אם יבדק אם מלא חמץ ב"ט ח"ל נסיון תמ"ז כ' נפשיטות לבדק וכן כתב הח"י) ונ"ל דעל חמץ פחות מכזית לא יברך די"א דא"צ ביעור (עיין מ"א סי' תמ"ג ס"ק י' ולעיל סי' ו').

הלכות פסח כלל קיט

(כח) כל הבדיקות אעפ"י שבדוק ביום מ"מ צריך לבדוק לאור הנר כמו בלילה (סימן תל"ג).

(כט) מצא חמץ בביתו בחול המועד יכרך ויוציאנו לחוץ ויבערנו כשרפה ואם ביו"ט שני וה"ה אחרון של פסח לא ישרפנו שהרי הבערה היא אב מלאכה ולכן ישליכנו לבית הכסא ואע"ג שאסור לטלטלו שהרי הוא מוקצה מ"מ ביו"ט ב' יש מקילין בשביל מצות ביעור וי"א דיום טוב שני כדן יו"ט ראשון אם כבר ביטל אבל אם לא ביטל או שנתחמץ לו ביו"ט לכ"ע ישליכנו לבהכ"ס (ח"י סי' תמ"ז) ואם מצא ביו"ט ראשון וכן בע"פ שחל בשבת ומצא לאחר שעה ה' דאסור בהנאה אסור לטלטלו ואפי' אם נתחמץ בפסח ולא היה בכלל הביטול ועובר עליו מד"ת וטלטול מוקצה אינו אלא מדרבנן מ"מ כיון שברצונו היה שורפו אלא שהכמים אסרו לטלטלו ואינו משהא אותו ע"מ לקיימו אלא ע"מ לשורפו אינו עובר עליו ולכן יכפה עליו כלי במקומו עד הלילה ואז ישליכנו לכה"כ (וע' נכ"ח סוף דין מוקלה) ואפי' לשרפו במקומו אסור אע"ג דמצות ביעור הוי עשה וא"כ בעידנא דעקר לאו דלא תעשה מלאכה מקיים לעשה וקיי"ל דעשה דוחה ל"ת שאני יו"ט דהוי עשה ול"ת (עיין נמ"א סי' תמ"ז ס"ק ג' ג') וכ"ז בחמץ גמור אבל חטה שנמצאת בחבשיל בח' של פסח יכול לשהות החבשיל עד הערב וא"צ לבערו כיון דאינו חמץ וודאי וגם אינו אלא משהו אבל ביום ו' של פסח יבערנו ע"י נכרי דהיינו שיאמר לנכרי לזרוק הכל לביה"כ דאם ישאא עד הלילה אז לא יצטרך עוד לבערו ונמצא משהא החמץ ע"מ לקיימו וזה אסור אפי' באיסור משהו (תמ"ז) (ועיין לקמן סי' קכ"ג סי' ח' מה שכתנתי נ"ס תשובת חכם בני וא"ר).

(ל) יכול לבער החמץ תיכף בלילה לאחר הבדיקה אם לא ישאיר לו עוד ואמנם אפ"ה טוב יותר לבערו ביום ד"א דאין ביעור חמץ אלא שריפה דילפינן מנותר ושריפת נותר צריך להיות דוקא ביום ומיהו הרבה פוסקים ס"ל דיכול לבערו בכל דבר רק שלא יהיה בעולם דהיינו לזרוק אותו לים או לבית הכסא והמנהג לשורפו ואם נתנו לנכרי קודם שעה ו' א"צ לבער ומ"מ לא קיים מצות שריפת חמץ ואסור ליתנו לעברו ושפחתו נכרים שצריך ליתן להם מזונותם אם הוא חמץ הרבה שיאכלו לאחר איסורו שהרי נהנה מהחמץ (ח"י נ"ס נ"ח) ואם שרפו משעה ו' ולמעלה הואיל דאסור בהנאה ה"ז לא יסיק בו חנור וכריים ולא יבשל ואם בישל או אפה אותו הפת ואותו חבשיל אסורים בהנאה ואפי' היה שם ג"כ עצים דהתירא דהוי זה וזה גורם ואפ"ה אסור דיש שבח עצים כפת והוי כאלו האיסור בעין (כמ"ג הט"ז נ"ד סי' קמ"ג ס"ק ד) וכן הפחמץ שלו אסורין בהנאה הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאה (תמ"ה וכו"א) אם שרף חמץ קודם זמנו או שנתעפש עד שנפסל מאכילת כלב או שיחדו לשיבה וטח אותו בטיט מותר לקיימו בפסח ואם נפל לחוך החבשיל בחוך הפסח בטל ברובא בעלמא כיון שהוא עפרא בעלמא (תמ"ג נח"י).

כלל קכ. דין חמץ של נכרי בבית ישראל ודין ישראל שמשכן חמץ לנכרי או לישראל (ת"מ תמ"ח).

(א) כתיב לא יראה לך חמץ וקבלו חז"ל דלכן כתיב לך להורות דדוקא שלך אי אחת רואה אבל חמץ שאינו שלו אינו עובר עליו ואמנם מדכתיב קרא אחרניא שבעת ימים שאור לא ימצא וכו' ולא כתיב לך משמע אפי' מה שאינו שלו עובר וקבלו חז"ל דודאי אינו עובר אלא על חמץ שלו ומיהו אם קיבל עליו אחריות אע"ג דקיי"ל בכל התורה דבר הגורם לממון לאו כממון דמי מ"מ רבי רחמנא הכא גבי חמץ אם קיבל עליו

אחריות עובר עליו דזה עכ"פ מצוי אצלו ברשותו ולכן נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קיבל עליו אחריות מגנבה ואכדה דהיינו שהתנה עמו בפירוש שמקבל אחריות דאע"ג דבישראל אף בסתם הוא כקיבל אחריות דכיון דאמר הכנס לרשותי הוא כאלו קיבל בפירוש אם לא שאמר שאמר הנח לפני (כמונז'ר נח"מ סי' רל"ח) אבל בנכרי שהפקיד דקיי"ל שם סימן ש"א דאין דין שומרים לנכרי ולכן בעינן דוקא התנה אעפ"י דלא קנו מידו ומדינא אינו חייב מ"מ כיון שמחוק המלך כיון דהתנה חייב לשלם (ח"י סק"ח) ולכן בין שהוא בביתו או בכל מקום שהוא רשות של ישראל חייב לבער ואפי' יחד לו מקום בפני עצמו בשכירות לא מהני לכתחלה דקיי"ל שכירות לא קניא לקולא (עיין מ"ח סימן רמ"ח) ומ"מ בדיעבד סמכינן על ר"ח דס"ל דמהני יחד לו מקום והוי כמקבל אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי דמוחר לכ"ע והיה נראה דאם ישראל שכר הבית מנכרי והשכיר מקום לנכרי מותר ממ"נ אפי' לכתחלה דאם שכירות קניא א"כ הוי ביתו של זה הנכרי השוכר ואם שכירות לא קניא א"כ אינו ביתו של ישראל כלל (וכונס"כ סמ"ח נס' רמ"ז) אך י"ל כיון שהוא עכ"פ ברשות הישראל ונקרא מצוי לו י"ל דגם בזה חייב לבער ולא מהני מה שיפקיד הישראל החמץ ביד נכרי אחר שאינו בעליו שכיון שהוא כשלו ה"ז כאלו מפקיד חמצו ביד נכרי שחייב לבער (כמו שגנז'ר נס' ה') אבל אם חזר והפקידו ביד בעליו הראשונים אינו חייב לבער דה"ל כמקבל אחריות על חמצו של נכרי ברשות הנכרי ומותר שהרי אינו שלו וגם אינו מצוי לו ומיהו אם הנכרי השני מקבל עליו כל אחריות מגנבה ואכדה צ"ע (ועיין כ"ז נח"מ וח"י סי' ת"מ).

(ב) י"א דאפי' אם אין הישראל מקבל עליו אחריות גניבה ואכדה אלא שהוא עליו כשומר חנם כיון שעכ"פ יש מציאות שיהיה חייב לשלם כגון ע"י פשיעה הוי כחמצו של ישראל וחייב לבער וי"א דאפי' אינו מקבל עליו שום אחריות אלא שהנכרי אדם כגון אנשי חילות וכיוצא בו שאם יאבד יעליל ויכפהו לשלם חייב לבער ויש חולקים (ע"ט נט"ז ונח"י) ואם הוא חייב מדינא דמלכותא לכ"ע חייב לבער ולכתחלה אם הוא שומר חנם יבערנו ובדיעבד ששכח לבער יש לסמוך אסברא ראשונה דכל שאין חייב בגניבה ואכדה מותר (ח"י סז).

(ג) ואם אינו חייב באחריות כלל אינו חייב לבערו ועכ"פ צריך לעשות לפניו מחיצה גבוהה י"ט כדי שלא יבא לידי מבשול ולאכלו כיון שחמץ לא ברילי מיניה אבל לא מהני לכפות עליו כלי כיון שיהיה מונח שם איזה ימים חיישינן שמא תנטל הכלי וכן מחיצה ע"י סדין ג"כ לא מהני שהולכין ובאין מתחתיו וכן נכרי שהניח חמץ בבית ישראל בלא רשותו אם הוא ביו"ט כופה עליו כלי וכוה"מ או שהניח בכוה"מ וכ"ש קודם פסח צריך לעשות מחיצה דכפיית כלי לא מהני רק ביו"ט או על איזה שעות אפי' בכוה"מ ואם יכול לזרוק אותו לחוץ או לבערו בענין שלא יצטרך לשלם לנכרי לא יטריח בכוה"מ לעשות מחיצה אלא יזרקנו או יבערנו (ח"י סז).

(ד) ודוקא שהנכרי הניחו בבית ישראל והלך לו דאיכא למיחש שמא יאכלנו לכן צריך כפיית כלי אבל נכרי שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו א"צ להוציאו ולא לכפיית כלי שהרי נכרי משמרו וגם אינו מסור בידו כלל אבל אסור לישראל לאכול על שלחן אחד עם נכרי אעפ"י שיעשה היכר בהפסק מפה אע"ג דמהני כשוה אוכל בשך וזה חלב אבל חמץ שהוא כמשהו חיישינן שמא יתערב פירור ואפי' השלחן הוא גדול אסור דלא פלוג רבנן אבל אם אין הישראל אוכל על השלחן מותר להניח לנכרי שיאכל על שלחנו ואח"כ ירחצנו וידחנו יפה (סז).

(ה) ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל נכרי אעפ"י שקיבל עליו הנפקד אחריות מ"מ עובר עליו אף המפקיד דהא דמקבל עליו אחריות נעשה כשלו היינו דוקא לחומרא שגם הנפקד עובר אבל לענין זה שנאמר שיצא מרשות המפקיד לגמרי דהיינו לקולא ל"א דאדורבה בכל התורה קי"ל דעומד ברשות המפקיד ולכן ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון יעכבנו עד שעה ה' ואם לא בא בעליו ימכרו לנכרי בענין שיוכל להזיז ולקנות ממנו אחר הפסח (כלקמן נכלל קכ"ג) ואסור למכרו לחלוטין אם לא שא"א לו למכרו בענין זה דאז מותר למכרו. לנכרי לחלוטין ואם יודע הנפקד שאם ימתן עד שעה ה' לא יוכל למכרו מותר למכרו קודם לזה (ועיין ח"ד וח"ד) ואם לא מכרו חייב לבערו בזמן איסורו ואפי' אינו חייב באחריות כלל ונמצא שאינו עובר עליו מ"מ יעבור עליו המפקיד ומ"מ גם המפקיד לא יסמוך על זה וצריך גם הוא למכרו במקום שהוא אבל גם הנפקד אינו רשאי לסמוך על זה דשמא ישכח המפקיד ולכן הנפקד חייב לשלם להמפקיד שהרי פשע ולא מכרו (וסח"י חולק בזה וגם נח"י הכיח דין זה נכ"ע) ואם לא ביער ולא מכר ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך ואם נאנס החמץ אח"כ דשוב א"י לומר הרי שלך לפניך חייב לשלם (תמ"ג נמ"ח ועיין ח"ד וח"ד) וישראל שמשכן חמץ ביד חבירו המלוה עובר עליו דישאל מן ישראל קונה משכון (תמ"ח מ"ח) ואם עבר ולא ביער צ"ע אם יוכל לומר לו הרי שלך לפניך וחייב הלוה לפרוע לו מעותיו או דלמא כיון שפשע המלוה ולא מכרו הפסיד מעותיו ואפשר די"ל דמלוה על המשכון דין שומר יש לו ובשומר יוכל לומר הרי שלך לפניך ה"נ במשכון וצ"ע (תמ"ג נמ"ח).

(ו) בכל מקום דישאל חייב לבער חמצו של נכרי ועבר ולא ביערו ובא הנכרי לאחר פסח רשאי ליתן לו החמץ דכיון דלאחר פסח אינו אסור אלא משום קנס בכה"ג לא גזרו אך מ"מ אסור שמא ימכרנו לישראל והח"י וא"ר מתירין בהנאה (ת"מ).

(ז) נכרי שהלוה לישראל על חמצו והמשכון ברשות הנכרי או אפי' שמונח ברשות ישראל אלא שהקנהו לנכרי בקנין גמור אגב קרקע כמבואר לקמן בדין מכירת חמץ ואמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהיה שלך מעכשיו והגיע הזמן ולא פרעו מותר אפי' לא הגיע הזמן פרעון עד אחר פסח דכיון דאמר לו מעכשיו נמצא כשהגיע הזמן ולא פרעו היה החמץ למפרע של נכרי והוי חמצו של נכרי ודוקא באלו ג' תנאים דהיינו (א) שאמר מעכשיו (ב) שיהיה ברשותו של נכרי (ג) כשיגיע הזמן ולא פרעו אבל אם חסר א' מן התנאים דינו כחמצו של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור לכל ישראל להנות ממנו דאם לא אמר לו מעכשיו אע"פ שהוא ברשותו של נכרי מכל מקום כיון שכל ימי הפסח היה של ישראל דקי"ל דבעל חוב אינו גובה אלא מזמן הפרעון ואילך וכיון שהזמ"פ היה אחר הפסח ה"ז כחמץ של ישראל ברשות נכרי דעובר עליו המפקיד (כללעיל סי' ה') ואפי' אם הגיע הזמן קודם פסח ולא פרעו כיון שלא אמר לו מעכשיו וכיון דקי"ל דכל דאי הוי אסמכתא ואסמכתא לא קניא אע"ג די"א דאין דין אסמכתא לנכרי מ"מ רוב אחרונים פוסקים לאיסור ואפי' אמר מעכשיו רק שלא היה ברשות הנכרי אלא שהיה מונח ברשות ישראל אע"ג דהוי חמצו של נכרי כיון דאמר לו מעכשיו מ"מ ה"ל כחמצו של נכרי ברשות ישראל והאחריות על הישראל שהרי אם יאבד המשכון יצטרך הישראל לשלם לו דבשלמא אם הוא מונח ברשות הנכרי ה"ל מקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי דמותר (כללעיל סי' ה') משא"כ כשהוא ברשות ישראל ואפי' אמר מעכשיו וגם מונח ברשות הנכרי אם הגיע זמן פסח ופרעו א"כ לא קנאו הנכרי מעולם וה"ל חמצו של ישראל ברשות נכרי דאסור. ומ"מ לכתחלה נסתפקו הפוסקים אם מותר

הלכות פסח כלל קכ קכא

לישראל להלוות בענין זה שכיון שבידו לפרותו בפסח אם כן אפשר דאעפ"כ עובר עליו (תמ"א ועיין מ"א זע"ז ס"ק ז' ועיין בפסחים מ"ז תוספת ד"ה סז"ל) ולכן ראוי להחמיר ולפרותו קודם פסח.

(ח) וכן ישראל שהלוה לנכרי על חמצו והמשכון ברשות הישראל ואמר לו מעכשיו והגיע הזמן אפי' לאחר פסח ולא פרעו אפי' אין אחריות החמץ על הישראל אסור שהרי כיון שהגיע הזמן ולא פרעו נמצא היה למפרע של ישראל ומ"מ אין הישראל מחויב לבער בפסח שהרי עדיין לא הגיע הומ"פ דשמא יפרנו ואפי' בא הנכרי בפסח ונתן דמיו מותר להניח לנכרי ליטול חמצו אבל אם לא אמר לו מעכשיו ואין אחריותו עליו מותר אעפ"י שהיה בבית ישראל (ועיין נח"י מה שהקשה ראש יוסף).

(ט) אם עבר ישראל ומכר החמץ לאחר זמן איסורו ואפי' בפסח גופו (פ"ח) י"א והמעות מותר אפי' לבעל החמץ שחמץ אינו תופס דמיו וי"א דרוקא אם שפחתו עשהה זאת שלא בידעת ישראל מותר אבל אם עשה הנכרי בידעתו של ישראל אסור עכ"פ לבעל החמץ מטעם קנס (עיין מ"א סי' תמ"ג ס"ק ו').

כלל קכא. דין חמץ ותערובת חמץ קודם פסח ונוקשה (תמ"ב ותמ"ג).

(א) ג' מיני חמץ הם. (א) שאור או חמץ בעין שראוי לאכילה ואינו מעורב בדבר אחר. (ב) חמץ גמור ע"י תערובות. (ג) חמץ נוקשה דהיינו חמץ רע שלא היה ראוי לאכילה מעולם כגון אותן שהסופרים מדבקין נירוותיהם שעושין מקמח ומים או שאינו חמץ גמור כגון שאור שעדיין לא החמיץ כל צרכו וי"א גם עיסה שנילושה במים עם מי פירות (עיין ריב"ז סי' ג') וחלוקין קצת בדינם. האוכל כזית מחמץ בעין חייב כרת וע"י תערובות אע"ג דליכא כרת מ"מ עובר בלאו דכל מחמצת וכו' שהוא אזהרה לתערובות חמץ שאין בו כזית בכא"פ ואם הוא מין במינו כגון שנתערב קמח מתבואה ששורין החיטין קודם הטחינה בקמח של פסח אם נתבטל ברוב כיון דמה"ח מותר אפי' לאכילה שהרי מה"ח בטל ברוב כדן כל איסורין שבתורה וא"כ מותר לשהותו מה"ח מ"מ מדרבנן חייב לבער משום לא פלוג אבל מין בשאינו מינו ר"ל תערובות חמץ בקוח"ה הבבלי אפי' נתערב בו עד שאין כזית בכא"פ מ"מ חייב לבערו שהרי עכ"פ החמץ מצורף ממילא ועובר בכ"י (תמ"ב במ"א ס"ק א') (ועיין ביבמות דף פ"ב ד"ה ר' יהודה דלפילי קמח חטין בקמח שעורים היו מין במינו לרצא דלזיל בתר שמוא וכו' שכתב תוספת בפסחים דף מ"ד ד"ה איתני' דהוי מבשיל"ט ל"ל דהתם נזרי דשומעתא חזי ואזני ס"ל דלזלין בתר טעמא אך מה"ח לח בלח חין כ"מ זה דודאי חזלין בתר טעמא כונ"כ הש"ך בסיון ל"ח [ועיין בי"ד סי' ק"ט ס"ק ח' ט'] רק לענין יב"ש ביב"ש וכו' אם נתערב זגן שלמה בכרי של תבואה שלריך לבער שהרי חלו הגרעינים הם ניכרים וכל דבר הכיכר ל"ש צי ניטול תמ"ז במ"א ס"ק מ"ה). וחמץ נוקשה מה"ח אינו עובר בכ"י מ"מ מדרבנן חייב לבער דלא פלוג רבנן אבל נוקשה ע"י תערובות מותר לשהותה (תמ"ג). נמצא לפ"ז דכל דבר שיש בו חמץ גמור חייב לבער ואם אין בו חמץ בעין אלא טעם חמץ כגון שבישל איזה דבר עם חמץ אע"פ שהסיר החמץ ולא נשאר בו אלא הטעם אפ"ה חייבים עליו דקיי"ל טעם כעיקר דאורייתא (ולענין כל יראה נוספת בת"י אם עבר עליו) אבל דבר שאין בו חמץ כלל אלא שנחבשל בכלי חמץ שהיה בו יזמו או שנכבש בתוכו אע"ג דאסור באכילה לכו"ע מ"מ י"א דמותר להשהותה ודוקא קודם פסח אבל בישראל או נכבש בפסח אפילו אב"י צריך לבער (עיין מ"א סימן תמ"ב ס"ק ט' וח"י ס"ק א').

(ב) דבר המעמיד הוי כאלו הוא בעין ולא בטל אפי' באלף ולכן אם העמיד גבינות בחומץ שכר או חומץ שנחמץ בשמרי שכר חייב לבער וכן דבש (עקורין אגד) שהחמיצו משמרי דבש שבישל כל השנה ודבש הראשון שבישל היה מחומץ בשמרי שכר וזה שבישל עתה היה רביעי או חמישי חייב לבערו. ודוקא שלא היה שם מעמיד אחר אבל אם היה ג"כ מעמיד אחר של היתר הוי זה וזה גורם ומותר (מ"א סי' תמ"ג ועיין נחמ"ט א"ל כלל כ"ג סי' ל"ז). וכל דבר שתחלת עשייתו כך כגון משקה שעושין מחומץ ושאר משקין מעורבין אפי' באלף לא בטל דהוי כדבר המעמיד ומיהו כ"ז אינו אלא מדרבנן. וכדיעבד אם שכח ולא ביערו ועבר עליו הפסח במקום הפ"מ יש להתיר בהנאה ע"י השלכת הנאת המעמיד לים המלח (עיין ח"י ס"ק ט"ז) ואם העמידו ע"י קיבה שנכבש בכלי חמץ אסור לאכלו ומותר להשהותה (סג).

(ג) שכר שלנו ויין שרף שלנו הוא חמץ גמור וכן השמרים מהם.

(ד) חמץ שהיה ראוי לאכילה אעפ"י שנחלקל מ"מ חייב לבער עד שתפסל מאכילת כלב קודם זמן איסורו דאז הוי כעפרא בעלמא אבל לאכלו אפ"ה אסור ואם נפסל לאחר זמן איסורו חייב לבער (מ"א) (כדלעיל סוף כלל קי"ט).

(ה) בגדים שמכבסים בחלב חטה (עקורין Krochmal טט"ן קרקע) מותר לקיימן ומ"מ אסור להציען על השלחן אם יש איזה ממשות עליהן בענין שיהיה חשש שיפרוך קצת וכ"ש שאסור לתת לחזק קמח של פסח.

(ו) מותר לדבק ניירות בחלון בתוך ל' יום קודם פסח ובלבד שלא יהיה החמץ ניכר דכיון דהוא חמץ נוקשה ול"ש שמא יבא לאכלו דאינו ראוי אלא דלא פלוג רבנן וכיון שהוא מכוסה בנייר דל"ש כלל שמא יבא לאכלו לא החמירו אבל אם נראה מבחוץ אסור אבל קודם שלשים יום הכל מותר (סג).

(ז) דיו שבישלו בשכר קודם פסח מותר לכתוב בו ואם בשלו נכרי בפסח אסור לקנותו ממנו הגם חמץ ש"ג אסור בהנאה בפסח וכן חמץ גמור שנחערב עם שאר מינים שאינו מאכל אדם כלל כגון עריבת העבדנין שנתן לחזק קמח ועורות אפי' נתן שעה א' קודם הביעור או אפי' לא נתן עורות רק שנתן הקמח ג' ימים קודם שעת הביעור וא"כ כבר נפסד והבאיש וכן הקילור והרטיה ותריקא שנתן לחזקו חמץ מותר לקיימו שהרי נפסד צורת החמץ (תמ"ג). (נדפוס הראשון כתבתי דמה עקורין מוכללחק מותר להשקותן וכתב לי אחי הישג מהו' לבי שזה טעות כי חקר הדבר שהוא חמץ גמור ומה שאינו מעפז היינו משם שהאפיה היא טעם וכן אמרו לי פה הנקיחין במלחכה ז' וא"כ אע"ג שעירנו בו מיני לנעושים דינו כחמץ גמור ע"י מעורבות וחייב לבער).

(ח) חמץ בפסח מה"ת שוה לשאר איסורין ואוסר בנותן טעם דהיינו בששים אלא שהו"ל החמירו ואסרו תערובתו בין במינו בין שלא במינו במשהו אפי' בהנאה וצריך לשרוף הכל ולא סגי בפריון דמי החמץ ולמכור השאר או למכור כך לנכרי אע"פ שאינו שוה יותר בשביל המשהו מ"מ כבר נהגו לשרוף הכל אבל הכלים שנחבשלו בחזקם אפילו חמץ גמור מותר להשהותם אחר הפסח וא"צ שבירה ומותר אז לבשל בהם בין במינו ובין שלא במינו. ואם נתערב מתערובת זה שנחערב במשהו בתערובות ב' ונמצא דאיכא תרי משהו כבר נתפשט ההוראה לאיסור (נמ"א תס"ו ס"ק י"ג) ולכן חבשיל שנמצא בו חיטה נאסרה הכף והקדרה וכל הכלים. ואם הגיסו בכף קדרה שניה הכל אסור וכתוב בא"ר דדוקא בכף יש להחמיר לאסור מטעם דאין לו פליטה מגופו או לח בלח אבל יבש שנחערב בו משהו ונתערב באחרות ויש רוב כנגדו ומכיר החתיכה השאר מותר אבל אם

ד עליו
החמיר
עכשו
אסור
מחויב
דמו
מותר
י"א
שחה
עכ"פ
ד
דבר
ראוי
שאינו
ם מי
וע"י
זכות
חייב
שהרי
חייב
וערב
בכ"י
ז הוי
ח"פ
מה
ענין
הס
נובר
ותה
אלא
אלא
אס
או
אס
ט'

אינו מכיר הכל אסור. ובמקום הפ"מ ושמות יו"ט ויש עוד צד להקל כ' הכ"פ כס"י צ"ב סק"י דיש לעשות סניף להתיר התערובות הב'. ובמקום שיש הרבה צדדים להקל יש לצרף עוד דעת השאלחות דס"ל דחמץ שוה לשאר איסורים ובטל בס' כמש"כ המ"א (סי' תס"ז ס"ק ל"ג). ולפי שיחבאר לקמן כלל קכ"ב סימן י"ב להקל בתערובות וא"כ י"ל דהיינו טעמא דרוקא בדאיכא ודאי משהו אמרינן חרי משהו אבל בכפף משהו לא אמרינן חרי משהו. אמנם י"ל דרוקא החם ד"ל עכשיו נפל וא"כ יש לסמוך על הפוסקים דס"ל דלעולם לא מהוקינן מומן לומן ואמרינן עכשיו נפל משא"כ בשאר ספיקות וכעין זה כתב שם בא"ר.

(ט) בר"א בדבר שאוסר בשאר איסורין בנ"ט וצריכין שיעור לבטלו אבל בדבר דבש"א א"צ לבטלו אלא דבעי הדרחה או קליפה או נטילה והיינו משום דאמרינן דאין האיסור נבלע כלל יותר מזה השיעור וא"כ ה"ה בחמץ סגי בהכי ולפיכך החותך בסכין של חמץ לפת וכיוצא בו מדברים שאינם חריפים אפי' בן יומא ואפי' אינו מקונח דבש"א א"צ אלא הדרחה או גרידה (כמוצאר נתיבתי חכמת אדם כלל מ"ט סי' ט') א"כ הכי נמי בחמץ די בהדרחה או גרידה ומ"מ בדיעבד אם בישל בלא הדרחה או בדבר שא"א בהדרחה או בגרידה אע"פ דבש"א מותר (כמוצאר שם כלל מ"ג סי' ג') אבל בחמץ אפי' דיעבד אסור דעכ"פ משהו מיהו איכא וביטול אינו שייך בפסח (וכ"כ הגאון בעל ח"ד וכו"כ נז"ר דכ"ט תמ"א ס"ק ל"ד) וא"ר פיקל בדבר שיש רק חשש שמא בא לחוכו פירור אבל בדבר שבא לחוכו ודאי משהו ולא הריח אסור אף בדיעבד וה"ה בדבר שצריך קליפה ונתבשל בלא קליפה אע"ג דבש"א בטיל (כמוצאר שם כלל ז"ב סי' י') אבל בחמץ אסור הכל (כמש"כ המ"א סי' תמ"ז ס"ק ל"ג).

(י) ולפ"ז ברין עירו כגון שעירה מבלי חמץ על בשר כיון דקיימא לן דלכ"ע עירו אינו אוסר יותר מכדי קליפה (כמוצאר שם כלל כ"ט) וא"כ ה"נ בחמץ (וע' נכ"א סימן כ' שכתבתי דמקום שאין הפסד גדול יש לאסור כולו) וכן ברין תתאה גבר דקיי"ל דאם התחתון צונן אינו אוסר העליון רק כ"ק (כמוצאר נכלל ס') גם בפסח אינו אוסר רק כ"ק כגון שהניח בשר או מצה רוחח על חמץ צונן אמרינן תתאה גבר ואם הניח החיבה בשר רוחח בקערת חמץ צונן דקיי"ל בש"א (נכלל כ"ו סי' ד') דאינו אוסר אלא כ"ק ואפילו בדבר שיש לו רטיבות קצת תתאה גבר א"כ ה"ה בחמץ (ומש"כ המ"א סי' תמ"ז ס"ק ט') דיש להחמיר בדבר גזי היינו כדיונו בקליפה וכ"כ הגאון בעל ח"ד) ואם נשחמש בקערת חמץ אפי' צוננת ברוטב שהי"ב ואם כן בש"א צריך ס' נגד קליפת הקערה כמוצאר שם א"כ בחמץ אסור כולו דבכ"ד דצריך לבטל בש"א אוסר במשהו בפסח. ואם הניח חמץ רוחח בקערה של פסח נאסר הבלי עכ"פ כ"ק וא"כ כולו אסור ורוקא חמץ בעין אבל אם הניח דבר שבלע חמץ דבש"א אינו אוסר כלל דקיי"ל דמאכל אינו פולט בלא רוטב אם הבליעה היה דבר כחוש וא"כ י"ל דגם בחמץ מותר אך לפי מה שכתב הח"י דכחוד הפסח לאסור כולו חם בחם (כדלקמן סי' י"ח) וא"כ י"ל הכי נמי בתוך הפסח. ולכולי עלמא אין כלי אוסר כלי בניעתה.

(יא) ולפ"ז בנגע כבר חמץ בכבר מצה אפי' בתנור ושניהם רוחחים לדין לרמ"א דקיי"ל בכלל ס' סימן ט' דחם בחם בלא רוטב אוסר כולו אע"ג דמדרינא אינו אוסר רק כדי נטילה באיסור כחוש מכל מקום כיון שא"א בקיאיין בין כחוש לשומן אסור כולו אך זה שייך בדבר ששייך בו שומן אבל חמץ שהוא כודאי כחוש ול"ש לגזור אטו שומן ולכן פסק בש"ע באמת (כס"י תמ"ז ונסי' תס"ח) דאינו אוסר רק כדי נטילה אמנם הב"י או"ל

הלכות פסח כלל קכא

לשיטתו ב"ד סימן ק"ה אבל לדין דקיי"ל כרמ"א שם ולכן י"א דכולו אסור (רש"ל וי"ח)
 וי"א דאוקמי אדינא אפי' לדין (ט"ז ומ"ח) וכתב הח"י דבתוך הפסח יש לאסור כולו וה"ה
 בחטה שנמצאת במצה אפיוה נמי דינא הכי (תס"ז נרמ"ח). והתנור צריך הכשר באותו
 מקום שעמד החמץ אבל שאר מקומות א"צ הכשר דדוקא בבישול מפעפע בכל הכלי
 אבל לא באפיוה (מ"ח סי' תס"ז ס"ק ל"ז וח"י סי' תס"ח ס"ק י"ד).

(יב) בד"א בחמץ ומצה שאין א' מהם שומן אבל מצה המשוחה בשומן דקיי"ל
 בש"א (נחמ"ט אלס נכלל ס' סי' ג') דאזיל היתר ומפטם לאיסור ואוסר כולו וא"כ ה"ה
 הכא אוסר כולו. וכן מצה שנתכפלה ונגעה במצה אם אינה משוחה בשומן דינו כמו
 בסימן י"א אבל אם משוחה בשומן יש חילוק דאם נגעה במקום הכפל עצמו נמצא הוי
 כאלו נוגע באיסור מחמת עצמו דאמרינן אזיל היתר וכו' אבל אם נגעה בצד האחר דינו
 רק כאלו בלעה איסור ובאיסור הבלוע לא אמרינן בשאר איסורים אזיל היתר כמבואר
 שם (סי' ה') א"כ ה"נ בחמץ וא"כ אינו אוסר רק כדי נטילה. ולענין שאר המצות שנגעו
 במצה זו כיון דיש פוסקים בש"א דלא אמרינן כלל אזיל היתר ומפטם כמבואר שם ולכן
 במצה המשוחה בשומן שנגעה בחמץ גמור יש להתיר האחרת הנוגעת בזו שנאסרה ע"י
 קליפה או שימכרם לנכרי ואם אינה חמץ גמור רק נפוחה או כפולה ונגעה בצד האחר
 יש להתיר האחרת שנגעה בו (ועיין מ"ח סי' תמ"ז ותס"ח דמשמע דלעולם נמצאה נאמן דינו
 זה) ואין חילוק בזה אם נגעה חוץ לתנור או בתנור דאפי' נגעה בתנור בחמץ שאר
 מצות שבתנור שאינם נוגעות מותרים שהרי עכ"פ המשוחים אינם משובחים כ"כ עד שיוזב
 מהם השומן (דל"כ נל"כ חסור מדין ט"ח כדליתא זי"ד סי' ז"י) וקיי"ל דאינו מפעפע בכל
 הכלי רק דוקא בבישול (כמ"כ המ"ח ססי' תס"ז) ואף על גב שכתב המ"א שם דאם
 התרנגולת שמינה הכל אסור היינו משום היפוך השפוד זכ השומן וכן משמע שם שכתב
 אפי' אינה נוגעת משמע אבל היפוך שפוד צריך דאל"כ ה"ל לכתוב סתם בכל ענין אסור
 אלא ודאי דאם לא היפך השפוד אינו אוסר אפי' בשמינה דאינה מפעפע. והגאון בעל
 ח"ד מחמיר בזה ונכנס בדחוקים דבסימן תמ"ז מיירי שהחטה נוגע בשפוד ומסתימת דברי
 המ"א שם לא משמע כן וגם היה לו לחלק בין בתוך התנור או חוץ לתנור אלא ודאי
 משמע דאין חילוק כן נ"ל ועיין בנ"א סימן י"ג.

(יג) הטעם שהחמירו בחמץ לאסור במשהו יותר משאר איסורין הוא משום דלא
 בדילין מיניה כולא שתא וגם משום שהוא בכרת משא"כ בחלב ודם אע"ג דהוא בכרת
 מ"מ בדילין מיניה כולא שתא. ולפיכך דוקא מליל ט"ו אסור במשהו משא"כ בע"פ מו'
 שעות עד הלילה כיון דאז אע"ג דאסור מה"ח כמבואר לעיל מ"מ אין בו כרת וכן חמץ
 נוקשה אפי' בפסח אפי' להפוסקים דאסור מה"ח כיון שאין בו כרת ומכש"כ להפוסקים
 דאינו אלא מדרבנן ולכן אפי' בפסח בטל כס' (מ"ח תמ"ז ס"ק ה').

(יד) מדינא נותן טעם לפגם מותר גם בפסח (וכן סתם הכ"י נש"ע) אבל מטעמים
 הנזכרים החמירו הפוסקים לאסור בפסח אפי' נותן טעם לפגם דעכ"פ לא גרע ממהו
 ואפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור אבל בע"פ עד הלילה מותר ומ"מ בדבר שהוא
 עפרא בעלמא אפילו בפסח מותר דבשלמא נטל"פ עכ"פ יש טעם אלא שהוא פגום
 משא"כ כאן דאין כאן טעם כלל ומטעם זה מתיר החכם צבי בחשובה סימן ע"ה בסכין
 שעבר עליו י"ב חודש דאפילו חתך דברים הריפים אינו אוסר אבל אם נעשה כעפרא
 לאחר זמן איסורא אוסר דקיי"ל דאפי' העפר אסור בהנאה (כדליתא נסי' תמ"ה ולעיל כלל
 קי"ט סי' ל') (תמ"ז).

(טו) נחערב בע"פ ונתבטל בס' ונשתהא עד פסח אם היה חמץ בעין כגון חטה שנמצאת בע"פ בתרנגולת מבושלת ונתבטל ואח"כ חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה כ' המ"א דלכ"ע חוזר וניער ואסור במשהו ואם נטלו החטה מתרנגולת בע"פ או אפי' לא נטלו אלא שלא חממו התרנגולת בפסח אע"ג שעדיין נשאר בו טעם משהו כיון שאין בו אלא טעם בעלמא כ' המ"א רבוה לכ"ע אינו חוזר וניער (וכתתי כ"א ג"ס בזה מחלוקת) ובדבר שיש בו ממשות האיסור אלא שאינו בעין כגון שכר שנחערב בדבש וכיוצא בו ונתבטל כבר קודם פסח בזה יש מחלוקת הפוסקים אם אמרינן חוזר וניער ולכן לכתחלה יאכלנו עד הלילה ובדיעבד במדינות אלו נוהגין בכל הערובות לח בלח דלא אמרינן חוזר וניער ומוחר לכתחלה בשעת התירא לערב בידים ולאכול בפסח. (ולכאורה היה כח"ס דזה דוקא שזדע לו קודם פסח וא"כ כבר נתבטל וכע"ז היתר גמור אבל כשלא זדע לו כלל זון התעוררת עד פסח וא"כ היו ככתעבד בפסח ואסור במשהו ועיין כ"א סי' כ"ד שכתתי לבעול מותר). ומ"מ במקום שיש לחוש לתערובות כגון פת שנפל לין אע"ג שנטלו משם מ"מ חיישינן שמא נשארו בו פירורין בעין וע"כ חוזר וניער ואע"ג שהוא צונן מ"מ כיון ששהה בפסח מעל"ע וא"כ הוא כבוש כמבושל ומ"מ מותר להשהותו ומותר להגות ממנו וכן כל דבר שמוחר לשהות מותר להגות ממנו (ח"י ס"ק י"ח) ומיהו אם סינו היין קודם פסח אע"ג די"א דלא מהני סינון מ"מ יש להקל לצורך ובלבד שיהיה בגד דק שא"א לפירור קטן לעבור דרך הנקבים ואז אף אם יעבור הוא כלח בלח. ואם שאב קודם פסח זוהמא של דבש בנפה חמוצה מותר דהוי לח בלח (ח"י ס"ק י"ז).

(טז) דבר שצריך קליפה ולא קלף מעי"ט מותר לקלוף בפסח (ח"י סי' תס"א ס"ק י"ח) ואם לא קלף וכישלו כך הבל אסור ואע"ג דאין כאן אלא בלוע וק"ל לעיל (סי' ת"י) בדבר שאין בו אלא טעם לא אמרינן חוזר וניער היינו דוקא שנחבטל בס' אבל בקליפה אין בו באותו קליפה ס' נגד הבלוע (וכ"כ ח"י סי' תמ"ז ס"ק ו') אך זה דוקא כשהקליפה מדינא כגון חטה שנגע בחתיכה שנמלחה או אפי' כשיש לספק שמא נגע החטה או שלא ידענו באיזה חתיכה נגע החטה וא"כ טעונין כולן קליפא מדינא אבל אם לא נגע החטה בחתיכה זו רק שחתיכה אחרת נגע בחתיכה זו דאע"ג דנוהגין להצריכה קליפה (כלקמן כלל קכ"ב) אם נתבשלה כך מותרת (סי' תס"ז ח"י ס"ק ל"ג).

(יז) אע"ג דק"ל בש"א כלי שני דאינו מפליט ומבלע מ"מ בפסח יש להחמיר. דבלאו הכי גם כש"א יש אוסרין וגם י"א דבפסח אפי' בצונן אסור ודוקא כשהוא חם כ"כ שהיס"כ דבלא"ה דינו כצונן. ומ"מ בהפ"מ או מניעת שמחת יו"ט בפרט בכלי שאינו בן יומא יש להקל וכן אם נשחמש בכלי שחשמישו בכ"ש אף בכלי הרס יש להקל (ח"י ס"ק נס"י תכ"א). ומ"מ לכ"ע אם נשפך מכ"ש על צונן אין להחמיר ולומר דינו כערוו מכ"ר דאוסר כ"ק כולי האי לא אמרינן (תמ"ז ס"ק ט').

(יח) חמץ ומצה שאפו בתנור אחד אם התגור קטן וסתום ואיסור והיתר מגולין לרוב הפוסקים אסור אפי' להסוברין ריחא לאו מילתא בשאר איסורין אבל בחמץ אסורים דלא גרע ממהו מ"מ בהפ"מ יש לסמוך על המקילין גם בזה בין בצלי ובין בחמין הטמונין לשבת ואפי' בתנור סתום לגמרי (ולא כמ"א נח"א סי' תמ"ז) (כ"פ נ"ד סי' ק"ח וח"י) אבל אם ההיתר דבר חריף אפילו בתנור גדול ופתוח אסור אפי' בהפ"מ (ח"י ס"א). והרף שסוחמין בו התנור לכתחלה יש ליקח חרשה ובדיעבד אינו אסור.

(יט) יבש ביבש אע"ג דבש"א ק"ל דמין במינו בטל ברוכ אבל חמץ ומצה אפילו באלף לא בטל דכשם דבלח איסורו במשהו ה"ה ביבש. וכ"ז בפסח אבל בע"פ דלח בס'

הלכות פסח כלל קכא

ה"ה ביבש דבטל ברוב ובלבד שיאכלנו קודם פסח דאל"כ חוזר וניער (מ"א ס"ק ט') ומ"מ יש חילוק בין לח ליבש דלח בלח שנחבטל מותר לקיימו לכ"ע אפי' למ"ד חוזר וניער אבל יבש ביבש אעפ"י שנחבטל אסור לקיימו דעכ"פ החמץ בביתו (ור"ל מדרבנן ע' זכ"א סי' ח') ולכן אם יכול לבשלו עד שיהא נימוח ויהערב קודם פסח בס' ואז דינו כלח ומותר לאכלו בפסח (מ"א ס"ק י"א) ובמקום הפסד גדול עיין בנ"א מה שכתבתי לענין לשהות.

(כ) יבש ביבש שנחערב ברוב בפסח ונאכל אחד מהם מותר דכיון דמה"ח בטל רק מדרבנן אסור ובדרבנן תלינן שוה שנאכל היה האיסור ובלבד שיאכל שנים שנים וה"ה דהתערובות השלישי שרי בש"א (וינזאר נחיצתי ח"א כלל ש"ג) (מ"א סי' תס"ז ס"ק ד').

(כא) הא דיבש ביבש בטל דוקא בפרוסה אבל ככר חמץ שנחערב לא בטל אפי' באלף דהוי דבר שבמנין (תמ"ז ס"ק ט') ומצוה שהיה בה חטה או שנחכפלה מצד אחד וחתכו הכפל (ול"ל שהא דענין שעדיין הוא דבר שבמנין) ונתערבה באחרת (היינו לשיטתו שכתב בס' תמ"ז ס"ק י"ב דענין ס' כנגד לז הפנימיו) בטל ברוב דלא מקרי דבר שבמנין (כיון דאין איסורו מחמת עלמו רק מחמת זלעו כמו שנאמתי בח"א ע"ס (מ"א ע"ס). ומשמע מדבריו דס"ל דביבש אע"ג דקיי"ל דחוזר וכיעור זה דוקא באיסור מחמת עלמו משא"כ בזלעו אינו אלא כטעם דלשיטתו לכ"ע אינו חו"כ וכ"ל מדבריו בסיון תכ"א ס"ק ל"ז שכתב דאם נתערבו צטילות וכ"כ בח"ד שכן דעת המ"א אצל דעת הח"י סי' תכ"א ס"ק כ"ד דאף בזה חוזר וכיעור).

(כב) כלי חמץ שנחערב בכלים אינו בטל דהא י"א דאפי' בש"א אינו בטל (סי' תמ"ז ב"א ס"ק מ') ומ"מ בהפ"מ ומניעת שמחת יו"ט יש לסמוך על א"ר שכתב בשם כנה"ג דבאינו ב"י יש להקל מ"מ יסיר כלי א' ממנו (ואפשר דכנה"ג כ"כ לשיטת הסוגרים בטל"פ מותר ול"ע זכנה"ג).

(כג) חטים שנחמצו ונתערבו בחטים אחרים עד שאינן ניכרים מותר להוסיף עליהן עד ס' ולטהנן ולאפות קודם פסח דקמה בקמה הוי לח בלח ואינו חו"ג ולא הוי מבטל איסור לכתחלה כיון שעדיין שעת היחר (תמ"ז ס"ק מ"ה ותמ"ז ס"ק ד'). ועיין לקמן כלל קכ"ד סי' כ"ח וכלל קכ"ו סי' ה').

(כד) בשר יבש וגבינה ודגים שנמלחו קודם פסח ולא נזוהרו בהם לברוק המלח ולמלחם בכלי פסח מותר להדיחם ביו"ט ולאכלם דאף אם היה בהם מעט חמץ נחבטל קודם פסח ואפילו את"ל שמלחו בכלי חמץ ב"י מ"מ אין מליחה לכלים להפליט ועוד דסתם כלים אין משתמשים בהם חמץ הרבה ואם כן בוודאי יש ס' לבטל הפליטה וכבר נחבטל. אבל דגים מלוחים השרוים במים בכלי חמץ בפסח יש להחמיר לזוהר מהם דעינינו רואות שהשריית הערינג הוא עז ונמצא בולע מפליטת כלים בפסח אבל אם שרוי בכלי של פסח או קודם י"ט אפי' בכלי חמץ אין לחוש וכ"ז מדינא וכן סתם בכ"י בש"ע אבל אנו במדינות אלו קבלנו עלינו כאותן פוסקים להחמיר לכתחלה שלא לאכול כל המלוחים או הכבושים אם לא נזוהרו בג' דברים (א) לברוק המלח (ב) שלא לחתכם בסכין של חמץ (ג) שלא למלחם או לכבשם בכלי חמץ אפי' אינו ב"י. ואם הדיחו הבשר ג' פעמים קודם פסח נזהגים לאכלו והרחה תהיה ע"י שריה קצת ולא בהעברה בעלמא ובג' מימות מחולפים ובכלי פסח ובדיעבד אפי' בכלי חמץ או לשרותו בנהר ולכתחלה ישרה וידיח קודם פסח ומ"מ אם לא הדיחו מותר לשרות ולהדיח אפי' בפסח. וכ"ז דוקא בבשר בין בשר יבש ובין שנמלח מחדש אלא שנמלח מליחה מרובה עד שא"א לאכלו בלא הרחה (ח"ר נט"ו מו"ט) ומ"מ בדיעבד אפי' בע"פ אחר חצות אם אירע שנמלח בשר

הלכות פסח כלל קכא

בכלי חמץ שהם אב"י יש להחזיר ע"י הרחה אבל אם אינו יודע אם הוא ב"י אסור אפילו קודם הפסח הרבה (נ"ח נתענה סי' קכ"ג ועיין לקמן סי' כ"ה) אבל דגים אין נזהגין לאכלן ע"י הרחה ומ"מ כשיש דוחק בכשר מחזיקין גם בדגים. ואפילו בשר יבש שנמלח וחתכו חזק המלח שום בסכין חמץ דק דק ושמו על הבשר ליתן טעם וריח יש להחזיר ע"י הרחה ושריה ובלבד שלא יאכל השום. וכל הכבשים כגון גורקען ולימאנע וכיוצא בו אין מחזיקין כלל ע"י הרחה כיון דאין דרכן להדיחן וכן גבינות וכרכשות הממולאים בשר אפילו בלא שומים לא מהני להם הרחה שמא נתערב בו בפנים איזה פירור וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד שכבר בשלו אותו בפסח וא"א לקיימו לאחר פסח מותרים וכ"ש דאין אוסרים תערובתן אפי' בפחות מששים אבל אם יש שום בטבחות אוסר התערובות בפסח כחמץ גמור שהרי נחתך בסכין של חמץ (סי' תמ"ז).

(כה) וכ"ז שנמלחו בסתם כלים שבליעתן מחמץ משהו אבל אם נכבשו בכלים שמשחמשין חמץ בשפע כגון חביות של שכר או י"ש ומחבת שמטגגין בו מיני קמחין א"כ בודאי אין בזה שכתוכו לבטל הפליטה בס' ולכן אם נכבשו בתוכו אפי' במים מע"ל אפי' קודם פסח אם באותו רגע שפינה החמץ נתן לתוכו אם כן אע"ג דלא נעשה כבוש עד אחר מע"ל ואז כבר נטל"פ מ"מ י"ל דהבליעה והפגימה באים כאחד ואסור מדינא ומכ"ש אם נכבשו בו דברים חמוצים וחרפים דאפי' הכלי אינו ב"י אסורים מדינא דחורפיה משויא ליה לשבח. ואם נמלח בתוכו אע"ג דאין מליחה לכלים להפליט מ"מ מה שמונה בציד נעשה כבוש תיכף לאחר ששהה כדי שיחחיל להרתוח (מ"א ס"ק ט"ז) ומ"מ במקום הפסד יש לסמוך על הפוסקים דאפי' בציד בעינן דוקא מע"ל (ט"ז) ועיין בחיבורי ח"א זער אר"ה סי' ע"ז) ואין להחמיר בדברים שנעשו קודם פסח. וכ"ז בשפינת קודם פסח אבל אם עמדו בכלי חמץ בפסח או מקבלים טעם חדש בפסח ואסור הכל ומ"מ אינו אסור אלא מה שבתוך הציד רכבוש אינו מפליט בכלו (ומ"מ ל"ע) אס כנר ככנש קודם פסח ולא פיקן ונכסח לא עמד עס כל מע"ל אס נאמר דמטעמה כנש אז ככל הנע ורגע בלע וכמו ביציל משהתחיל לנשל בלע ככל הנע אז נימח דלעלם לא מפליט עד אחר מע"ל ואס פיכה קודם מע"ל עדיין לא בלע כלל ול"ע) ומ"מ בכבוש בציד או בדברים חמוצים כיו"ט יש להחמיר ולאסור כששהה כדי שיחננו על האור וירתיה וכדעת המ"א.

(כו) שומן מהותך וכן כל דבר שבשלו בכלי חמץ קודם פסח אם בשלו ונזהרו בב"ד לשם פסח רק שבשלו אותו בכלי שאב"י מותר לאכלו בפסח ובלבד שיערה אותם קודם פסח לכלי פסח אבל אם לא נזהרו בו בשעה עשייתו מחמץ חיישינן שמא נתערב בו משהו חמץ או שמא היה המחבת ב"י אפי' אומר עכשיו שברי לו שלא נתערב בו שום חמץ ושהיה הכל אינו ב"י לא מהני דמילתא דלא רמיא עליה דאינשי לאו אדעתא דאע"ג דקיי"ל בשאר איסורין סתם כלי אב"י וגם דהוי נ"ט בר נ"ט היינו משום שהוא טעם קלוש כ"כ ולכן אינו ראוי להול עליו שם חדש בשר וחלב אבל חמץ שמו עליו אלא שעד עכשיו לא אסרו הכתוב וכשהגיע זמן האיסור נעשה החתיכה נבלה ואף דאין כאן אלא טעם וכטעם ל"א חוזר וניער היינו אם נתבטל בס' אבל הבא לא נתבטל בס' רק שהוא נ"ט בר נ"ט והוי כנ"ט בר נ"ט דאיסורא ומ"מ מותרים בהנאה ונ"ל דגם בזה דוקא בנתבטל בכלים ששמשו בו חמץ בשפע כגון מחבת וקדירות שמבשלין בו מיני קמחין (כלעיל סי' כ"ה) דאין ס' נגד הבלוע ואם כן אין היתר רק מטעם נ"ט בר נ"ט אבל בכלים שידוע בודאי שבלעו רק מעט חמץ וידוע שיש ס' נגדו בודאי קיי"ל דבטעם אינו חר"ג אבל ביום טוב האחרון יש להקל דסתם כלים אב"י וגם הוי נ"ט בר נ"ט ומה"ט יש מקילין לשחות מי

הלכות פסח כלל קכא

דבש של כל השנה. מיהו אם יש לחוש שהעמידו אותו בשמרי שכר ואפי' אם דבש הוה לא נתחמץ בשמרי שכר רק שהעמידו אותו בשמרי דבש אך הדבש הראשון היו מעמידין אותו בשמרי שכר וזה הדבש הוא רביעי או חמישי עכ"פ אסור לשחוחו אפי' ביום טוב אחרון (מ"א סי' תמ"ג) (ולענין להשקותו עיין לעיל סי' א') ואם יש לחוש שנתכשל ביורות שמבשלין בו י"ש אסור אע"ג דאין חריפות הראשון משוי לשבח מ"מ יין שרף שהוא חריף ביותר ומשביח אסור אפי' ביום טוב אחרון (תמ"ז מ"א ס"ק כ"ה).

(כו) אם נתערב קצת מדברים האלו שאין בו חשש פירורים רק שנתכשל בכלי חמץ נהי דאסור בפסח מ"מ אם נתערב מותר התערובות ואפי' בפחות מס' דעכ"פ אין כאן אלא נ"ט בר נ"ט וגם סתם כלי אב"י אבל אם ודאי נתכשל בכלי ב"י אף על גב דהוי נ"ט בר נ"ט אסור הערובתו וגם ביום טוב אחרון אסור וכ"ש בשומן מהותך דיש לחוש בו מפרורין בעין (עיין מ"א ס"ק כ"ג סי' תמ"ו) ואם נתערב הרבה עד שאין ס' נגד התערובות אסור התערובות.

(כח) אם בשלו דברים חריפים כגון צנון וקורען קודם פסח כ' הט"ז סק"י לאסור אפי' באינו ב"י דאגב חורפיה וכו'. ובת"ח כלל ס"א סימן ז' כ' דלא נקרא ד"ח מחמת שהדבש ממתיק אותו וא"כ לפי מה שכתבתי בשער או"ה סימן ס"ז דחרי חומרא ל"א ד"א דל"א אגב חורפיה רק בקורט של הלחית ועוד הוא י"א דאפילו בצנון שחתכו בסכין דוקא כשהוא ב"י אסור ואע"ג דזה דוקא בדברים שאינם חריפים כגון חפוחים החמוצים אבל צנון הוא חריף לדעת רמ"א וש"ע ומ"מ הכא דלת"ח הדבש ממתיק וגם דאינו אלא נ"ט בר נ"ט ואע"ג דבחמץ ל"א נ"ט בר נ"ט מכל מקום במקום הפסד מרובה כבר כ' א"ר בסימן תנ"א סק"ג להתיר ועיין בח"י סימן תנ"א ס"ק י"ד דהיכא דיש עוד צדדים להקל אמרינן דהוי התירא בלע ולפ"ז במקום מניעת שמחת יום טוב יש להתיר אפילו באכילה. אך לפי מנהגנו שמבשלין אותו תחלה ואחר כך שופכין המים ומבשלין בדבש י"ל דבמים אינו ממתיק וא"כ אפי' אב"י אסור ומכל מקום מותר לשהותה.

(כט) זיתים וכן בוסר שהסכימו האחרונים דהוי דבר חריף וכן שאר דברים חריפים שחתכו בסכין של חמץ אפילו אב"י קודם פסח ואם כן כל הזיתים נעשים חמץ ואסורים ואע"פ שחזר וכבשן אינם חוזרים ופולטים דדוקא על ידי בישול פולט מה שבלע אבל לא על ידי כבישה (ט"ז ומ"א) ואם נדוכו יחד וכ"ש כשנתכשל יחד ואם כן פולט הכל ומסתמא יש ס' כנגד הסכין ואם כן מדינא היו מותרים לאכול שהרי עדיין שעת היתר כדקיי"ל בבצלים שחתכו בסכין חולבת (בח"א כלל מ"ד) מ"מ בחמץ חיישינן שמא נשאר משהו בעין ועוד דהא י"א דחוזר וניער (מ"א ס"ק ל"ח) אבל א"ר ס"ק ל"ו כ' כיון דרוב פוסקים ס"ל דטעם אינו חו"ג וגם יש פוסקים דאפשר לסוחטו מותר ולכן כ' דאין להחמיר. ונ"ל דאם יודע בוודאי שהסכין היה נקי דאין חשש משום פירור בעין וגם אינו ב"י דאיכא הרבה וצדדים להקל (כללעיל בסי' כ"ח) ואם כן יש להקל במקום מניעת שמחת יום טוב להתיר אפילו באכילה ולהשהותה לכ"ע מותר (תמ"ז).

(ל) זנגביל שחתכו בסכין של חמץ אב"י או שדכו במדוכה של חמץ קודם פסח אע"ג דהוי חריף כיון דזנגביל יש אומרים דלא הוי דבר חריף (כמ"כ המ"א ס"ק ל"א) אם כן יש להקל עכ"פ בתערובות (שס). וזוהי י"ל גם כן טעם של הכ"ח שכתב למדך הכל קודם יום טוב כמ"ס המ"א שס היינו דלזיל לשיעורו דס"ל חמץ קודם זמנו הוי כ"ט בר כ"ט דהתירא כמו שכתב בתשובת נ"ח סי' קכ"ג וא"כ לא ק' ק' המ"א עליו).

(לא) דבר שאינו חריף שנידוך במדוכה מחומצת ממש מ"מ מותר אפילו אם נעשה בפסח דרוקא על ידי חריף ורוקא מבלע ומפליט אבל דבר שאינו חריף לא מהני דרוקא לכד להפליט בצונן אם היה הכלי נקי. אבל אם הכלי אינו נקי אע"פ שאינו חריף מ"מ על ידי הרוקא נכנס קצת לתוכו וא"א להדיח שהרי נידוך ולכן אפילו אם נעשה קודם פסח אסור (מ"א ס"ק ל"ד וכללעיל סי' ח') ורוקא בדברים הנדוכים דא"א בהדחה אבל אם חתכו דברים שאינם חריפים באקראי בסכין של חמץ שאפשר בהדחה או גרידה אפי' בפסח מותר אבל דברים שנעשו על ידי נכרי בגון דגים שחוחכין הנכרים אם הוא בתוך הפסח יש להחמיר דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הרבוק עליו. אבל נתערב מדברים הללו בתכשיל אפילו בפחות מס' אין לחוש להחמיר ואע"ג דסתם סכין אינו נקי היינו משמנונית אבל חמץ אינו דבר הנדבק ומ"מ ג"ל דבסכנים שחוחכין בו לחם במדינותינו ידוע שנדבק בו פרורי חמץ ולכן אפי' בדיעבד אסור אם לא הדיחו אותו דבר כמו בשומן מהותך (ט"ז).

(לב) רייבאייזען שלא פררו עליו חמץ בעין רק שפררו עליו קרען שנחתך בסכין של חמץ ואם כן נעשה הרייבאייזען כולו חמץ אם פררו עליו אפי' מצה בפסח הכל אסור שא"א שלא נדבק בו פירור קרען שהוא נבלע מחמץ ואם פררו עליו בע"פ מצה וא"כ אף שנשאר פירור קרען מ"מ הפירור אינו אסור אלא מטעם בלוע ואם כן כבר נתבטל בס' ואינו חוזר וניער אבל אם פררו עליו קרען בע"פ ואם כן צריך ס' נגד כל הרייבאייזען או נגד כל הסכין ואם לאו כולו אסור (עיין מ"א סי' תכ"א ס"ק ל"ה) ובפסח הכל אסור. ואם פררו על רייבאייזען מצה נפוחה אסור לכתחלה ואם פררו אחר כך מצות בדיעבד מותר ואם נתערב קמח ממצה נפוחה בשאר קמח מותר בשחיה ולמכרו.

(לג) לכתחלה אין להניח מלח אף על פי שהוא יבש במדוכה של חמץ ואם הניח מותר למלוח בו אף על פי שהוא דבר חריף מכל מקום כיון שהוא יבש אינו מפליט כלל ול"ד לשריית הערינג (לעיל בכלל הקודם) דהוי לח. ובשאר כלים המחמיר שלא להשתמש בו בפסח חבא עליו ברכה (כלאיתא זי"ד ססי' ג"ה) ואם דך בו כיון דאיכא דרוקא וחריף אסור. ובמדוכות שלנו שאין כותשין בו אלא בשמים יש להתיר (סז).

(לד) צריך לזהר שלא לנהל הקמח סמוך לבשר שהאבק נדבק בו ובדיעבד הט"ז (סי' תמ"ז סעיף קטן ט') כ' דלא מהני הדחה אבל בא"ר שם ס"ק"ב מתיר בהדחה דקמח כיון שבא למים תיכף נמוח והוי לח בלח ממש (וכ"כ ס"ח בתשובה סי' ק"ז).

(לה) יש מחמירין שלא להסתפק מחומץ יין שמתפקין ממנו כל השנה דחיישין שמא נתנו בו מן הנשאר בסעודה ולפעמים יש בו פירווי לחם. ובמקומות אלו שאין חומץ מצוי אין מחמירין כזה. עוד יש מחמירין לכתחלה שלא למלאות מן יין חוץ שלשים יום לפסח בכלי חמץ ואם מלאוהו חוץ ל' יום נהגין שלא לשותחו בפסח ואינו אלא חומרא והמיקל לא הפסיד אבל בחומץ דהוי דבר חריף אם עמד בכלי חמץ ב"י (וי"ג אב"י) ושהה בחוכו כדי שיתנהו על האור וירתיח אסור מדינא (ומה שתמוס הס"י דחמץ אפי' אב"י עיין גכ"א מה שכתבתי ובמקלמ כותבי לא"ר) ובהפ"מ יש להקל עד שישהא בחוכו מע"ל וכרעת הש"ך בס"מ ק"ה. (סי' תמ"ז).

(לו) חבית יין שדבקו נטריו בכצק אם הוא תוך ב' חדשים קודם פסח עדיין דך הוא ונותן טעם בפסח אבל לקיימו מותר כיון שהכצק נעשה לחוק החבית ואם כן בטל לגבי חבית ואינו רק נוקשה ומותר לקיימו ואם כן היין נמי מותר לקיימו ואם נתנהו מקודם לכן כבר נתייבש ואינו ג"ט בפסח ומותר לשותחו ואף על גב דלעיל בדיבוק ניירות

הלכות פסח כלל קכב

סימן ה' סגי בל' יום שאני התם דאינו רק לענין לקיימו אבל הכא לענין שיהיו טעם בין בעינין שיהיה יבש גמור (ח"י) ואם יש כוח במקום אחד חייב לכער הכצק אע"פ שעשו לחזק אא"כ טחו בטיט (ס"ק ל' עס).

כלל קכב. דין תערובות חמץ ע"י בישול או מליחה בפסח (סי' תס"ז).

(א) חבשיל שנמצא בו גרעין מה' מיני דגן אע"ג דמדינא אינו אסור אא"כ נתבקעה ממש וכ"כ הב"י בש"ע ולי"א דוקא בראוי להתבקעות אבל אנו במדינתנו מחמירים דאפילו רק נתרכבה הכל אסור בהנאה אבל בלא נתרכבה אפילו נמצא בחמץ אין לחוש (מ"א ס"ק ל"ה) ואם נמצא בה' של פסח אפי' נעשה התערובות בפסח רק שלא נודע לו עד יום שמיני או אפי' עבר ושהה (ח"י) כיון דאינו אלא משהו מותר לשהותה עד אחר פסח ובהפ"מ יש לסמוך על חכם צבי סימן פ"ו וכ"כ א"ר בשם פסקי תוספת דאפי' מצא בשביעי של פסח כופה עליו כלי וישהה התרנגולת או החבשיל עד אחר פסח ואז מותר באכילה רק יבער החטה במוצאי יו"ט. ודוקא במשהו אבל דבר שהוא חמץ גמור דאסור מה"ת אפילו מצא ביו"ט אחרון אסור לאחר פסח עכ"פ מדרבנן (ח"י סי' תס"ז).

(ב) שכולה מקש שנמצא ואין בו גרעין שקורין שפרייע אינו מחמץ דרגיל הדבר שבשעת דישה נופלין כולן (ולא דמי לעלם חלול שכתבתי כנ"ל שער רוב וחזקה סי' מ"ג) אבל אם נמצא קליפה מחטה גופה זה אפשר דמחמץ וגם א"א שלא יהיה נדבק בו קצת ממשות חטה ועוד רזה דמי לעצם חלול שכתבתי שם לאיסור. ומורסן הוא הנשאר בנפה וזה בא וודאי לידי חימוץ (כדליתא במתכתיף אין שרין מורסין לתרנגולים) ובסובין שהיא הקליפה הגסה מסתפק המ"א שהרי להרי"ף דמפרש פת הרראה היינו פת סובין ואם כן מדנפיק ידי מצה שמע מינה דבא לידי חימוץ (וכו' סרה תמיהת ח"י נס"י תכ"ד דהמ"א מסתפק בסובין ובמתכתיף אי' אין שרין מורסין).

(ג) חבשיל שנמצא בו שלשה גרעינים שלא נתרכבו לא אמרינן חזקה שיש בחבשיל זה יותר גרעינין ושמה הם נתרכבו דלא היישנין לזה אלא דוקא בתולעים דמיניה קא רבי משא"כ בדבר דאתי מעלמא לא היישנין לזה (וכת"י ס"ק כ"ה הש"ג על זה והניח ראי' מהא דאמרינן שלשה ה"ו שכנת קבוצת אף על גב דהוי דבר דאתי מעלמא ולדעתו מזה ראי' שהרי דוקא נמוטכב כדרכו דאז הוכחה שהא קבוצת ועכ"פ אין ראי' מזה לדבריו).

(ד) חטה מרוכך שנמצא בעיסה או במצה אפויה ואם כן יש לספק כיון דמנהג ישראל לשמור המים שלשין בהם ואם כן יותר מסתבר שהיה בקמה וכיון שאנו רואין שהעיסה לא נתחמזה אם כן כל שכן שהחטה לא נתחמזה ואם כן ראוי להתיר הכל וי"ל דכל העיסה אסורה דחיישנין שהחטה כבר נתחמזה במים קודם לכן ועכשיו על ידי הלישה והעריכה נתחמזה מן החטה ומוליד בכל העיסה מה שנפלט מהחטה דרך גלגולה (ואם נמלא גם כן חטה ביתר המים שלשין בהם הכל מודים שכל העיסה אסורה פ"ח). ומנהגנו אם הוא קודם הפסח אין אוסרין רק כרי נטילה ואפי' נמצא במצה אפויה אבל אם לשו ואפו בתוך הפסח אזי אם נמצא בעיסה אוסרין כל העיסה ואם נמצא במצה או בחתיכת עיסה בין שהיא עדיין חייה או אפויה אוסרין אותה עיסה או מצה כולה אבל שאר העיסות מותרים דאמרינן כאן נמצא וכאן היה ר"ל שנפלה במצה זו ומוקמינן המאכל על חזקתו שהוא בחזקת היתר ואפילו אם החטה מלאה מים ומלוחלחת מעבר לעבר י"ל שמא היתה בלועה במקום אחר ונפלה עתה לתוך עיסה או מצה זו (כס"ע סעיף י"ח).

הלכות פסח כלל קכב

(ה) אבל אם חילק העיסה להעזורים ונשאר חתיכת עיסה בידו ומצא בו גרעין מרוכך כל המצות שביד האחרים נמי אסורין דדוקא ממקום למקום לא מחזקינן איסורא ואמרינן כאן נמצא שהרי באותו מקום לא נולד שום ריעותא כלל בעיסות האחרות אבל בכה"ג דאנו מסופקים על שאר מצות מחמת שאנו מסופקים אולי היה הגרעין בעיסה זו בשעת לישה או עכשיו נפל קי"ל דמחזקינן מוזמן לזמן ואמרינן דמתחלה היה בעיסה וכלל אסורות ומ"מ בהפ"מ בלא נחבקעו ממש יש להתיר בהנאה (ח"י וכ"כ נא"ר) ואפשר דבכה"ג גם לכ"ע מותר ולכן עכ"פ מותר בהנאה (סז).

(ו) ונ"ל דכ"ו דוקא בגרעין אפי' נחבקעו אבל אם נמצא פירור לחם אפי' קודם פסח אסור כל העיסה או המצה שנמצא בו הפירור דשמא נשאר איזה פירור והוי כיבש דחוזר וניער (עיין תשו' הרשב"א סי' קע"ו).

(ז) וכן הדין באהר שלקח מהחבית כרוב בקערה והולוכו לבית אחר ושם נמצא חטה הכרוב שבחבית מותר דאין מחזקינן ממקום למקום ואמרינן כאן נמצא כאן היה ר"ל השתא נפל. ונ"ל דל"ד לבית אחר אלא אפי' באותו בית כיון שהוא מקום אחר (וכמש"כ הו"א ס"ק כ"ה) אבל אם נמצא החטה בחבית או אף מה שבקערה בבית אחר אסור דזה הוא מוזמן לזמן ומחזקינן למפרע (ו"א ס"ק ט"ז). ובמקום שנוכל לומר השתא נפל אפי' נמצא הגרעין באמצע החבית של כרוב ואם כן יש הוכחה קצת שמקודם היה בו דאם נפל עכשיו על הכרוב היה לו להמצא מ"מ מותר דאפשר כשהיה מהפך וממשמש בכרוב ובקערה נהפכו עליונים למטה ותחתונים למעלה אף על גב שאינו יודע שהפכה וממשמשה הוי כמילתא דלא רמיא אינשי וידים עסקניות הן (ח"ר ססי' תס"ז). וכ' עוד דאפילו נמצא בחבית מ"מ אותן הבעלי בתים שלקחו ממנו מקודם לזה אם יש הפ"מ ומניעת שמחת יו"ט יש להקל מטעם ספק ספיקה שמא עכשיו נפל בחביות ואת"ל מקודם שמא לא נתרככה עד עכשיו אם לא תיכף כשלקחו נמצא בחביות שלא היה שהות להתרכך בזה הזמן ואם אין הציר עולה ע"ג הכרוב בלא"ה יש להתיר הכרוב שבחביות ע"ש ואפי' אם המגופה היתה סתומה מ"מ י"ל עכשיו נפל וכבר היתה החטה מלאה מים ממקום אחר והכל לפי הענין. ובעערען-וויין שנוהגין במדינתנו יש להתמיר דמצוי הרבר למצוא גרעינין בבעערען אם לא שכרוו הבעערען קודם נתינת המים.

(ח) אף על גב דמחזקינן מוזמן לזמן מ"מ במקום ס"ס שמא עכשיו נפל ואת"ל מקודם שמא לא נתרככה עד עכשיו או שמא לא נתחמצה אע"ג דספק זה שמא לא נתחמצה הוי ספק מחסרון ידיעה (כמש"כ הו"א ס"ק ט"ז) מ"מ בהפסד גדול יש מקום להקל (עיין כ"א סי' כ"ג) (א).

(ט) הא דקי"ל אין מחזקינן ממקום למקום היינו בענין זה שנטל מכלי זה והניח בכלי אחרת ומצא בו חטה וכן המערה מכלי לכלי ומצא בתחתון דלכ"ע לא מחזקינן אפי' באיסור דאורייתא דאמרינן כאן נמצא וכו' אבל אם טלטל הקדרה ממקום למקום ומצא בו חטה אף על גב דגם בזה אמרינן כאן נמצא מ"מ נ"ל דזה דוקא באיסור משהו דרבנן אבל אם מצא חמץ גמור שאין ס' כנגדו צ"ע להתיר דמאי הוית שחדין על החמץ והוי ממקום למקום דאמרינן כאן נמצא כשהוא צונן וכאן היה נדון על הקדרה כאן נמצא בקדרה זו כאן היתה בשעה שהיתה רותח והוי מוזמן לזמן כמו שהארכתי שם בשער ר"ח סימן כ"ט.

(י) הא דקי"ל מחזקינן מוזמן לזמן דוקא בסתם שלא היו בודקים לא המים ולא התכשיל אבל אם בדק המים והתרנגולת והיו בחוקת כשרות כודאי והניחן בחיבה או

הלכות פסח כלל קכב

שכיסה אותן אף על פי שכבר עברו איזה ימים מוזמן הבדיקה לעולם הם בחזקתן ולכ"ע אמרינן השתא נפל (כמו שהארכתי בזה ע"ס סימן ל"ג וכמ"כ המ"א ג"ס מ"ג ס"ק י"ח).

(יא) הא דאמרינן עתה נפל דוקא כשיש לחלות בזה כמו בזה אבל בדבר שאינו מצוי לא מקרי ספק כלל (מ"א ס"ק ט"ז) ולפ"ז כמעט נפל האי התירא כבירא דקשה הדבר למצוא שיפול גרעין בחבשיל בפסח שכל הבתים בדוקים ממניי תבואות אם לא שלפעמים מאכילים העופות גרעינים ולפעמים נדבק במשרחת איזה גרעין והכל לפי הענין (אך לפי מה שכתנתי בשער הקטוע סי' כ"ה ג"ס מהרי"ק דאפילו באפסר רחוק הוי ס' ע"ג ג"ס שהנחתי דבריו כל"ע מ"מ באיסור משהו ובשאינו ראוי להתקע יש לסמוך ולעשות מומו ספק במקום ס"ס כגון שהוליד המאכל מוגלה דרך החלר או רחוב או על ידי המשרחת המאכילה לעופות וכיוצא בו ולומר שמה עכשיו כפל ואת"ל מקודם שמה לא נתרככה עד עכשיו וכן מלאתי מנואר בתשנת מ"ג סי' ס"ט דאפילו במקום דמוי חיתין כגון בתרנגולת אם יש עוד ספק א' מלטרף לס"ס ע"ג).
ואם לא רקרו הקמה ונמצא גרעינים בשעת אפיית המצות ואח"כ נמצאו גרעינים בחבשיל תלינן במצוי שהיו בשעת אפיה ואם כן יש לעשות מזה ספק שמא נאפה יפה ואם כן אינו בא לידי חימוץ (ועיין בכ"א סי' כ"ז).

(יב) אם מלגו תרנגולת ברותחין ואחר כך לאחר שנטלו התרנגולת או בעוד שהתרנגולת בחוכו אלא שנצטננו המים נמצא במחבת גרעין שנתרככה וכן בשר שנחננו למים רותחים ולאחר שנטלוהו או שנצטנן נמצא במים גרעין רבו המחלוקת י"א אף על פי שעכשיו המים צוננין מ"מ מחזקינן איסור מוזמן לזמן ואמרינן מסתמא היה במחבת כשעוד המים היו מרותחין וכן אפי' לאחר שנטלו התרנגולת נמצא בכלי לא הוי ממקום למקום כיון שהתרנגולת היה בחוכו הוי מוזמן לזמן ולא הוי ממקום למקום אא"כ שהכלי או התרנגולת לא היה כלל בתוך כלי זה וה"ה לעיל בכרוב סימן ז' מיירי שלקח הכרוב בידים ונתן לקערה אבל הכנים הקערה לחביות ושאר עמה הכרוב זה הוא מוזמן לזמן (ועיין בבימת אדם וסי' ל"ח עד סי' מ"ג) ולפיכך אסור הכל ויש אומרים דאין מחזיקין כלל מוזמן לזמן אלא בקדשים ואמרינן עכשיו נפל (עיין בחיבורי בימת אדם בשער רוב וחוקה סי' ל"ה ל"ו שכן דעת רש"א דלא כמ"א) ויש אומרים דאף על פי דמחזיקין מוזמן לזמן ובבשר אסור אבל בתרנגולת יש חילוק דאם היה הגרעין שלימה דאו אין לומר שנתעכל אסור אבל בגרעינים שבורים מותר מטעם ס"ס שמא עכשיו נפל ואת"ל מקודם שמא כבר נתעכל והוי רק פרשא בעלמא ומנהגנו עפ"י רמ"א דבבשר או בעופות והגרעין שלימה אסור הכל ובתרנגולת וגרעינים שבורים דהוי ס"ס הכל מותר. וכן אם שרו בשר בצוננים ואחר כך לאחר שנטלו הבשר מן הכלי נמצא במים גרעין הכל מותר אפילו להאוסרים בצוננין דבכה"ג סמכינן על הפוסקים דלא מחזקינן מוזמן לזמן ואם נתערבו התערובות ויש הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט יש להקל בכל זה בספיקות איסור דרבנן שהוא משהו ויש להתיר שאר חבשילין שיש בהם תערובות מאותו חבשיל של בשר אעפ"י שנמצא החטה בתוכו בעוד שהבשר היה שרוי בחוכו אע"ג ההחבשיל עצמו אסור כדלקמן בסימן הסמוך להאוסרין בצונן מ"מ התערובות מותר דהא יש מתירין בצונן וכן אם נמלגו ונמצא לאחר שנטלו התרנגולת או שנצטנן והגרעין שלימה ואם כן החבשיל אסור מ"מ התערובות מותר דסמכינן לומר עכשיו נפל (מ"א). והב"ח מחמיר כיון דספק זה שמא נתעכל יש חולקין דלא מהני נגד איסור ולכן מחמיר דבספק אחד אפילו להשהותה אסור ובס"ס מותר להשהותה או למכור לנכרי.

(יג) מי שנטל עוף וחחכה בקדרה רותחת למלגה ואחר זמן מצא חטה בעוף גם הקדרה אסורה דזה הוי מומן לזמן ואמרינן שמא היה בעוף בשעה שהכניסה לקדרה ודוקא שלא פתח העוף בטוב בענין שיש לספק שהיה בו מקודם אבל אם הוא בענין שאלו היה בחוכו היה רואה אותו או שהיה נופל אמרינן עתה נפל (וע"ש בב"א מסיון ל"ח עד סיון מ"ג).

(יד) מי שנטל לתוך פיו חתיכת מצה וחתיכת תרנגול והרגיש בפיו שיש שם חטה ונטל המאכל מפיו וראה חטה אם ניכר שהחטה נאפה אם כן מסתמא הוא מן המצה ואסור כד' נטילה ואם ניכרת שהיא מבושלת מסתמא היא מן התרנגול דרוב פעמים ניכר אך אם אינו ניכר והחטה מרוסקת ואם כן יש להחזיר שניהם התרנגול מותר מטעם ס"ס שמא נפל כשהוא צונן ואח"ל שמא היה מקודם בשעת בישול שמא נתעכל והמצה גם כן מותר כיון דאיסור משהו רק מדרבנן תלינן שהיה בתרנגולת (כדקיי"ל בי"ד בסיון קי"ח ונחטרי ח"א כלל ס"ג גבי ב' קדרות נאחד יש בו ס' ונאחד אין בו ס' וכפל לתוך א' איסור דרבנן תלינן לקולא שאני אומר גפיל לזה שיש בו שנים דאפילו באיסורי הכאה אמרינן שאני אומר ותלינן לקולא) (ח"י ס"ק מ"ח) ואפילו היה חתיכה בשר או תרנגול והחטה שלימה אף על גב שאין כאן אלא ספק א' שמא עכשיו נפל מ"מ מותר דלא מחזקינן איסור במקום למקום ומכירה על השלחן הוי במקום למקום אבל אם נמצא החטה בקערה שהוא אוכל מחוכו כיון דקיימ"ל דמחזקינן מומן לזמן אם כן חיישינן שמא היה החטה בתוך הקערה כשעירו לתוכו רותח וא"ל דהוי ס"ס ספק שמא היה כמצה ואח"ל בבשר או בקערה שמא עכשיו נפל זה אינו דאם כן צריך אתה לאסור המצה שהרי אם תאמר במצה (כ"ל שאפס ע"ס המצה) ואם כן המצה אסורה וכל מקום שאתה צריך לאסור אחד מהם אם כן שניהם אסורות דמאי הוית לאסור זו ולהחזיר זו שמא איפכא שהיה בבשר והמצה מותרת ובמקום שא' אסור קי"ל דשניהם אסורות אפילו באיסור דרבנן (כדליתא בי"ד ונחטרי ש"ס) (ש"ס בב"א ס"ק כ"ה).

(טו) אם נמצאה חטה בקועה בכלי של מים בפסח ואחר כך בשל באותן מים או לש בו עיסה י"א דאף על גב דהוא צונן ואין צונן מפליט ומבלע מ"מ משהו מיהא איכא ואסור. וי"א דלעולם לא מפליט ולא מבלע בצונן אפילו משהו דאף על גב דהחטה ודאי בולע מן המים ומחמיצה אבל אינו מפליט כלום (ויע"ש בב"א ס"ק ט"ו ומוכיח מרשב"א דס"ל דטובן איסור עיין בב"א בשער רוב וחזקה סו' ל"ה דכ"ל דלא מוכח כלום) והמ"א כ' דבמקום שיש לחוש שנשתהא מעל"ע וכן בבשר דאית ביה פילי יש לאסור (כ"ל סוכנו דנשאר בשר יש תקנה בהחטה נשאר כ' נאית זיה פילי דא"ל נהחטה) ובמקום הפסד מרובה אם לא נתבקעה החטה ממש יש להחזיר למבור והמקיל אף באכילה לא הפסיד (ח"י). ודוקא שידוע שהיה החטה במים קודם שבישל באלו המים אבל אם נמצא לאחר שכבר בישל בהם הכל מותר מטעם ס"ס שמא עכשיו נפל ואח"ל מקודם שמא לא נתרככה עד עכשיו (ח"א) ואף על גב דהאי ספק שלא נתרככה עד עכשיו אינו ספק גמור כיון דמחזקינן מומן לזמן מכל מקום י"ל דהוי ס"ס שמא עכשיו נפל ואח"ל מקודם שמא הלכה כדעת המתירין בצונן וגם יש פוסקים דלא מחזקינן מומן לזמן אבל בחמץ גמור ליכא אלא ספק א' שמא עתה נפל ואסור (ש"ס בב"א).

(טז) והא דאוסר בצונן דוקא ע"י שריה קצת או על ידי התעסקות אבל אם נמצאה חטה מבוקעת אפילו בתרנגולת אף על גב שהיא לחה די בשטיפה בעלמא (ח"י ס"ק מ"ו) ואם שפשפו מורסן באווז לח או שהיא יבישה רק שהמורסן נשרו במים אפילו

הלכות פסח כלל קכב

להמתירין בצונן דכיון דאית ביה פילי וגם בכל צד יש בו בקעים לכן כולו אסור אפילו לא הדיח האווז אחר כך. וכערב פסח עד הלילה סגי בקליפה (ח"י סי' תס"ה) ואם שפשפו במורסן יבשים וגם האווז היה יבש סגי בקליפת העור (עיין ח"ר).

(יז) ואם נמצאו גרעיני תבואה בכאר מים בפסח ראוי לוהר בכל מה דאפשר שלא להשתמש באותן מים דשמא נכבש בתוכו מעת לעת ומ"מ אם אין להם מים אחרים כיון שחיינו הלויים בו יש להתיר שהרי היטים ושעורים במים נטל"פ ואף על גב דקיי"ל לדידן דגם נטל"פ אסור בפסח מ"מ הרי יש אומרים דבצונן אינו אסור אבל אם נמצא חתיכה פת וכיוצא בו שזה נימס בתוך המים יש לאסור אפילו בשעת הדחק ואפילו על ידי סינון שהרי יש אומרים דאפילו קודם פסח לא מהני סינון כדלעיל כלל קכ"א סימן ט"ו ומכ"ש בפסח דלכ"ע לא מהני סינון (ח"י ס"ק ל"ח ופ"ח).

(יח) וג"ל דכ"ש דאם שפכו שכר על בשר דאסור שהרי אפילו בשאר איסורין יש אוסורין אפילו בהפ"מ אפילו בבשר חי ויש בו בקעים וא"כ אף על גב דכיו"ד בסימן צ"א (וע' נח"ל כלל מ"ג סי' ר') מתיר מכל מקום בחמץ בפסח יש להחמיר וצריך עכ"פ קליפה ואפילו במעשה דצמח צדק שנשאר מעט שכר בכלי ונטלו בו מים להדיח הבשר אחר מליחה דפסק דצריך קליפה. והח"י ס"ק מ"ז כ' דאינו אלא חומרא שהמים מבטלים רתיחת המלח. ול"נ דרינא הוא מטעם שכתבתי כיון דאית ביה פילי ולכן אפי' לא נמלח הבשר מ"מ צריך קליפה.

(יט) אם הגעילו יורה מחומצת בת יומא קודם זמן איסורו וירדו המים המחומצים לבור בתוך הפסח אסור לשחות המים אפילו להמתירין בצונן הכא אסור שהרי נתערב הכל אבל אם היה אבי"א אע"ג דנטל"פ אסור לדידן מ"מ כיון שהגעיל קודם שעת איסורו מותר דאפילו שומן מהותך בכלי אבי"א קודם פסח מותר (כדלעיל כלל קכ"א סי' כ"ו) אבל בב"י אפילו אם נתערב קודם פסח אע"ג דהוי נ"ט בר נ"ט וגם כבר נחטל בס' מ"מ לכתחלה אין להשתמש בהם כיון דמים יש בקל למצוא ואם אחר שירד לבור לא שאבו מן המים יש לאסור אפי' בדיעבד דקוין וקיימו וכאלו הם בעין אא"כ ששאבו כבר כמה פעמים דאז הוי כעירוי וכיסה (ט"ז) (והח"י מיקל בזה כיון שגעשה קודם פסח הוי עכ"פ כ"ט נר כ"ט) וג"ל דמדברי הט"ו באם נשחבר כד של חלב לתוך הבור ובשלו בו בשר קודם ששאבו מן הבור והיה הרוטב מלבין מן החלב אסור. (ודמות ראיה לדבר עירה דס הפר לדס השעיר וחזר ונתן את המלח צריקן כדי שיתערבו יפה. וכן כראס לעינים ועיין מכות דף ד' ע"א דחייטיקן במקום דקוין וקיימו וכן מוכח במקואות פ"ו משנה ד') ובזבחים פי' רש"י ד"ה בשלמא יש ס' שאין לך טפה מזה שלא בא מחבירו קצת ע"כ דוקא קצת.

(כ) אם נמצא גרעין מרוכך על בשר מלוח אע"ג שחמץ הוא איסור כחוש מחמירין לאסור אותה חתיכה שנמצא החטה עליה כולה וחתיכות האחרות הנוגעות בחתיכה זו אם מוספק שמא נגע החטה בשאר חתיכות כולן אסורין (וכ"ל דר"ל כדי קליפה דמ"ט מדין שח"ז) ואף שידעין בודאי שלא נגע אלא באחד מהן ולא ידעין באונו נגע כולן טעונין קליפה מדינא דחמץ בפסח לא בטיל ברוב ואם כן אם נתבשלה בלא קליפה אוסרת תערובתן (עיין נח"ל סי' תס"ז נמ"א ס"ק ל"ג) ואם ירצה יכול למכור הכל לנכרי או להשהות חתיכה האחת המונחת עמה עד אחר הפסח ושאר החתיכות שבודאי לא נגעו בחטה לכתחלה יקלוף אותם ובדיעבד שנבשלו בלא קליפה מותרין דכיון דאין איסורו רק מחמת בלוע כחוש אינו הולך מחתיכה לחתיכה בלא רוטב (מ"ג סי' ס"ט ונ"ח נח"ש' סי' כ"ד) (ועיין בט"ז מש"כ הלכה למעשה) ודוקא שמצא החטה בעורה מונחת במלח קודם

הלכות פסח כלל קכב

שהדיוח אבל אם מצאה לאחר שהדיוח הבשר או על עוף מבחויז על כרחך נפל עליו
לאחר המליחה דאל"כ היה נופל על ידי ההרחה אבל אם מצא בחוד עוף שהוא הלול
אפילו לאחר הרחה אסור דאמרינן מה שלא נפל הוא מחמת שמונה בחוכו ומכל מקום
אם יש לחלוח שעכשיו נפל אפילו בעוף מותר (ס' נמ"א ס"ק ל').

(כא) אם נמצאה החטה בכלי שמלחו בו בשר לאחר מליחה והרחה אם לא נמלח
כל כך כדרך שמולחין לקדרה אף על גב שאנו מחמירין ואומרים שאין אנו בקיאים בזה
מכל מקום הכל יודעין האיך מולחין לקדרה ולכן אם לא נמלח כל כך מותר (כמ"ג רמ"א
נסי' ל"ח) אך אם נמצא ציר למטה בשולי הכלי והחטה למעלה היישנין דמחמצית החטה
שנתרככה יצאה טפת המץ ונוטפת על החתיכה דרך הילוכו מלמעלה למטה וכולן נאסרות
דאף על גב דנאכל מחמת מלחו מכל מקום הציר הוא לעולם רוחה ואם כן נאסר מן
הציר (נ"ח נתי' סי' כ"ד) ואם נמלח כדרך שמולחין לקדרה והציר עולה על גביהן הכל
אסור ואם לאו מה שבציר אסור (ט"ז חס"א).

(כב) אפילו נתרככה החטה אם חוינן דאין החטה נתלחלה מן המלח כגון שהיא
נגובה אינה אוסרת דאינה פולטת כל עיקר דהוי טהור מליח וטמא חפל וכן אם נפל
חמץ על בשר מלוח אף בפסח יש להקל במקום הפ"מ כמו בשאר איסורין (ח"י סימן
תמ"ז ס"ק ו').

(כג) ספק אם נתרככה החטה וגם ספק אם היה אז ציר בשולי הכלי מותר דהוי
ס"ס (ס' נ"ח נתי' וצ"ע).

(כד) חרנגולת צלויה שנמצא בה חטה בפסח חותך מקום פעפועו דהיינו כדי
נטילה בכחוש ואם הוא שומן אסור כולו וזהו לדעת הב"י דמחלק בין כחוש לשומן וי"א
דאפילו בכחוש דאע"ג דבשאר איסורין לדעת הב"י אינו אסור אלא כדי נטילה מכל מקום
בחמץ דאיסורו במושאו על ידי היפוך השפוד מחפשט הטעם בכולו. וי"א כל החרנגולות
הצלויות עמה באותו שפוד ונוגעות זה בזה כולן אסורים שעל ידי היפוך השפוד מחפשט
מזו לזו ואם לא היפך השפוד דינו כדין מליחה ואם החרנגולת שמינה אפילו אינה נוגעת
אוסרת הכל דכיון שהיא שמינה זב השומן על ידי היפוך השפוד והוי כבישול המפעפע
בכל הכלי (חס"א) ואמנם כ"ז שנמצא בחוד החרנגולת דיל' שנחמצה במים שהורחה בו
אבל אם נמצא על החרנגולת א"כ אי איתא דהוי משעת הרחה היה נופל וע"כ עכשיו
נפל ושומן הוי כמי פירות ואינו מחמיץ (חס"א).

(כה) חטה שנמצאת בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו החטה שורף דלא נחשב
כמעוכל והעוף מותר דאין צלי אסור יותר מקליפה והזפק במקום קליפה ואפילו לדין
דאוסרין בצלי כולו מ"מ בהבהוב דגרע מצלי לב"ע מותר (ס'ע).

(כו) נוהגין שלא להבהב העופות בקש עם השכלין שמא יש בו דגן מחומץ ולכן
מהבהבין בעשבים או מחתכין השכלין מן הקש וכדיעבד מותר (ט"ז) ואפילו היה בו דגן
מחומץ בוודאי מותר (א"ל חס"א).

(כז) יין לבן שהוכהה מראיתו וחקנו בחלב חטה אף על פי שכבר נתבטל בששים
קודם פסח אם ידוע אותו יין לא ישחה ממנו בפסח שמא נשאר קצת חלב חטה בעין
וחזור וניער (תמ"ז ס"ק מ"ה) וג"ל דיש לשאול להאומנים המתקנים דאם יש להוש לזה
אפילו נתערב בחבית אחרת יש לאסור דה"ל ספק אחד בגופו וספק א' בתערובות ולענין
אם מותר לחקנו שמא ישחה בפסח מבואר בחיבורי חכמת אדם כלל נ"ב.

הלכות פסח כלל קכג קכד

כלל קכג. דין אכילת חמץ בערב פסח ודין איסור חמץ בע"פ ובפסח ולאחר הפסח (תמ"ג).

(א) ג' זמנים חלוקים לחמץ מה"ת מו' שעות עד הלילה ובתוך הפסח ולאחר הפסח. ערב פסח משש שעות ולמעלה אסור באכילה ובהנאה מה"ת ולוקין עליו לדעת רוב הפוסקים (תמ"ג) וילפינן מדכתיב לא תאכל עליו חמץ כלומר על קרבן הפסח וקבלו חז"ל דר"ל משעה שראויה לשחיטת הפסח שהוא לאחר הצות היום אבל אין בו כרת לכ"ע וגם אין עוברין בכל יראה עד הלילה (מש"כ ה"י דמרש"י זצ"ק כ"ט משמע דס"ל דמשש שעות עובר צ"י ול"כ דאינו מוכרח ד"ל דכוונתו דפסח שער צ"י ע"ש ועיין בפסחים) ולפיכך לא החמירו גם כן בתערובות אלא דינו כשאר איסורי חורה לבטל בס' (תמ"ז). ומתחלת ליל ט"ז וכל הפסח אסור באכילה וחייבין על אכילתו כרת וגם אסור בהנאה ועוברין בב"י וב"י ולפיכך החמירו בו חכמים שאיסורו במשהו (סג) ולאחר הפסח קי"ל דאינו אסור כלל מה"ת אלא דחכמים אסרו חמץ שעבר עליו הפסח מטעם קנס כיון שעבר עליו בב"י (תמ"ח) ואפילו בחמץ שביטל ולא עבר בב"י מכל מקום אסור כיון שאותו חמץ ראוי לעבור עליו בב"י היישינן שאם נחיר אותו אזי לא יבערנו ויסמוך על הביטול ומעקר תקנת חכמים שחקנו לבערו. ולכן אפילו היה שוגג או אונס ולא מכרו אסרו חז"ל ולפיכך חמץ שלא היה ראוי לעבור עליו בב"י כגון חמץ נוקשה או שנפסל קודם איסורו מאכילת כלב או שנחערב מין במינו ברוב או מין בשאינו מינו בששים מותר לאחר הפסח וכ"ש חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח דמותר אפילו באכילה (תמ"ז ע"ש).

(ב) כיון דמדאורייתא אסור מו' שעות עשו חכמים הרחקה שלא יבא האדם ליגע באיסור חורה ואסרו לאכול חמץ אף קודם הצות ב' שעות מקודם ואע"פ כן התירו כל שעה חמישית בהנאה למכרו לנכרי וליחנו לבהמה וחיה ועוף רק שיעמוד עליהם לראות שלא יצניעו ממנו ושלא ישאר כלום. ומתחלת שעה ששית אסרו חכמים גם בהנאה ואז צריך לבערו מן העולם ואפילו ביטול אינו מועיל עוד שהרי כבר אינו שלו אע"פ שאין איסורו אלא מדרכנן בהנאה כל שעה ששית מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון (תמ"ג).

(ג) השעות הללו חשבינן שעות זמניות ר"ל שלעולם מחלקים היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים ל"ב חלקים ואם היום ארוך ט"ז שעות חשבינן כל שעה שעה ורביע ואוכלין שליש היום, ומ"מ כיון שי"א דמותר לאכול עד ב' שעות קודם הצות היום אע"ג דלא קי"ל הכי לענין אכילה מ"מ אם שכח למכור עד שעה קודם הצות מותר למכרו (מ"ח).

כלל קכד. דין מכירת חמץ וחמץ שעבר עליו הפסח (סו' תמ"ח מ"ט כ').

(א) כבר בארנו שכל דבר שהוא חמץ גמור צריך לבער כגון לחם ושכר וי"ש וגרעינין של תבואה שצמחו וכן תבואה שרחצו אותו במים או שנפלו עליה מים בתלוש וכן כל מיני גרויפנן מתבואה הירוע שרוחצין התבואה קודם עשיית הגרויפנן וכן כל כיוצא בו צריך לבער קודם הפסח ואם לא ביער נתבאר בכלל הקודם.

(ב) ואם יש לו חמץ הרבה שאינו רוצה לבערו ולהפסידו יכול למכור לנכרי קודם שעה חמישית ואפילו לנכרי המשרת בתוך ביתו מותר למכרו רק שלא יהיה קניו לו קנין עולם (כגון אלו שקורין Poddawanie) ובלבד שתהיה המכירה כדין וגם החמץ יוציא חוץ לביתו דאל"כ מחזי כמקבל בפקדון חמצו של נכרי אבל מדינא מותר שהרי אין הישראל חייב באחריות אבל אם כשיאבד החמץ יצטרך הישראל להחזיר דמי המכירה לנכרי

אסור. ואם יש לו חמץ הרבה וא"א להוציאו חוץ לביתו ימכור לו גם החדר ואגב הקרקע יקנה גם כן החמץ ולפי שהרבה פוסקים ס"ל דאינו קונה בכסף אלא דוקא בשטר עם הכסף ולכן יתנה עמו שיקנה בכסף לחוד ויותר טוב שיכתוב גם כן שטר ואף שאין הנכרי נותן לו כל הכסף רק איזה זהובים (סקריין זווייגנאכ) יתנה עמו שיקנה בוה האויפגאב החדר והחמץ ושאר הכסף יזקוף עליו במלוה. וצריך ליותר שיתן לו המפתח מן החדר כדי שיכול הנכרי לכנוס שם ואסור לישראל ליתן עליו עוד מסגרת או חותם ולאחר המכירה מתיר הח"י ליתן מסגרת וחותם אם מתירא שיגנוב הנכרי ונ"ל דה"ה דיותר ליתן חותם עליו משר העיר אם הנכרי מאבדו שהרי החמץ הוא באחריות הנכרי ואף על גב שהוא כעין משכון אצל הישראל כיון שישראל מנכרי אינו קונה משכון וגם הוא ברשות הנכרי שהרי מכר לו החדר וגם אין הישראל חוזר מן המכירה אלא שרוצה לכופו שישלם לו דמיו נ"ל דיותר (עיין סי' תמ"א בסו"ס).

(ג) גם צריך ליותר שיפסוק דמים עם הנכרי כמה יתן בעד הבית וכמה יתן בעד כל מדה שבר או י"ש וכיוצא בו דבלא פסיקות דמים אין כאן קנין כלל (ח"מ סי' ר' סעיף ז') אא"כ שיאמר כפי שישום אותו פלוני או ג' בקיאות או שיפסוק דמיו לפיכך לא מהני שיאמר לו אני מוכר לך בית זה או חמץ שלי אא"כ יאמר לו אני מוכר לך בית זה בכך וכך וחמץ זה בעד סך כך וכך ויכול לזהנות עמו שהמדידה יהיה אחר הפסח (ותמי' לי על סמ"א שכתב דלא כהמון שאומרים אני מוכר לך המפתח אלא לריך שיאמר אני מוכר לך החמץ דגם לשון זה לא מהני אא"כ קנין דמים וע"כ שזמנת כך כוונתו וי"מ היה לו לנכרי וכשיאמר לו אני מוכר לך בית זה או חמץ זה בעד פרוטה זו מותר (וכ"כ סמ"א) דאין סהדי דהישראל גמר ומקני כדי שלא יעבור בב". וכל קנין שנהגו בו הסוחרים כגון שנותן כפו לחבירו (סקריין נוטלונג) או אגב קרקע מהני. ולא ימכור לשליח של נכרי דאין שליחות לנכרי. ואם עשה הישראל שליח למכור חמצו והשליח מכר החמץ אגב קרקע שלו אפילו בלא שום נתינת מעות גם כן מהני בדיעבד וצריך לפרוט שם הלוקה בשטר וצריך לפרש כל מין חמץ שיש לו ולא יכתוב סתם אני מוכר כל שיש חשש חימוץ דהוי כאין מינו ידוע שהרי אינו יודע אם שוה הרבה או מעט (כ"כ סמ"א ד) אלא יפרט כל מין ומין רק המדידה א"צ שיהיה דוקא קודם פסח אלא כמו שכתובים דהמדידה והשומא יהיה לאח"פ וא"כ סמכה דעתו (ועיין עוד הרבה חילוקים סמ"א ד סה"א ד) מאלו כל כרטי סדנרים).

(ד) בדיעבד שלא מכר לו רק בכסף לכד או במשיכה לכד מותר כיון דיש פוסקים כרש"י דנכרי קונה בכסף לכד דוקא וי"א כר"ח במשיכה דוקא ולכן בדיעבד סמכין על כל א' מן הדעות ונ"ל דה"ה אם מכר לו החמץ אגב קרקע בלא כסף ובלא שטר רק שהנכרי החזיק בקרקע בא' מדרכי קניות קרקע דהיינו בחדר שיש לו מנעול ונכנס בחיוב ע"ד להחזיק בו גם כן בדיעבד מותר וה"ה אם הקנה לו בחליפין דהיינו שהנכרי נתן סודר שלו להישראל שעל ידי זה שמקנה לו הסודר מקנה לו זה החדר והחמץ נמי בדיעבד מותר (כדליתא) סמ"א סי' קכ"ג סעיף י"ד וע"כ בסמ"ע שמוסר צוה מכל מקום נראה לי להחזיר וכן כתב מ"א רס"י תמ"א) ודוקא שהנכרי נתן סודר שלו להמוכר אבל לא מהני שיתנו עדים סודר שלהם להמוכר כמו בין ישראל לישראל שהעדים מקנין הסודר שלהם דאין שליחות וזכיה לנכרי (ועיין מ"א רס"י תמ"א) (ועיין כ"כ סי' ס"ה).

(ה) אם הבית שהחמץ שם אינו שלו אלא ששכר אותו מן הנכרי או מישראל נ"ל דאז לא מועיל מכירתו דאין ימכור דבר שאינו שלו אלא ישכיר לנכרי אותו החדר

הלכות פסח כלל קכד

(וכ"כ נח"ל בהדיא ועיין נכ"ח סי' תמ"ח ובסי' ת"ן נכ"ח ומ"א) וישכיר לו החדר סתם ולא יאמר לו בהדיא שמשכירו להניח בתוכו חמץ כדלקמן סי' י"ז.

(ו) אם ישראל מניח חמצו בחדר של חבירו המוכר את חמצו צריך להודיע לישראל המוכר ועשהו שליח למכור ואם הניח שלא מדעתו אסור (ח"י ע"ס ס"ק ע"ז).

(ז) ואסור להתנות עמו שיחזור ויקנה ממנו לאחר הפסח אבל מותר להבטיח לו שיקנה ממנו לאחר הפסח ויתן לו ריוח.

(ח) ואסור למכור לישראל מומר או מומרת דאף על פי שחטאו דינם לכל דבר כישראל ממש ונמצא עובר משום לפני עור והוי כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח (ט"ו סי' תמ"ח).

(ט) ואם היה לו חמץ בספינה על הדרך יוכל גם כן למוכרו באחד מדרכי הקניה (ע"ס נכ"ח) וגם כן יפקיר לפני בית דין (ועיין נכ"י).

(י) אם יבא לו חמץ בפסח על עגלה או ספינה ויצטרך לשלם מכס ושכר עגלה ימכור לנכרי בכסף ושהנכרי יסלק הכל ואחר כך יפקירנו גם כן (ח"י ע"ס).

(יא) מתנה ע"מ להחזיר אף על גב דבכל החורה הוי מתנה גמורה משום חומרא דחמץ החמירו אבל מתנה גמורה וחלוטה מהני לכ"ע וכן מותר ליתן לו החמץ במתנה אף על פי שיודע שלא יגע בו אלא ישמרנו עד אחר פסח ויחזור ויתן לו מותר ובלבד שיחננו לו מתנה גמורה בלא שום חנאי ואם הנכרי אינו רוצה להחזיר לו החמץ אסור לתבוע אותו בדיניהם. ואם הנכרי מכר לישראל אחר צריך לחזור ולמכור לבעלים הראשונים ואם נתן לנכרי יותר מן הראוי אין צריך הבעלים להחזיר לו (מ"א עיין כ"א סימן ד').

(יב) אסור ליתן בהמתו לנכרי להאכילה בפסח אם ידוע שמאכילה חמץ ולכן צריך למכור גם הבהמות ואפילו אינו מקדים לו דער אסור (ועיין נכ"א סי' ה' דלא כפ"ת) וצריך להזהיר זה לסוחרי סוסים ומכ"ש שנהגין קלות ששוכרים נכרי שיתן סובין עם מים לסוסים אלא צריכים למכור הסוסים עם השטאלל ולא יהיה להם שום עסק עמהם בפסח (עיין לקמן כלל קכ"ז סי' י"א).

(יג) ישראלים שיש להם ברויהיזער שלהם או שוכרים מנכרי וכן המחזיקים (arendā פנ"ט) ששוכרים משר יורות ורחיים ליקח מכל שכר שמבשלין מדה חמץ עיין בכ"ח וט"ז ומסקנת המ"א דאין לו היתר אלא שימכור קודם פסח הרחיים והיורות או יצוה להטוחנים שלא יפרישו המדות בפסח שהרי יכול לומר איסורא לא ניחא לי דלקני אלא יכתבו הנכרים שטחנו בפסח ויגבה מהם לאחר פסח (מ"א סי' ת"ז עיין כ"א נכ"ח ומ"א סימן ת"כ ובח"ל).

(יד) ישראל שמקבל מנכרי בריבית ככרות בכל שבוע יאמר לו קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח מתבואה שלא רחצו או מעות וכיון שהתנה עמו כך אף על פי שאחר פסח נותן לו ככרות חמץ הם חליפי הקמח והמעות ושרי וכדיעבד אפילו לא אמר לו והביא אחר הפסח מותר שהרי לא זכה בו הישראל בפסח. וישראל שקנה חוק הכומרים וכיוצא בו שנותנים להם לחם מותר ליקח מהם לאחר פסח מה שחסר להם בפסח שהרי לרוב פוסקים אינו קונה הישראל בכסף אלא דוקא במשיכה ואפי' הפוסקים דקונה בכסף לבד מכל מקום כיון דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנס והבא ליבא למקנס שהרי הישראל לא זכה בו מעולם (ת"ן נכ"ח).

(טו) ישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות יאמר לנכרי קודם פסח טול אתה של פסח בין רב או מעט בין יאפה או לא יאפה ואני אקח אתר הפסח דהוי כמוכר התנור להנכרי בפסח ומה איכפת ליה לישראל אם יאפה חמץ או מצה ואמנם היותר נכון למכור השבוע של פסח להנכרי ויטול הדמים מתחלה. ופשיטא דבארבעה ימים שהם יום טוב על כל פנים אסור לומר טול אתה (כמוטאז כלל ג' ע"ג ועיין ח"ד).

(טז) ישראל שהיה לו תנור ואפה בו נכרי חמץ בפסח ואפה שלא בידיעת ישראל אפילו מעות אסור לקבל בשכרו דכיון שהתנור של ישראל לבד ואם כן ה"ל משתכר באיסורי הנאה ואם קבל כבר מותר להנות ממנו דחמץ אינו חופס דמיו אלא דלכתחלה אסור להשתכר באיסורי הנאה (כלל ע"ג כלל ק"כ סי' ט') אבל בכרות אפילו בדיעבד שקבלו ממנו אסור שהרי חיקף כשאפה בו זכה בכרות אלו וה"ל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח. ואם יש לישראל הזה גזבר נכרי שמשכיר התנור ומיחה לגזבר שלא ישכיר התנור בפסח ושלא בידיעת הישראל השכיר הגזבר וקיבל המעות מותר הישראל לקבל ממנו המעות אבל אם קיבל בכרות אף בזה אסור (ח"ד).

(יז) מותר להשכיר תנורו לנכרי ע"מ שיאפה בו מצה ואע"ג שאופה בו חמץ אין זקוק לו שהרי אפי' לא יאפה בו כלום צריך לשלם שכרו אבל אסור להשכיר לו סתם כיון דמסתמא עומד לאפות בו חמץ הוי כאלו פירש לו אבל מותר להשכיר חמורו וסוסו סתם דמסתמא אינו עומד דוקא לחמץ אף על גב שיודע שהנכרי יביא עליו חמץ אבל אם מפרש לו שרוצה שיביא עליו חמץ יש לאסור אבל כלים אסור להשכיר אפילו סתם שהרי הוא רוצה בקיומם שאלו לא יבשל בהם יחבקעו ועוד כיון שהכלי עצמו בלוע מחמץ ואסור בהנאה אסור להשכיר לכתחלה. וכן בית אסור להשכיר לשום בו חמץ אבל בסתם לדור בו מותר ודוקא כשמשכירו חוץ הפסח או בע"פ אבל איזה ימים קודם פסח מותר. ויש מתירין להתם חמץ בכלי חמץ לחוף ראשו ולרחוץ בו או להשתמש בו בדבר יבש או לח מה שאינו דבר אכילה דכיון שאין נהנה מחמץ שבתוכו ועוד דהוי שלא כדרך הנאתו מותר אבל למכרו לנכרי אסור כיון דעומד לאכילה ומוכרו לנכרי ונהנה ממנו הוי כאלו נהנה ממנו הוא (ע"ג ע"ג).

(יח) להיות שומר אצל חמץ אפי' חמצו של נכרי אם הוא נוטל שכר (כלל ע"ח) אסור לכ"ע שהרי משתכר באיסורי הנאה ויש אוסרין אפילו יהיה בחנם ונ"ל משום דמסתמא אם לא קיבל ממנו הנאה לא היה שומר בחנם ואם כן הוי נמי משתכר באיסורי הנאה כדלקמן בסימן שאה"ז ומכל מקום בדיעבד שנטל שכר יש להתיר כיון שאינו חופס דמיו (ח"י סק"ט).

(יט) אסור לקנות חמץ לנכרי בפסח אפילו במעותיו של נכרי דאין שליחות לנכרי ונמצא הישראל קונה אותם ועוד שמא יאכל ממנו ועוד שהוא רוצה בקיומו שהרי הנכרי מחזיק לו טובה בשביל זה (ע"ג).

(כ) היחה בהמת נכרי טעונה חמץ אסור לפרוק בפני הנכרי מטעם המכואר ובמקום שיש צער בע"ח כיון דצער ב"ח דאורייתא וגם שאינו מכין משום טובה הוי כלא אפשר ולא מכין ומותר (ע"ג ע"ח).

(כא) מותר לומר למשרתו נכרי בפסח הילך דינר וקנה ואכול אף על פי שיודע שיקנה חמץ ובשעת הדחק מותר לומר לו גם כן צא ואכול ואני פורע וכן מותר לומר לחנוני אני פורע אע"ג דהחנוני נוהן בשליחות הבע"ה והוי כשלוחו וכיון שמוזנותו עליו דרי כנהנה מחמץ מ"מ כיון שעדיין לא נתן המעות לחנוני לא חשיב חמצו של ישראל

הלכות פסח כלל קכד

אבל לכ"ע אסור שיקדים ליתן מעות לחנוני שיתן עבור המעות חמץ למשרתו דזה הוי שלוחו ממש ואסור לכ"ע. וכן הדין אם צריך ליתן חמץ לבניו הקטנים ישא אותם לבית הנכרי ויאכיל אותם הנכרי שם ויאמר אני פורע ובלבד שלא יקדים דינר ופשיטא דאסור להאכילם ביד דאז הוא תיכף קונה החמץ (ועיין בהלכות נרכות כלל ס"ז סי' ע').

(כב) ישראל שלוחו כבר מחבירו קודם פסח על מנת שיתן לו כבר אחר אפילו אם עבר הישראל הלוח והניחו עד לאחר פסח מ"מ מחויב לשלם דאע"ג דלכתחלה אסור לקבל חליפי חמץ (כללעיל כלל ק"כ) מ"מ זה לא מקרי חליפי חמץ שהרי כיון שהלוח זה לא הלוח לחזור לו כבר זה בעין אלא לאכילה הוי כאלו חייב לו מעות ולפ"ז אפילו נותן לו מעות בעד הכבר אפילו בפסח מותר (ח"י ס"ז) ויש מקומות שנהגו בזה איסור לכתחלה ללוות חמץ שיפרע לו חמץ (ת"כ).

(כג) חמץ שנמצא לאחר הפסח ולא ידעין אם הוא של ישראל או של נכרי אסור באכילה ומותר בהנאה והולכין אחר רוב בני העיר ואם יש לחלות שנעשה אחר הפסח אפילו ברוב ישראל מותר באכילה ועיין בח"י דיש מתירין בחמץ שהוא ספק אם עבר עליו הפסח ע"ש (סי' תמ"ט).

(כד) גר שמת קודם הפסח והניח חמץ ועבר עליו הפסח כל הקודם לזכות בו אחר הפסח מותר שהרי לא עבר עליו בכל יראה שום אדם אבל כשמת הגר בפסח או שגזל ישראל ממנו קודם פסח אעפ"י שמת הגר קודם פסח אזי עבר בב"ה הגר או הגזלן ואסור (ח"י רס"י תמ"ח).

(כה) מי שיש לו שותפות עם נכרי בחמץ ועבר עליו הפסח חלקו של ישראל ודאי אסור בהנאה אך לאחר שנטל הנכרי חלקו חלק של נכרי מותר בהנאה דכיון דחמץ לאחר פסח אינו אלא מדרבנן ובמילתא דרבנן קי"ל יש ברירה. ובאכילה צ"ע דיל"ד דעשאוהו כשל תורה דמטעם זה כתב הרשב"א דאף על גב דמותר לעשות רפואה מחמץ שעבר עליו הפסח אבל לענין אכילה אסור להתרפאות אלא במקום סכנה (ח"י ס"ז ונס"י תס"א). ואם יש להם בשותפות חמץ ושאר דברים כתב בח"ד דאסור לומר לו טול אתה חמץ ואני שאר דברים אע"ג דאינו אסור אלא מדרבנן ע"ש.

(כו) נכרי שהביא דורון לישראל ביום אחרון של פסח לא יקבלנו הישראל וגם לא יהא ניכר שחפץ בו וטוב שיאמר בפירוש שאינו רוצה שיקנה לו רשותו ואז אפילו הניח הנכרי בביתו בתוך הפסח מותר שהרי לא זכה בו הישראל (תמ"ח) ואם נתן חיטים לטוחן נכרי ואמר הנכרי שלחת החיטים א"צ להאמין לו. ואם אפה הנכרי ממנה פת בפסח בלא ידיעת ישראל ואחר פסח הביא לו הפת מותר לישראל ליקח הדמים מן הנכרי דה"ל כמוזיק (ח"י ס"ז). ונכרי שמכר חיטים לישראל ואח"כ נודע שהוא חמץ ואם כן י"ל דהוי מקח טעות דאיסורא לא ניחא ליה דליקני בח"י הניח בצ"ע וח"ד כ' דאסור (ס"ז).

(כז) בין חמץ שנתערב או עירב במוזיד קודם פסח כששים דאע"ג דבפסח חוזר וניער כגון יבש ביבש (כללעיל כלל קכ"א) מ"מ אם עבר עליו הפסח מותר שהרי לא עבר בב"ה והיינו אם היה במינו אבל במין בשא"מ אם כן עבר בב"ה (כללעיל כלל קכ"א) בין חמץ שנתערב ממילא בפסח בס' אע"ג דצריך לבער מדרבנן מ"מ אפילו עבר ושהה במוזיד מותר שהרי גם בזה לא עבר בב"ה מה"ח (מ"ח). משמע דמייירי שלא היה יודע כי מקודם שנתערב ואם כן לא עבר בב"ה כמש"כ המ"ח סי' תל"ד ס"ק ה' ול"ע שהרי אפי' עבר עליו במוזיד כיון שנתערב בס' ולא קנסין רק צעיקת אכל לא התערבות אס כן אפי' ידע כמי דנכח הכי שהרי אפי' צעזע עליו במוזיד כל הפסח ונתערב אחר הפסח מותר ואם כן מ"ש ואפשר כיון

הלכות פסח כלל קבר קבה

דעבר במזיד וגם שסה במזיד חף על מי שנתערב אסור דדוקא כשנתערב אחר פסח ומילא מותר
 ונש"כ בפסח כיון דהתערבות נעשה בפסח אסור) ובין חמץ גמור שעבר עליו מה"ח ונתערב
 ממילא אחר הפסח כס' מותר דדוקא בפסח החמירו כמשהו אבל לאחר הפסח כיון
 שאין בו ברת הוא כשאר איסורין ובטל כס'. וי"א דלאחר הפסח בטל ברוב דלא קנסו
 בחמץ שעבר עליו הפסח אלא כשהוא בעינא אבל כשנתערב מותר והמיקל לא הפסיד.
 ודוקא בנתערב בשוגג אבל אם עירב במזיד אפילו לאחר פסח דינו כדן מבטל איסור
 ואסור (כמזכיר נח"ל כלל כ"ב) ואפילו להפוסקים דגם בזה בעינן ס' מכל מקום אם נתערב
 בפחות מס' סגי בהשלכת הנאת האיסור לים המלח דאע"ג דבפסח לא קי"ל הכי מבטל
 מקום לאחר הפסח הואיל וקנסא בעלמא הוא מהני פדיון ואז מותר אפילו באכילה.
 אבל אם נתערב קודם פסח ברוב או בפחות מס' ועבר עליו הפסח אם הוא מין במינו
 אם כן עכ"פ לא עבר מה"ח בכ"י מותר בהנאה ואסור באכילה אבל מין בשא"מ דעבר
 עליו מה"ח אסור. ודעת הכ"ח דדוקא אם נתערב פחות מכזית חמץ בחבשיל אפילו נודע
 לו קודם פסח ועבר ושהה כיון שלא עבר בכ"י וליכא למקנסו מ"מ אסור באכילה דטעם
 חמץ קא טעים אלא סגי ליה בפדיון. אבל דעת האחרונים דבכל פחות מס' מהני
 השלכת הנאה. וכן חמץ נוקשה אפילו בלא תערובות כיון דלא עבר בכ"י מותר בהנאה
 וכן בכל חמץ שאיסורו מדרבנן ועבר עליו הפסח מותר בהנאה (סס"י) תמ"ז נח"ל ונח"ל
 ע"ס) וכן מותר לערבו לכתחלה קודם פסח כדי להשהותו כיון דאין איסור לשהותו
 רק מדרבנן.

(כח) חמץ שנחבקעו ואין ביקוען ניכר שנתערבו בכרי אסור להשהותו ואם עבר
 ושהן אסורים אחר הפסח ואסור למכרן לנכרי (ועיין לקמן כלל קכ"ו סי' ס') ואם לא נודע
 לו עד לאחר הפסח סגי בהשלכת הנאה לים המלח כדלעיל בסימן הקודם.
 (כט) שמרי שבר או שאור שעבר עליו הפסח וחמץ בו עיסה אסור דהוי כאלו
 הוא בעיניה וכן הדין בכל דבר המעמיד (כמזכיר לעיל כלל קכ"א סי' ז' ועיין בס' הח"י
 נח"ל ונח"ל סי' תמ"ז ס"ק ט"ז).

כלל קבה. דיני הגעלה (תכ"ח).

(א) כל כלי חרש שנשתמש בהם חמץ אינו מועיל להם הגעלה שהתורה העידה
 שאי אפשר להוציא האיסור מכ"ח על ידי הגעלה שהרי בקדירה של מחכות שבישל בה
 חטאת כתיב דמהני לה העגלה ובכ"ח כתיב חשבר ואפילו אם ימלאם גחלים לא מהני
 כיון שאין דרכן בכך שמא חיים עליהו שלא יחבקעו ולא ילכך יפה.
 (ב) אבל התנורים שמסיקים בהם אף על פי שהם של חרס מהני להו ליבון אך
 לא מהני בלהבה לבד אלא שצריך ללכנו כל כך עד שיהיו ניצוצות נחזין ממנו ואחר כך
 צריך לדקרק שיגרוף הגחלים על פני כל התנור דגם בלע ע"י גחלים (תס"ח) וקי"ל בכל
 דבר כבולעו כך פולטו. ואפילו הסיקו כמה פעמים לא מהני אא"כ היה כוונתו להכשיר
 לצורך פסח כי שמא לא הלכו הגחלים ע"פ כולו ומכל מקום בזה שהסיק כמה פעמים
 אם נסתפק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו יש לחתיר אבל אם לא הסיק רק פעם אחת
 ומסופק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו יש לאסור אפילו כדיעבר וטוב וישר שלא לאפות
 המצה בהיסק זה שהכשיר דשמא היה בו חמץ בעין ונמצא נהנה מחמץ וכיון דאינו אלא
 מחומרא בעלמא לכן אם לא הכשיר בערב יום טוב מותר להכשירו ביום טוב. ולא יעשה
 היסק ב' בהבערה שלא לצורך יום טוב (ת"י תס"ח) וכן הבירה צריך להסיק שילכו הגחלים

ע"פ כולו או שיטיח בטיט כעובי אצבע אבל הקאבעל שבתנור בית החורף לא מהני היסק כיון שאין דרכו להסיקו שם שמא יחוס מללכנו היטיב וכן לא מהני אם מטיח בטיט אא"כ מטיחו מלמעלה ולמטה ומכל צדדיו. ובדיעבד אם לא הכשירו התנור והניחו שם קדרה בפסח רוב האחרונים מחירים שהרי אין שם חמץ בעין רק מה שנבלע בתנור ואם כן הוי כב' קדרות שנגעו זו בזו ואפילו את"ל שהיה שם משהו חמץ בעין כיון שאין שם רוטב אם כן אינו אוסר רק כדי קליפה דכ"ד שאינו אוסר כולו אין חילוק בין פסח לשאר איסורים (כמוטאר כלל קכ"ח) ודי לאסור הקדרה והחכשיל מותר אבל אם נתנו בתנור או כירה או קאבעל מצה אזי אפילו בדיעבד אסור כולו. ונ"ל מה שהחמירו האחרונים בתנור בית החורף דלא מהני ליבון היינו כמו שעושין במדינת פולין גדול ששם מקום כבודם של רמ"א והמ"א ובאשכנז כידוע שהתנור נעשה רק מקאבעלען ואם כן הוי כלי חרס ממש אבל במדינה זו שידוע שבונין סביב הקאבעלען מחיצה של לבנים ואם כן דינו ממש כתנור שאופין בו דבזה לא חיים שמא פקעי ולכן נ"ל דכ"ע מודים דמהני ליבון או טוח בטיט (וכ"ס לתורים שקורין במדינותינו שזעלדלדקע אפען טיש עליו כסוי מוכי לבון). ולכן נ"ל דבמקום שאין לו לבשל בכירה יש להתיר ללבן תנורי בית חורף במדינת ליטא וכיוצא בו שעושין התנורים כן. ובתנורים אלו שאין אופין בהם וכן בכירה א"צ להסיק כל התנור או כל הכירה רק מקום מושב הקדירה ומקום שדרך לבשל שם כל השנה (ח"י סי' תכ"ח).

(ג) שאר כל הכלים בין כלי עץ או כלי מתכות או כלי אבן וכלי עצם מהני הגעלה ובלבד שלא יהיו דברים שמתקלקלים בחמין כגון שעשויין בדבק ואפילו אם רק הקתא מדובק בדבק אין להם תקנה בהגעלה דחיישינן דלמא חיים עלייהו ולא יגעילן יפה. וכל כלי צריך הכשר לפי תשמישו אם נשחמש בהם בכלי ראשון צריך הגעלה בכלי ראשון ואם תשמישו בעירו יגעילנו בעירו ואם תשמישו על ידי אור בלא משקה צריך ליבון ואם יש לחוש שמא נשחמש בו פעם אחת בכלי ראשון או על ידי אור אף על גב דיש פוסקים דהולכין אחר רוב תשמישן אם בכ"ר או בכ"ש דאף על גב דבלע פעם אחת על ידי אור או כ"ר מכל מקום כיון שאינו ב"י ואם כן מותר מה"ת אם כן הם אמרו להגעיל והם אמרו לילך אחר רוב תשמישן וכן סתם הב"י בש"ע אבל כל האחרונים חולקין וס"ל דאזלינן אף אחר מיעוט תשמישן (ומכל מקום אם הכלי אינו ב"י הולכין אחר רוב תשמישן ואין צריך ליטון פ"ח סי' תכ"ח סעיף ו' בשם תשוב' מ"ע מפאני סי' ל"ז) ולכן מנהגנו להגעיל הכל אפילו קערות וטעללער בכ"ר דוקא ובדיעבד אם נשחמש בלא הגעלה בכלי שאין משחמשין בו רק בכלי שני כגון טעללער והוא אינו ב"י אפילו בכלי חרס מותר במקום מניעת שמחת יום טוב והפ"מ דק"ל כ"ש אינו מבליע וגם שרבים מקילין בנטל"פ (שם בח"י ס"ק ח').

(ד) קודם שיגעיל צריך להעביר כל חלודה (שקורין רָוּט) אבל אם אין בו רק מראות שחורות (שקורין פֿעקקען) אין קפידא ולא יהיו בכלי גומות כי אז צריך לנקר היטיב היטיב הגומות כי הגעלה אינו מפליט רק מה שכלוע בכלי אבל לא מה שיש בעין. ואם הוא כלי ברזל או נחושת ילבן מקום הגומות ואח"כ יגעיל וכן הסכינים הקבועים בקתא של כסף יסירו ויגעיל הסכין וגם הקתא כדין כל ידות הכלים לקמן ולכתחלה ילבן הסכין. וסכינים שלנו שהקתא קבוע במסמרים ויש בו גומות אינו מועיל לו הגעלה אלא יסיר הקתא ואם השחיו במשחות של נפחים ואחר כך הגעיל מהני אפי' לכתחלה כמו ליבון אם יכול לנקות הגומות ובדיעבד אם הגעיל או השחיו במשחות להשחמש בו בחמין אינו אסור (שם ח"י ס"ק כ') והגדן של סכין אין תקנה בהגעלה ואסור להכניס בה הסכי

בפסח כי א"א לנקרן אם לא שיפתח התפירות וינקר היטיב. וכל כלי שיש בו סדקים או גומות או הלודה מבפנים בתוך הכלי ולא יכול לנקר ולנקותן לא מהני הגעלה וצריכין ליבון באותו מקום אבל אם הוא מבחוץ לעבר השני אינו מוזק (סז).

(ה) כלים שמשחמשים בהם על ידי אור דהיינו בלי מים כגון שפוד ואסבלה שצולין עליו חמץ צריכים ליבון ואפילו בדיעבד אסר אבל אם צלו עליו בשר מלוח שנמלח ממלח שלא נכדק אע"ג דלכתחלה צריך ליבון מ"מ בדיעבד אם צלו עליו בפסח בלא הכשר מותר דאח"ל שהיה בו חמץ כבר נחבטל קודם פסח אע"ג דבכלי לא שייך ביטול מ"מ מספיקא לא מחזקינן איסורא. אבל מחבת שמטוגנין בה כגון אותן שמטוגנין בהם (שקורין סקוורודע) אע"ג שתשמישה ע"י אור מ"מ יש מקילין דרי בהגעלה כיון שחמיד יש בו לחוחית של שמן או שומן. אבל דעת רוב הפוסקים דרינו כחשמישו ע"י אור ולכן צריך ליבון (סע"ף י"ח).

(ו) הכלים הצריכים ליבון י"א דרינם כליבון דשאר איסורים דגם חמץ כיון דשמו עליו הוי כשיגיע פסח כנבלה וצריך ליבון עד שיהיו ניצוצות ניתזין מומנו וי"א דחמץ קודם פסח דינו כהתירא בלע ודי בליבון קל שיחלבו כ"כ עד שקש נשרף עליו מבחוץ ולכן דבר שצריך ליבון מדינא צריך ללבוש עד שיהיו ניצוצות ניתזין אבל דבר שדינו בהגעלה רק שיש בו סדקים שמחמירין ללבנן סגי בליבון קל ונורגין ללבן האגנות לכתחלה מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין אופן בו עוגות בעין אבל האגנות שאופן בהם עוגות בעין אפי' שמושחין אותן בחמאה או שומן (כטן סקווראטן שאופן טו טטרטטן או קוצנן) צריכים לבון מדינא (וכן הסקווראדעס שפעמים מחמירין בהן סובין לחולה לריכין ליבון מדינא).

(ז) כלי הצריך ליבון אם לא ליבנו אף על פי שהגעילו אסור להשחמש בו בחמץ דחיישינן שמא לא פלט הכל על ידי הגעלה ויהזור ויפלוט (ני"ד סי' קכ"א נט"ז) וכן כלי שצריך הגעלה אסור להשחמש בהם עד שיכשירן כדון. ודוקא בדרך קבע אבל בדרך ארעי מותר להשחמש בצונן. ולכן לכתחלה מצניע כל הכלים של חמץ במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם (מ"א ס"ק נ' נזס כ"ח) והאחרונים מקילין בכלי מתכות שאין צריך להצניען דרוכין אינם כ"י ואף אם ישחמש בהם רבו המתירין בנטל"פ בפסח ומכ"ש באותן שחשמישו בכ"ש כגון טעללער והמחמיר אף בזה חע"ב. ומכל מקום כלי חרס י"א כיון דבליעתן מרובה הוי כגופו של איסור ולכן צריך להצניעם.

(ח) ידות הכלים צריך הכשר כמותן דמוליד הבליעה בכולו ואם לא הגעילו היות ונשחמש בתוך הכלי אין לאסור בדיעבד דאינו מפליט בכולו ואם נשחמש ביד הכלי שלא הכשיר אסור שהרי בלע בכולו (מ"א ס"ק כ"ד) וי"א להיפך דאינו מוליד בכולו (ש"כ ופ"ח ני"ד סי' קכ"א ועיין בחיטוי ח"א שער א"ה שהארכתי בזה) ומ"מ יכול להגעיל היתר על ידי עירוי שמערה עליהן שזה שבלע מצד השני אינו אלא כמו עירוי שניתזין עליו ניצוצות (מ"א סז) ולכ"ע כלי שצריך ליבון ולא הכשיר היתר ונשחמש ביד אסר דבליבון ל"ש לומר ככולעו כך פולטו שאינו אלא ששורף הבליעה במקום שמלכו (פ"ח סז).

(ט) כיסוי של כלי צריך הגעלה כמו הכלי כיון שמוזע בכל שעה מחום הכלי ואם נתנהו בפסח על הקדרה אסור כל החבשיל ואם הוא כיסוי שמשמיים אותו על התורה או הבלעכע שאופן בהם חמץ צריך ליבון לכ"ע לפי שנוגעת בתורה (סע"ף ט"ז).

(י) כלי שיש בו טלאי ואינו דבוק יפה בענין שיש לחוש שמא יש שם חמץ בעין צריך להרחיב הסדק כדי שיוכל לנקרו היטיב או שצריך ללבוש אותו מקום עד שבוודאי אם יש שם איזה חמץ תשרף ותהיה לאפר דהיינו שילכו עד שניצוצות ניתזין הימנו ואם מדובק

הלכות פסח כלל קכה

יפה בענין שאין בו ממש אלא מחמת שבלע חמץ אם קדם הטלאי לבלעה כגון שהיה הטלאי בו מחדש או שהכשיר הכלי ואחר כך נתן עליו הטלאי ואחר כך נשתמש בו מהני לה הגעלה עכשיו דממ"נ כבולעו כך פולטו אבל אם היה הבליעה קודם לנתינת הטלאי אם כן הטלאי מפסיק בין הבליעה ובין מי הגעלה לכן צריך ללבוש שם מקום הטלאי. ואם הטלאי הוא שהחזיק לחוכו בדיל או כסף אם כן נשרף גוף האיסור ואם כן אין חילוק אם קדם הטלאי או לא ואין צריך ליבון. וכלים שמהפין בבדיל יש מחמירין שצריכין הגעלה אח"כ מפני שהאומנין אין מדקדקין ללבוש הכלי כדן ויש לחקור אצל האומנין (עיין פ"ח וח"י והנה חקרתי שאלמנין הכלי כדי שיקלט הבדיל אבל ידות הכלים אין מלכטים ולכן לריכס לזכר עכ"פ להגעיל את הידות והיותר כסון להגעיל לאחר הלמ"י) ודושים שעושין האומנים בחוק הכלי מותר להגעילם מאחר שנעשה מחדש רק שינקרם היטב ואם א"א ישם גחלים על אותו מקום (סעיף י"ג).

(יא) מדוכה במקום שנהגו לדרך בו שומים ובצלים עם פרורי לחם ודמי לבית שאור לקמן סימן י"ג לכן מצריכים ליבון עד שקש נשרף מבחוץ אך במדוכות שלנו שלעולם אין דכין בהם רק כרכום ופלפלין וכיוצא בו די בהגעלה וראוי להחמיר לדרך הכל לפני פסח דאז הוי נ"ט בר נ"ט (ועיין נכ"א סי' י"ח) ואם דכו בלא הגעלה כיון שאין בו אלא חשש שמא נתערב פירור חמץ בכשמים שדכו בו או שמא חתכו אינגווער וכיוצא בו בסכין של חמץ ודכו בו בחק יעקב משמע להקל כדיעבד אך כ"ז במדוכה שיש רק חשש חמץ אבל בהאקקמעווער שידוע שחוחכין הבצלים בסכין של חמץ ומניחים אותו בכשר ומחכין בהאקקמעווער אותו בשר דק דק א"כ י"ל דאסור וצ"ע (ועי' נכ"א סי' כ"ב) ומדוכה של עץ יש לקלפו בכלי אומנות דחיישינן לגומות ולהגעילו אח"כ (סע).

(יב) סלים שמולחים בהם בשר יש מצריכים להם הגעלה דחיישינן שמא היה חמץ בחוק המלח שמלחו בו ובלעו טעם חמץ דאע"ג דהבשר מותר ע"י הדחה כמבואר בכלל קכ"א מ"מ שאני התם דאף את"ל שבלע קצת בטל קודם פסח משא"כ בכלי ל"ש בו ביטול וי"א שאין לחוש לזה מן הסתם ואין צריך הגעלה כלל אם לא בידוע שהיו גרעינין מחומצים או פרורים במלח דאז לכ"ע צריך הגעלה לבחילה (פ"ח) ומ"מ כדיעבד אם מלחו עליו בכל ענין מותר דק"י"ל אין מליקה לכלים להפליט (סע).

(יג) כל הכלים אפילו של חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה אפילו בחמץ שהרי לא בלעו כלום בצונן ובלבד שהיו מודחים היטיב חוץ מבית שאור או בית חרוסת דהיינו שנותנים לחוכו דברים חריפים עם חמץ וכן בחביות שמחזיקים בהם י"ש שבאלו אף על פי שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן אסור להשתמש בהם מצה בחמץ אבל להניח בהם מצה אפויה בצונן בדרך ארעי מותר. ומ"מ ללוש בהן אסור דממהר להחמין מכח הכח שבכלי וכ"ז בלא הגעלה אבל ע"י הגעלה אפילו בית שאור וחרוסת מותר אם אינם של חרס אבל לשל חרס לא מהני הגעלה ואפילו לא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן לא ישתמש בהם מצה אפילו בצונן (והפ"ח גם אלא בלונן) וכן סתם הב"י בש"ע. ומנהגנו שאין משתמשים בפסח בכלי חרס אפילו בצונן אפילו בדרך ארעי אפילו בכלי עץ כגון הדף שעורכים עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה אף על גב דמדינא סגי בהגעלה מ"מ מנהגנו שאין משתמשים כלל בעריבות ודפין משתמשים בהם כל השנה דנוהגין כדעת הפוסקים דלכית שאור וחרוסת לא מהני הגעלה (מ"א ס"ק ל"ג). ולפי טעם זה היה לנו לאסור אפילו בכלי מחכות כגון כלים של נחושת שעומד בו י"ש כל השנה אבל י"א הטעם דדוקא בעריבות ודפין שא"א לגרר יפה

ולנקותן שלא ישאר משהו באיזה סדק וכן כל הכלים שהיו מחויקים בו קמח וכן החביות שהיו מחויקים בו שכר או משקה שעושין במדינות אלו ממי סוכין (שקורין בארטטן) או שמניחין בתוכו קמח מעורב במים (שקורין פאואנטקי) שכל אלו א"א לנקרן אבל אם היו קודם פסח מחויקין שם מים איזה זמן אין לחוש להגעילו אחר שינקרו אותו היטיב (ט"ז ס"ק כ') והביא ראיה משקים שכ' רמ"א דמהני כיבוס ול"נ דאין ראיה מושם דבשקים מתיר החפירות מקודם ואחר כך מהני כיבוס מושא"כ באלו הכלים שנעשו מנסרים הרבה ומהדקין אותם כרייפען אפשר לא מהני הגעלה כי א"א שלא ישאר חמץ בעין אך עכ"פ הכלים שהם מרף א' בודאי מהני הגעלה (וכמוכ"ז לקמן סי' י"ד) ולפ"ז כ"ש דמהני הגעלה לכלי בדיל ושאר מיני מתכות ובלבד שינקר יפה יפה מכל הסדקים ואם החזיק בהן י"ש צריך לבשל בו תחלה מים עם אפר עד שישחלק ממנו הריח לגמרי ואח"כ יגעיל (ט"ח ס"ק כ"ז) ודוקא לכלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לנקר יפה ולראות ולבדוק ככל הסדקים שלא יהיה נדבק בו שום ממשות אבל אם אינו בענין זה לא מרגיז להם אפילו יבשל באפר כמה פעמים וכן סכין שגורדין בו בצק כל השנה וחביו בו בצל בפסח אם ידוע שהיה נקי מותר דל"ד כלל לבית שאור כיון שלא בלע על ידי חמין (תמ"ז מ"א ס"ק ל"ז).

(יד) ונ"ל דזה דוקא בכלי שנעשה נוחתכה אחת (כמוכ"ז הט"ז ס"ק כ"ד) אבל העשויים מנסרים הרבה כחביות וכלים שלנו דידוע שנכנס הזוהמא בין נסר לנסר לאלו לא מהני הגעלה (וכמוכ"ז הכ"ח הביאו מ"א ס"ק ל"ט וכ"כ נע"ז) אפי' אם יפתח אחד משוליה שא"א לנקר בין נסר לנסר וע' בא"ר בשם הפריישה שמהמיר מאוד דאם נשתמש בחבית של שכר ולא פתח השולים וניקר היטב דאסור אפילו בדיעבד משום חמץ בעין ומ"מ משמע מדברי האחרונים דאם פתח א' משוליה וניקר היטב כפנים דמהני הגעלה ול"נ דבמקום שאין דוחק גדול יש להחמיר גם בזה לכתחלה שהריבר ידוע שבודאי נדבק זוהמא בין נסר לנסר וכ"ש שהדבר ידוע שלפעמים נרפים העקולים (שקורין רייפע) ואז בודאי נכנס לבין הנסרים מן השכר וזה נשאר אף לאחר שיתקן החביות וזה בלתי שום ספק ואפילו אם יאמר שידוע לו שלא תיקן שום פעם החביות נ"ל דהוי מילתא דלא רמיא וגם כשעומד החבית כך ריקן בחמה ידוע דאז נרפים הרייפע ולכן נ"ל דאין להקל כלל להשתמש בכלים של נסרים ככלים שלנו ואפילו שריה במים כמה ימים לא מהני קן נ"ל וכן כתב הגאון בעל ח"ד דכן עיקר. אבל חבית של מי דבש אפילו אם נחבשל הדבש ביורה של שכר מ"מ יש להתיר ע"י הגעלה דהוי נ"ט בר נ"ט אע"פ דקיי"ל דלענין חמץ לא אמרי' נ"ט בר נ"ט מ"מ יש להקל.

(טו) בדיעבד אם נתנו בחבית בלא הגעלה יין או דבש והדריחו היטיב מקודם בענין שאין בו חשש מחמץ בעין רק מחמת הטעם שעמד בתוכו היין מעל"ע ונעשה כבוש אם לא עירו היין והדבש קודם פסח אסור שעכ"פ נטל"פ ואסור לדין אבל אם עירו אותו מקודם פסח כ' המ"א דכיון מותר דהוי נטל"פ דשכר בין נטל"פ אבל בדבש אם היה הכלי כ"י אסור ולי צ"ע דנ"ל דבין ובין בדבש אעפ"י שהחבית היה כ"י מן השכר מ"מ מותר כיון שאינו יוצא ע"י כבישה עד אחר מעל"ע ונמצא כבר נטל"פ קודם הפסח ואם נתנו לתוכו דבר חריף כחומץ או שנכבש בתוכו ירקות אפילו לא היה כ"י אסור דאגב חורפי' משויא ליה לשבח (ועיין כ"ז נט"ל סי' כ"ז כ"ח) וכן אם נתנו יין או דבש בכלי שהחזיקו בו י"ש אפילו היה אב"י אסור הבל דעינינו רואות שהוא חריף מאוד (מ"א ס"ז).

(טז) כל דבר שצריך הגעלה לא מהני ליה קליפה דהגעלה מפלטת מעבר לעבר משא"כ הקילוף.

(יז) הגעלת החביות יעשה בדרך זה ילבין אבנים וישימם בהם ויערה עליהם רותחים מכלי ראשון ויגלגל החבית כדי שחגיע ההגעלה לכל מקום.

(יח) הנפה נהגו שלא להשתמש בה כלל אפילו ע"י שפשוף היטיב והגעלה כי א"א לנקות אותה ואפילו במקום שאין שם נפה חדשה מוטב שלא ירקדו הקמח (מ"ח) ואם נמצאו גרגרי חיטה בקמח וא"כ אם ימצא אותם בפסח במצה מבושלת אסור דאע"ג שכבר נאפה מ"מ י"ל דלא גרע ממצה שנילוש בה קמח ונאפה (בססי' תנ"ט וסי' תס"ג) ולכן בשעת הדחק אפשר דיש לסמוך על הכ"י שכתב שמותר להשתמש בנפה אחר שישפשוף אותה יפה יפה ואח"כ יגעיל אותה דהוי כחליטה ואם א"א לנקותה ואין לו נפה אזי ישמור שלא יאכל המצות כ"א יבשלים ולא יתנם ברוטב ובדבר לח (סז) וכן נוהגין שלא להשתמש ברייבאייזען וכן הכיס של רחיים וכן סלים שמשחמשין בהם חמץ וכל כיוצא בזה אין משתמשים בהם אפילו ע"י הגעלה שא"א לנקותם וכדיעבד שנשתמש ברייבאייזען עיין כלל קכ"א סימן ל"ב. (ולענין השקים והסדיקים עיין בכלל קכ"ח סימן ו').

(יט) הרחה (סקורין טויפֿען) אין מועיל לו הגעלה לפי שבולע האיסור ע"י האור ולכן אפילו אם יקלוף ויגעול לא מהני ואם הוציא ברחת של חמץ יקלוף המצה (ר"ל כדי נטילה כדין חס נחס) כיון דחמץ אינו אלא איסור כחוש אינו יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב אך לפי מה שרגלין לאפות עוגות עם שומן אם כן אויל היתר ומפטם לאיסור ואוסר כולו ואם הדיחו הרחה ואם כן אין לו רק בלוע סגי בנטילה (מ"א ס"ק ל"ז ו"ל דאפילו להש"ך זי"ד סי' ק"ה שכתב דל"ע צכלי שצלע שומן חס מפליט בלא רוטב לאסור צבולו היינו כשהאיסור עלמו הצכלע היה שומן בזה ל"ע לדעת הש"ך אבל הכא האיסור עלמו כחוש רק מחמת דמפטם י"ל דמורה למ"ח) ואם נתערבה באחרות כיון דאין איסורו מחמת עצמו רק מן הבלוע וא"כ לא הוי דבר שבמנין ובטלות אם הוא קודם פסח אבל בפסח הכל אסור דלא שייך ביטול (וכ' הח"י דלדין דקיי"ל צינש לחזור וייער חס כן אפילו קודם פסח לא נטיל חס"כ עשאן לח בלח ו"ל לדבריו דאע"ג דאין כאן חלף טעם וטעם אינו חוזר וייער כ"ל דזה דוקא כגון חטה על תרנגולת דכתבטל הטעם צס' אבל צדצר שאינו אסור חלף כדי קליפה חס כן לא כתבטל הטעם שהרי אין בקליפה לבטל הטעם ואם כן הוי כגופו של איסור וחוזר וייער אבל מדברי המ"א משמע דגם בזה נטיל כיון שאינו חלף טעם וכבר כתבטל כשהיה בלח ואינו חו"כ וע' לעיל כלל קכ"א סי' כ"ח) וכ"ז בחמץ גמור אבל במרדה שהוציא בו מצה כפולה ונפוחה די לאסור הרחה לכתחלה אבל כדיעבד אינו אסור ויותר מזה כ' הח"י דאם א"א למצוא בקל רחת אחרת מותר לכתחלה להוציא בה המצות דא"כ יצטרך תמיד מרדה חדשה והוי כדיעבד ואם נסתפקו במרדה אם היתה של חמץ או חדשה מותרים כל המצות (סי' תכ"ח).

(כ) השולחנות והחביות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה ולפעמים נשפך עליהם מרק מן הקדרות לחוכן ולכן מערין עליהן רותחין ויש נוהגין דמניחין עליהם אח"כ מפה שמא נדבק בו עדיין עוד חמץ בעין אבל סתם חביות א"צ הגעלה. והגעלת השולחנות נוהגין שמלבנים אבנים ושופכין עליו מים רותחים מן היורה או אפילו מכלי שני דהא נרתחין על הדף והוי ככ"ר (כ"כ אר"ה כלל כ"ח סי' ע"ו וכ"כ צפ"מ ובלבד ולא כ' שישפך עליהן דוקא מכ"ר) ויותר שיוליך האבן ע"פ כולו כדי שיהיו המים מרותחין ע"פ כולו. ומיהו בשולחנות וכיוצא בו די אם יערה עליהן מים מרותחין מן כלי ראשון בלא אבנים שהרי

חביות
(א) או
היו
(ע"ה)
שקים
הרבה
עכ"פ
געלה
י"ש
(ט"ו)
ראות
מהני
בצל
(תמ')

אבל
לו לא
שוליה
חביות
ומ"מ
ול"ג
נדבק
(א) ואו
שום
דלא
להקל
מהני
חבשל
דלענין

בענין
ש אם
אותו
היה
השכר
קודם
ה ב'
זנו יין
חרין

לא בלעו גם כן רק על ידי עירוי (ועיין לקמן סי' ל"ה) (סעיף כ') וכן ידוע הכלים אם א"א להכניסם ליורה סגי בעירוי שלא בלעו גם כן רק ע"י עירוי (ס"ק כ"ה) אבל כלים שיש להם בליטות שא"א להעביר עליהן אבן לא מהני בהגעלה זו (מ"א ס"ק י"ח) וכן קדירות של מחכות או נחושת שבלעו על ידי בישול אצל האש לא מהני הגעלה זו (ועיין ס"ח סעיף ט"ו וכ"מ בא"ר וכו') דאפילו בדיעבד אם לא הכתיב בהם המים אסור לכלל גדול הוא כמלעו כן סולטו ואם כן אינו סולט רק על ידי מים שעומדים אצל האש.

(כא) כל כלי שתיה כגון כוסות מדינא סגי בשטיפה בין של מחכות ובין של עץ או חרס שהרי תשמישן בצונן ואין שווה בחוכו מע"ל אך אנו נוהגין דמצריכין הגעלה וכן נוהגין משום שלפעמים נותנים בהם לחם ושכר הם ועוד שלפעמים שורין בו פתיתי לחם או שכר וי"ש וכבוש כמבושל (סעיף כ"ה ובמ"א ס"ק י"ז וברש"י שלא צוקומו) וכ"ש המדות שלפעמים מחממין בו שכר בימות החורף וכן הכלים ששותין בהם י"ש שהוא חרף וקיי"ל דשיעור כבישה בדבר חרף הוא רק כדי שיתן על האש וירתיח וא"כ מדינא צריכין הגעלה (אם במ"א ס"ק מ"ט).

(כב) כלי זכוכית אפילו פלאשען ששוהין בו השכר כמה ימים או חדשים י"א דזכוכית אינו בולע כלל אפילו אם נשתמש בהם בחמץ ולכן לעולם אין צריכין רק שטיפה והדחה ויש מחמירין דאדרבה אפילו הגעלה לא מהני לזכוכית וכן המנהג במדינות אלו אבל בדיעבד אין להחמיר ולכן אם היה תשמישן בצונן אפילו בלא הגעלה כשר ואם תשמישו בחמץ או שיש לחוש שעמד בו חמץ מע"ל מהני הגעלה בדיעבד. ובמקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים רק הכלים המחומוצים ג"ל דפלאשען אין להם תקנה שירוע שהשמרים נדבק בהם וכן כל כלי שא"א לו להכניס ידו לתוכו לנקות אותו היטיב היטיב אבל כוסות אם יכול לנקותן יפה יפה יכול להכשירן על ידי עירוי ג' ימים דהיינו שיתן אותם לכלי אחר וישהה שם במים יותר מכ"ד שעות ואז ישפוך אותן המים וישפוך לתוכו מים אחרים וישהה גם כן יותר מכ"ד שעות ויחזור לשפוך המים ויתן מים אחרים וישהה בתוכו כ"ד שעות עד שישהה בחוץ ג' מימות מחולפות ג' מעת לעת דאפילו את"ל ששהה בתוכו חמץ מע"ל ובלע חמץ מ"מ הא לא ישהה עכשיו מע"ל ואע"ג דבכ"ח שנשתמש בו חמץ בחמץ אסור להשתמש בו אפי' בצונן (כמ"כ בסו' י"ג) מ"מ הא י"א דכלי זכוכית אינו בולע כלל אפילו על ידי חמץ ובמקום דוחק יש לסמוך על זה אבל במקום שנמצא לקנות חדשים אסור לפרוץ גדרן של ראשונים כיון שהמנהג כן הוא שלא להשתמש בהן.

(כג) כלי כסף שיש בחוכן החוץ זכוכית (שקרין טאענץ) אין להגעילו ודינו ככלי זכוכית אבל מבחוץ אינו מוזק (ע"ש במ"א ס"ק כ' שכתב דכיון דקיי"ל ב"ד דהבליעה הולכת בכל הכלי וא"כ אף מבחוץ אסור וכו') דלפי מה שכתב המ"א שם ס"ק כ"ד שעכ"פ אין מפליט מכל הכלי וא"כ כיון דאין בו חלף חשש שמוא כשתמש בו בחמץ ואת"ל שכתמש בו שמוא לא ישתמש בו בפסח בחמץ ואת"ל ששתמש בו בחמץ הא אינו מפליט מלד הב' ולכן מתיר רמ"א משא"כ במחבת שם דלדי ששתמש בו בחמץ וגם ישתמש עכשיו בחמץ).

(כד) שפוד ישן שצלו בו עופות בפסח מותרין אע"פ שמקודם צלו בו בשר ממולח במלח שלא נבדק דאע"פ שאם היה ידוע לנו שהיה במלח חמץ אע"פ שהיה לפני פסח מ"מ היה אסור שהרי בכלי לא שייך לבטל איסור ואם כן למ"ד חוזר וניער היה אסור מכל מקום מספיקא לא מחזקינן איסורא שהיה חמץ על הכלי ומכל מקום אין להתיר רק בדיעבד. אבל אם צלו על הכלי פעם אחת מוליחא או שיכשו עליו התיכת לחם ולא

הלכות פסח כלל קכה

ליכנוהו בנתיים אסור (סעיף כ"ז ונמ"א סע) ונ"ל לפ"ז פשיטא בקאפפערברענגער המיוחד רק לקאפפער דאם קלו בו קאפפער דמוחר בדיעבר. ונ"ל דבזה אפילו לכתחלה מותר שהרי יש באן כמה ספיקות שמא לא היו גרעינים בחוך הקאפפער דכשלמא במלח רגילין למצוא בו גרעינים משא"כ בקאפפער דידוע שלא שביח כלל למצוא בו גרעינים והעולם נוהגין ללבנו בליבון קל. ורחים של קאפפער ששחקו בו קאפפער בלא הכשר פשיטא דמוחר ולא עוד דאם אין לו אחרת נ"ל דמוחר לשחוק בו אפילו לכתחלה שהרי לא רגיל כלל למצוא גרעינים בקאפפער ואח"ל שהיו בו גרעינים שמא נקלה יפה ואינו בא עוד לדי חימוץ ועכ"פ צ"ל דחיישינן שמא היו בו גרעינים ולא נקלה יפה ונתערב עם הקאפפער ויבא לדי חימוץ אם כן גם הגעלה לא יועיל בו וע"כ צריכין לנקותה יפה שלא ישאר בו משהו אם כן בלא הגעלה נמי מותר. ומ"מ י"ל כיון דא"א לנקותה היטיב ממהו יגעיל דהוי חליטה ברותחים ואם רוצה להיות מן המהדרין אם אין לו רחיים מיוחד לפסח ינקרו כפי כחו היטיב ואחר כך יכניס אותו ברותחין. (ועיין לעיל סי' י"ב נסס פ"ח ולעיל י"ח גני נפס וכו"ט נזה ד"ל דכ"ע מודים).

(כה) הברוות שנחביות של יין וכן הפראפפערן של יין והעצים שתוחכין בהם כלי שחיה של שכר צריכין הרהה לשום בהם כלים של פסח מפני שממשמשין בהם בידים המדובקים חמץ (סע).

(כו) דרייאפוס צריך ליבון דלפעמים נשפך עליו כשמכשלין עליו לביכות וכיוצא בו (סעיף ד') ולפ"ז פשיטא דצריך ללבן אותן הברזילים (סקורין קאולירעט) שמושכין בהם הקדירות מן התנור שידוע שנשפך עליהם מן הקדירות.

(כז) כלי שחשמישו מבחוץ כמו קערה שכופין לפעמים על הקדרה או כלי ששואבין בה מהקדרה אף צד החיצון צריך הגעלה (ססי' תכ"ג נמ"א).

(כח) כלי שפיה צר שאי אפשר לשפשפו מבפנים או שיש לו קנים אסור להגעילה (סע).

(כט) אין מגעילין בשום משקה די"א דאין כח בשום משקה להפליט הבלוע מן הכלי רק מים לכד ואפילו במים המעורבים עם אפר (סקורין לויג) וכן כמה שנוהגים הצורפים על ידי שמרי יין או בוויין שטיין מעורב במים רק במים לכד. ומיהו בדיעבר מהני הגעלה בכל משקה. ואין לאסור הכלי מפני שבלע מוויין שטיין אם הוא לאחר יב"ח (כדליתא זי"ד סי' קכ"ג סעיף ט"ז). ואסור להשתמש לכתחלה במי הגעלה (ח"י ס"ק י"ח נסס א"ה) ונ"ל דא"ה מיירי כשמגעיל הכלי משום בליעה איסור דאז הוי כמבטל איסור לכתחלה אבל כשמגעיל לצורך פסח אם כן אין איסור עליו כלל קודם פסח אף על גב דחמץ שמו עליו זה דוקא לענין לאכלו בפסח ואפשר דמ"מ כיון שמגעילין של בשר וגם של חלב ושל איסור הכל בכלי זה ולכן גם אם מגעיל רק של מין אחד של היתר אין להשתמש בהם דאחי לאהלופי (וכה"ג כ' האו"ה סע) אבל בחמי טבריא אין מועיל הגעלה אפילו לכלי שני דאינו תולדות אור כלל וקיי"ל כבולעו כך פולטו מה בולעו ע"י תולדות אור כך פולטו דוקא ע"י תולדות אור (תכ"ב).

(ל) אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי דאל"כ במקום שמחויק בצבת אין בא שם ממי הגעלה. וטוב יותר לשום הכלים במהרוזה קטנה הקלועים (סקורין נעטן) או בסל.

(לא) לא יניח כלים הרבה לתוך כלי ויגעילם יחד אם נוגעים זה בזה דבמקום נגיעתן לא סלקי הרתיחה אף על גב דלענין טבילה אין הוצצין לענן רתיחה שאני.

הלכות פסח כלל קכה

(לב) מצינו שצוהה התורה להגעיל כלי מדין וכן בקדשים כתיב ואם בכלי נחשת
 בשלה ומורק ושוטף במים ר"ל בהגעלה והיינו משום דרתיחת המים הוא מוציא כל מה
 שבלוע בכלי אך אם הכלי ב"י או אינו מועיל כלום שהרי הכלי חוזר ובולע האיסור ואין
 להתיר שהרי הוא נ"ט בר נ"ט שהרי באיסור לא שייך נ"ט בר נ"ט (כמטל"פ בחיבורי ח"א
 כלל מ"ח) ולכן צריך שיהיה בכלי שהגעיל בו ששים נגד הכלי שמגעיל ואם כן תיכף בטל
 האיסור בששים ואם אין בו ס' לא מהני הגעלה אבל אם הכלי אינו כן יומא אפילו אם
 אין ס' נגד הכלי מותר דאף על גב דחוזר ובולע נטל"פ וגם מתחילה לא היה רק נטל"פ
 מ"מ מתחילה בלע האיסור כשהיה לשבה משא"כ עכשיו בולע רק מנטל"פ. ולכן המגעיל
 צריך לזוהר שבשעה שמכניס הכלי להגעיל יעלו המים רתיחות ולא מהני בטה שהיה חם
 שהיה סולדת בו רק דוקא ע"י רתיחה מפליט הבלוע ולכן כשהחוזר להגעיל כלי אחר צריך
 שיראה שיעלו המים רתיחות דעל ידי שהכניס הכלי הראשון נצטנן קצת המים וכל פעם
 ופעם כשמכניס כלי צריך לזוהר בזה שיעלו המים אכעמועות מחמת הרתיחה.

(לג) לפי הטעם הגובר לדין דק"ל דנטל"פ ומשהו איסור כפסח אם כן לא מהני
 הגעלה ביום טוב ובחור"מ אפילו לכלי שאינו ב"י וגם יש ס' דעכ"פ חוזר ובולע משהו
 מנטל"פ אבל מותר ללבן שהרי שורף אבל מן תחלת שעה ה' עד הלילה דאז איסור עכ"פ
 מדרבנן וכ"ש לאחר שש שעות דאיסור מה"ח אף על גב דמהני הגעלה אך אז צריך
 שיוהר בכל חומרות הנזכרים דהיינו שיהיה הכלי אינו ב"י או שיהיה ששים נגד הכלי ואם
 מגעיל כלים הרבה אפילו בזה אחר זה צריך שיהיה ששים נגד כולם שהאיסור חוזר וניער
 מכל מקום בדיעבד סמכינן על הפוסקים דלא אמרינן חוזר וניער ואם כן כשמגעיל בזה
 אחר זה בדיעבד יש להתיר אם היה ס' נגד הכלי הגדול שבהם. וכן צריך שיגעיל החלה
 כלים שבליעתן מועטת ואחר כך אלו שבליעתן מרובה דאם לא כן יש לחוש שבלעו ממה
 שפולטין אותם שבליעתן מרובה. וכן צריך לזוהר שאם נחו המים פעם אחת מרתיחתן
 איסור להרתיחן פעם ב' רכל זמן שהן רותחין לא בלעו ממי הגעלה ואם נחו מרתיחתן
 בלעו. וכן צריך לזוהר שלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים כדי שלא יבלעו ממי הגעלה.
 וכן צריך להגעיל היוורה הגדולה שמגעיל בה תחלה וסוף. וכן זוהר שלא ישהה הכלים
 בתוך מי הגעלה יותר מדאי דאז יחזרו ויבלעו (ועיין בפ"ח ופ"ד בבבא מציעא ס"ק ח').

(לד) אבל קודם שעה ה' דאז עדין זמן היחר אף על גב דכתבנו דגם בחמץ
 איסור בנחבשל בכלי חמץ ב"י אפילו קודם פסח מכל מקום לענין הגעלה דאיכא הרבה
 נ"ט החמץ בכלי והכלי במים והמים בכלי ומכ"ש דיש פוסקים דאפילו חמץ קודם איסורו
 מקרי התירא ולכן מותר להגעיל ואין צריך לדקדק בכל החומרות הללו.

(לה) ומכל מקום כיון שבהגעלה כלי איסור צריך לזוהר לעולם בכל החומרות
 הנזכרים אם הכלי ב"י ואין ס' כנגדו דבכל איסורין לא מהני נ"ט בר נ"ט דבשלמא
 כשהוא אינו ב"י או הוא נטל"פ ומותר בכל איסורין אבל כשהוא ב"י א"א להגעיל כלי
 איסור עד שיהיה צריך לדקדק בכל זה ומכ"ש שרוב עולם אין בקיאים בדינים ולכן נזהגין
 שלא להכשיר שום כלי ב"י אפילו לבדו ויש ס' נגד הכלי ולכן אפילו המגעיל קודם פסח
 נזהגין שלא להגעיל שום כלי שהוא ב"י רק דוקא אב"י דכיון שהוא אינו ב"י נטל"פ ולכן
 א"צ להגעיל היוורה הגדולה אם גם היא אב"י אלא או בתחלה או בסוף ואם אינו רוצה
 להשתמש ביוורה הגדולה בפסח א"צ להגעילה כלל ואם הוא ב"י א"א להגעיל בה כלל
 שהרי הכלים יבלעו איסור מהיוורה וגם א"א להגעיל אותה בפני עצמה כלל שהרי חוזר
 וחבלע ממי הגעלה שהרי אין כלי שיהיה ס' כמה שבחוכו ולכן א"א להגעיל שום כלי

הלכות פסח כלל קבה קבו

שא"א להכניס בכלי אחר אא"כ היא אינו ב"י. וכיון שצריך שיעלו המים גם על שפחה שהרי גם שם בלעה מהניצוצות הנחזין עליה לכן נוהגין כשיעלו המים רתיחות היטיב זורקין להוכם אבן מלובן או לפידים ואז המים נשפכין גם על שפתו. ונוהגין שלא להגעיל כלל אחר הצות מ"מ נ"ל שאם שכח ולא הגעיל יכול להגעיל בביתו כלים שאינם ב"י עד הלילה כיון דנטל"פ מותר עד הלילה ואע"ג דנטל"פ אסור לכתחלה היכא דלא אפשר שאני דאם כן גם בכלי איסור יהיה אסור אפילו באינו ב"י אא"כ שיהיה ס' נגד הכלי ובמקום צורך שאין לו כלי ל"ט יש להתיר החשוב כדיעבד.

(לו) כבר בארנו בסי' י"ט כיצד מוגעילין השולחנות ונתנו לשפשף אותן היטיב וישהה אחר השפשוף מע"ל כי בלא"ה צריך להמתין עכ"פ שיהיה מנוגבים יפה מן המים הצוננים שלא יצטננו הרוחחין ולכן נהגו מילתא דפסיקא מע"ל ויזהר לשפוך עליהם בזריות ולא ע"י זריקה באויר דזה לא חשוב עירו. ויזהר שישפוך עליהם מן הכלי שבישל בו המים אבל לא ישאוב עם כלי אחר מהקדירה ולערות עליהן להגעיל דזה מקרי כלי שני אם מגעיל בלא אבן מלובן כדלעיל סי' כ' ואם שוהה הכלי ששואב עמו חוץ הקדרה עד שהמים מעלין רתיחה בקדרה הקטנה מקרי שפיר כ"ר (מ"ח ע"ג ו"ז ני"ד).

(לז) נוהגין שאחר הגעלה שוטפין הכלי שהגעיל במים קרים ומ"מ כדיעבד אין מעכב (סז).

(לח) שאר דיני הגעלה ע' בחיבורי חכמת אדם כלל ע"ד.

כלל קבו. דין דברים שבאים לידי חימוץ ודין מי פירות:

(א) חמץ האמור בתורה קבלו חז"ל שהוא דוקא מה' מיני דגן שהם חטים ושעורים ושכולה שועל (שקורין הַצֵּעֵר) ושיפון הוא קאָרן וכוסמין שפעלט שמינים אלו אם יבאו במים באים לידי חימוץ משא"כ כל מיני קטניות ואפילו אורז ודוחן (וטַטְטֵרְקֵע datarka שקורין טירקישטען ווייטלען) אינם באים לידי חימוץ אלא לידי סרחון. ולכן כל מה שנעשה מה' מיני דגן כגון יין שרף ושכר וכן כל מיני גרויפען יש שמלחלחים אותם במים (כגון הַצֵּעֵר־גְרויפען) שידוע שצריך לבשל אותם קודם שעושין מהם גרויפען או ששורין אותן זמן רב במים וכן גרעינים שצמחו כמחובר שזוהו שאמרו בגמרא שנתחמצו כמחובר כ"ז הוא חמץ גמור והאוכל מהם כוית חייב כרת והאוכל מהן כ"ש כשהוא בעין אסור עכ"פ מה"ח כדין חצי שיעור ומדרבנן אפילו באלף לא בטיל ואסור בפסח (תס"ז).

(ב) אחד מה' מינים אלו שנטבע בנהר או שנפלו עליו מים ושהו שם שיעור מיל כיון דניחוי בלא עסק לכ"ע אפילו לא נחבקע כשם שאסור לאכלו כך אסור לקיימו אלא מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם פסח וכיון שמודיעו מותר למכור אפילו הרבה וכן אפילו אם מוכר מעט לישראל צריך להודיע ואם ניכר שהם נתחמצו א"צ להודיע לישראל כיון שהחמץ ניכר. ואם מוכר לנכרי קודם פסח מוכר מעט לכל אחד ואחד דאפילו את"ל שהנכרי ימכור לישראל מסתמא יאכלנו הישראל קודם פסח דמסתמא קונה ישראל לאכלם מיד אבל הרבה אסור למכור לנכרי שמא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל ואפילו אם ניכר החמץ יש אוסרין דחיישינן שמא יטחנם הנכרי וימכור הקמח לישראל. ומ"מ למנהגנו שאין לוקחין קמח לפסח מן השוק ואפילו אם יש לישראל קמח בביתו אינו משהה אותו בביתו אא"כ מוכרו לנכרי כדן מכירת חמץ א"כ אין לחוש לזה ולכן יש להקל אם ניכר החמץ (סז).

הלכות פסח כלל קכו

(ג) חטים שלחתו אותן במים (דהיינו כמו שנהגים שחוללים החטים מעט מים לכקתן זה נקרא לתיבה) וכן שעורים כשעושין מהם גאגליך או גרויפען לוחתין אותן במים קודם כתישה אע"ג דזה אינו מחמיץ בודאי שהרי עוסקים בהם בשעת רחיצה ואינו דומה למי ב' שנפלו למים דהתם מונח כלא עסק כלל מ"מ אסור אפילו לקיימו בכיתו דאין אנו בקיאים בלתיחה והוי ספק חמץ אלא מוכרים כדון מכירת חמץ. ומ"מ אם עבר ושהה כתב בא"ר רס"י חס"ז בשם זקינו שהתיר למכרם לאחר פסח כיון דאינו אלא ספק. ומ"מ גרויפען של שבולת שועל הוא חמץ גמור כמו שחקרתי אצל האומנים וכן מוכרי קמח חטים בעירוח שידוע שרוחצים הרבה במים וגרע מלתיחה וזה אפילו בדיעבד אסור דזה הוא חמץ גמור (עיין ח"י סי' תכ"ז מש"כ לחלק בין עיירות לכפרים ומייתי ראיה מן הש"ס וכל דאין ראיה מיומיהם לזמנינו וגם לא ממדינה למדינה והכל לפי מנהג המקומות גם מה שז' דבני הכפרים לא מקרי קטע דכולהו כידי בכל יום ע' נחיתרו ח"א שער הקטע סי' י"ט ובי"ד סי' קי"ד ובש"ך ע"ס ס"ק י"ט).

(ד) ולכן מנהגנו שאין לוקחין קמח מן השוק אפילו בשעת הדחק וצריכין לזוהר שלא יבאו מים או גשמים על החטים דאז אפילו לא נחבקעו אסורים. ודגן שהיה מונח בעליה וירדו גשמים דרך גג בקצת מקומות ונתלחלו אותן שנתלחלו אסורות והשאר מותר להשהותן מכה ס"ס שמא לא ירדו עליהם גשמים ואח"ל ירדו שמא לא נתחמצו אבל לאכלן ובמקום שאפשר לקנות אחרים אסור ומ"מ אם א"א לקנות אחרים מותר ג"כ לאכלן מטעם ס"ס ואם נפל מעט שלג או מים על תבואה ויודע מקומו יגרוף העליונים והשאר מותר (חס"ז ע"ס נט"ו).

(ה) חטים אפילו שכאו בספינה או שהיו מונחים בכורות אם הם יבישות וקשות ולא נשתנה מראהן אחזוקי איסורא לא מחזקינן וכן אפילו שנה שרבו גשמים וירדו על ערימות שבשרות עד שהיו קצת מהשבלים שעל הערימות מעלים צמחים אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה. וכן חטים שנמצאו בהם מבוקעות או מצומחות השאר מותר שהדבר מצוי שבשעת הגשמים עליונות הגדיש ותחתיותו מתחמץ ואין המים נוגעין באמצעיותו כלל (ע"ס) ומ"מ צריכין לברר המצומחות או צריכין לדקדק היטיב שיהיה עכ"פ ששים נגד המצומחות. ואם יש בהם חטים שאכלו מהם עכברים יברר מה שאפשר ובדיעבד אפילו לא היה ס' נגד אלו שאכלו עכברים מותר דהאי רוק שבפי עכברים אינו מחמיץ לחטה שהיא קשה ואפשר דבשעורים שאינו קשה כ"כ מחמיץ (סי' תכ"ג) ובשעת הדחק מותר לכתחלה להוסיף חטים או שעורים לבטל המצומחות בששים כיון דלפני פסח עדיין היתר אך צריך לטחנן קודם פסח וגם לאפות די"א דקמה בקמה דינו כיבש ביבש וחוזר וניער ובדיעבד מותר לאפותן אף בפסח דקיי"ל דקמה בקמה דינו כלח בלח וא"כ כבר נתבטל לפני פסח וקיי"ל דבלח אינו חוזר וניער (תכ"ג נט"ו ונמ"א ע"ס וע' נמ"א סס"י תמ"ז ע"כ) נשם הרשנ"א דאסור להוסיף עליהם עד ששים כדי לאכלן נפסח דהוי כונטל איסור כ"ל דהרשנ"א אזיל לשיטתו דס"ל דחזון קודם פסח נקרא איסור כנש"כ הנמ"א ע"ס ס"ק כ"ד ולכן דברי הנמ"א ל"ע. ולכן בשנה שידוע לנו שנתרבו גשמים בעת הקציר וידוע שמצוי מאד בהם מצומחות צריך לבדוק אח"ז אם יש עכ"פ ששים כנגדם ומש"כ רשב"א והש"ע דאין חוששין לסתם חטים (ר"ל אעפ"י שנמלצו בהם מצומחות אין חוששין לשאר חטים) אבל ודאי דצריך לבדוק אם יש שם ששים. ופשיטא כשמוליכין החטים למכור והגשמים יורדים על השקים עד שהשק"ל כמעט כולו שרוי במים וגם החטים נתלחלו אסורים מדינא בפסח שהרי הריעותא נגלה לעינים וצריכין להזהיר ע"ז כי המוכרים אין מקפידין

ע"ז כי רובן אינן בני תורה וגם צריך להזהר להמוכרי תבואה בשנה שרבו גשמים או שירדו מים על השקין דאזי מחויבים למכור התבואות כדין מכירת חמץ ואסורים למכור מהם לנכרים אחר זמן איסורו וברוחק להתיר להם שיהיו סרסרים לנכרים לקנות ולמכור אכל לקנות ולמכור לעצמם הוא איסור גמור.

(ו) כבר כתבתי שחקרתי אצל האומנין העושים מיני גרויפען שגרויפען של שכולת שועל הם חמץ ודאי ופ"א נתפור שק של גרויפען אלו על מצות אפיוות ואסרתי לאכול המצות אפילו ביכש שבלא ספק שנכנס קצת בנקבי מצות. וגרויפען של שעורים הרוב אינם מלחחים אותם כלל בעשייתן אך יש מקצתן שמלחחים אותם מעט. גאגליך הנכחשים בין בכלי בין ברחיים מולפין עליהם ג"כ מים בשעת עשייתן ואותן שקורין פערל גריטץ שהוא ג"כ משעורים הם נכחשים יבשים ואין נוחנים בהם מים כלל. רעצנע גרויפען הם ג"כ לא באו עליהם מים כלל ומ"מ אסורים לחולה שאין בו סכנה שידוע שנחערבו בהם הרבה גרעינים מתבואה ומ"מ מותר להשהות אותם בכיתו כיון שלא באו עליהם מים אבל אותן שקורין מילך גרויפען או הקמת מזה דעכ"פ אינו כקמת ממש שהם כמו פרורים אלו שורין הרעצנע מקודם כמה שעות ולכן אם לא ב"ר מהם גרעיני התבואה אסור להשהות בכיתו ופשיטא שאסורין לחולי שאב"ס. כתבתי כדי שידעו הכל מה להתיר או לאסור כי כבר שמעתי שמורה א' החיר במעשה הנ"ל בגרויפען של שכולת שועל לאכול המצה ביכש ושגג שלא ידע שהם חמץ גמור וגם מוכרי גרויפען צריכין לזהר שלא יהיוקו כלל בביתם המילך גרויפען וכ"ש למכרם אא"כ ברזו מתוך הרעצנען גרעיני התבואה קודם הטחינה עד שיש בודאי ס' כנגד הגרעינים.

(ז) אפילו קמח של ה' מיני דגן אינו בא לידי חימוץ אלא דוקא כשנלושה עם מים לבד אבל מי פירות בלא מים אין מחמיצין כלל ומותר לאכול בפסח מצה שנלושה במי פירות אפילו שהתה כל היום אבל אינו יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה ובקרא כתיב לחם עוני ומ"מ כל בעל נפש יחוש להפוסקים דס"ל דמי פירות בלא מים הוי עכ"פ נוקשה וזהר בשימור כשאר עיסה (ח"י נ"ג כ"ג ותומת ישרים) וחלב ומי ביצים ושאר משקין אפילו דברים החמוצים כגון מי רמונים וחפוחים וחומץ ודבש ושומן וכה"ג. כ"ז הוא בכלל מי פירות. אבל במדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות ואפילו לקטוף המצות אין נוהגין רק לאחר אפייתן בעודן חמין ואין לשנות ואם אפה נוהגין שלא לאכלן אלא ישהנו עד אחר פסח (עיין סי' תמ"ד) אם לא בשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לזה (סי' תס"ג). ומי פירות עם מים בין שנלוש תחלה עם מי פירות ואח"כ בא למים קודם שנאפה ובין שנלוש במים תחלה ואח"כ באו עליו מי פירות ואפילו כשנתייבשו כבר המי הפירות תוך הקמת ואח"כ בא למים כל זה נקרא מי פירות עם מים וממהר להחמיץ יותר משאר עיסה ולכן אם לש יאפה מיד (ס"ג נח"י). ואם לא נאפה מיד כיון שלא שהה שיעור מיל בלי עסק ולא ניכר בה שיעור חימוץ יש לאסור באכילה ומ"מ יש להתיר בהנאה או להשהותו עד אחר פסח כיון דיש פוסקים דאינו ממהר להחמיץ יותר משאר עיסה (תס"ג).

(ח) היין אע"ג שא"א לו בלא טפת מים שנולח בשעת הבציר דינו כמי פירות לבד שכבר נתבטלו המים בין קודם הלישה. ודוקא המים שנפלו לחוכו בעת הבציר שאז מחמת החסיסה נשחטו המים ליין אבל אם נפל לחוכו אחר החסיסה דינו כמי פירות עם מים ולפ"ז י"ל דמי דבש שקורין מעד שאנו מכשלין הוי ג"כ מי פירות שהרי ע"י הבישול והחסיסה נהפך המים להיות כמי פירות (ולכן אם כמלאה חטה נמי דגש אפילו כתבתי

הלכות פסח כלל קכו

בענין א"ל לומר עכשיו כפל או שחזר מי הדגש נפסח ונחלצה ט חטה כיון שהיא ספק שפח
 הוי מי פירות כ"ל לאסור לשעתו אבל עכ"פ מותר להשקות) וכן יין צמוקים כ' המ"א דהוי
 מ"פ ונ"ל דמייירי לאחר ג' ימים שאז היין הוא תוסס אבל בלא תסיסה לא מקרי מ"פ
 וכ"מ ממעשה דכרוב שהביא המ"א (סמיון תס"ז) דק' למה לא נימא דהוי מ"פ
 אלא ודאי דזה דוקא בדבר שיש בו תסיפה ובחשובת חכם צני סימן ק"מ חולק על
 דין זה דיון צמוקים וס"ל דיון צמוקים אם הביא לנסכים כשר היינו בלא מים ובאמת
 דבריו נראים ומכ"ש לפי מה שכתב המ"א בשם רוב הפוסקים וכולם ס"ל דחטה
 שנמצאה בדבש או ביון אם בא לתוכו שום מים דינו כמ"פ עם מים ולכן אין להקל רק
 דוקא בדבר שכתבתי דהיינו לאחר התסיסה וגם בזה נ"ל דכל בעל נפש יחמיר שלא
 לאכול רק למכור או לשהות עד אחר פסח.

(ט) חטה שנמצאה בשומן אוו אם נמצאה באותו קדרה שבשלו השומן קודם פסח
 לאחר שהורח מן המליחה נמצא שיש בו ג"כ מים מן ההרחה אע"ג דשומן ודאי נקרא
 מי פירות מ"מ החטה נתחמצה דהוי כמי פירות עם מים בשעת לישה דאסור (כמ"כ
 הו"א ס"ק ג') דדוקא כשנתבטל המים מקודם במי פירות מועיל לדעת המחירין וא"כ
 השומן אסור (וכ"ל דזהו כוונת הגל"ה שהביא הו"א דס ונ"כ ל"ל) ומ"מ אם התיכו לשם
 פסח והיה נוהר בכ"ד ואומר בבירור שיודע שלא התך תיכף אחר הרהה רק שכבר
 נתייבשו המים או שנמצא בכלי שעירה לתוכו השומן מהקדרה שהתך בו השומן דהוי
 ממקום למקום דאין מחזיקין איסור אלא אמרינן כאן נמצא וכאן היה ותלינן שנפל לקדרה
 זו ואע"ג דהשומן שנחבשל כבר נחבשל עם מים של הרהה מ"מ לא הוי כמי פירות עם
 מים שכבר נתבטל המים בשומן מחמת הבישול ובין שהיה עכשיו השומן רותח או צונן
 בין קרוש ובין אינו קרוש מותר דתלינן שנפלו הגרעינים לתוכו כשהיה רך ואפילו נמצא
 מעט מים למטה בקדרה כבר פסק כח המים ע"י הבישול (ועיין כ"א דל"ל סי' קכ"ב) אבל
 אם עשו בשומן זה קנאדעל ונמצאה חטה בקנאדעל כיון שיש בקנאדעל מים הוי מי פירות
 עם מים ואסור דמסתמא עכשיו נפל בקנאדעל דכאן נמצא כאן היה. ואם בדקו השומן
 בקדרה שהתיכו בו השומן והיה נוהר בכל דבר כדלעיל ונמצאו בו עוד גרעינים תלינן
 החטה שכאה מן השומן דתלינן במצוי וידוע כשמרתחין שומן מבשלין אותו הרבה וא"כ
 כבר נתבשלה החטה ואינו מחמצת עוד והכל מותר ואפי' לדין דלא בקיאיין בחליטה היינו
 כמו שכתב הרמב"ם גורה שמא לא ירתחה יפה וזה לא שייך בשומן שצריך בישול רב
 אבל אם נמצאה בקדירה שעירה לתוכו השומן לא מהני דשם לא נתבשל החטה.

(י) חטה שנמצאה בקרעמול הגעשה בדבש ונמצאו ג"כ חטים בדבש התיר אמין
 בנ"ב דתלינן במצוי ואמרינן שהחטה היחה בדבש בשעה שהתיכו אותו להסיר השעוה
 ואמנם תקרתי אצל הרבה ב"ב העוסקים במלאכת דבש ואמרו לי שאין מרתחין כלל
 הדבש אלא לפרקים אבל מסתם מעמידין הכלי שיש בו דבש רק בתנור שאינו חם כ"כ
 ואז צף הדבש מלמעלה ומסירין אותו (ועיין סוף עקלין בה"א משיתחרר נפי' הרמב"ם)
 וא"כ לא נתבשלה החטה מעולם וא"כ אם יש בקרעמול מעט מים או רוטב או ששרו
 מצה במים אעפ"י שחטט המים מ"מ א"א לסחוט כל המים ואפילו חממו הדבש על האש
 מ"מ אין מבשלין אותו הרבה וא"כ לדין דלא בקיאיין בחליטה יש לאסור. אך אמין שם
 מתיר ומסתמא חקר דשם מרתחין הדבש היטיב להוציא השעוה וכיון דאינו אלא איסור
 משרו סמכינן אחליטה דידן. ומ"מ זה שייך דוקא אם בשלו הדבש היטיב היטיב משא"כ
 בשומן דמסתמא מרתחין אותו היטיב (ועיין בה"א סי' כ"ב).

(יא) כל תולדות המים הם כמים ומחמיצים כגון הטל ומי רגלים ומי הפה כגון הרוק ומי החוטם (ולכן לריכס לזכר שלא יעיף מהחוטם על העיסה) ודמעות עין וצואת האוזן כל אלו מחמיצים. צואה עבה אינו מחמיץ אבל צואה רכה בין דאדם בין של בהמה ועוף יש אומרים דדינו כמי פירות וא"כ הוי בעיסה כמי פירות עם מים וי"א דאפי' כמי פירות לא הוי ואין מחמיץ כלל (ח"ר). ומי רגלי בהמה ועכברים י"א דהוי כמי פירות (כ"כ רמב"ם פ"י עה' עומצת אוכלין) וי"א דמחמיץ (עיין ח"י). זיעת אדם וזיעת בהמה ומי מרה ודם וחלב ושומן אינו מחמיץ אבל מי הפה של בהמה ועכברים הוי כרוק האדם דמחמיץ (תס"ז וע"ג נמ"א וח"י).

(יב) זיעת החום אם מויע מחמת חום הבל מיפ' לכ"ע מחמיץ ואם מחמת עצמו או מחמת האש יש מתירין וכן סתם בש"ע ולזה הסכימו א"ר וח"י ופ"ח ויש אוסרין (ועיין נכ"א סי' כ"ו) וגם לענין זיעת כותל של עץ (סע).

(יג) אם נתלחלה הקמח בשק ממים יאחזו בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שריק כל הקמח שבשק ואם נתלחלה במקומות מרובים וא"א לאחזו מקום המלוחלח אם עדיין הוא לח ירקד הקמח והפרורין הם חמץ והשאר מותר אבל אם כבר נתייבש וא"כ לא מהני ריקוד דחיישינן שמא יתערב איזה פירור ואעפ"י שהוא לפני פסח וקיי"ל דקמח בקמח מקרי לח בלח ואינו חוזר וניער כדלעיל (כלל קכ"ג) מ"מ פירורים נקרא יבש וא"כ חוזר וניער בפסח ולכן אם היה המעשה בפסח וכבר נתייבש צריך לבער הכל כדין הערובות בפסח אבל לפני פסח ירקדנו וימכור או ישמרנו לאחר פסח. ודוקא שהיה במקומות הרבה אבל אם הוא במקום א' אפילו כבר נתייבש יאחזו אותו מקום בידו עם הקמח והשאר מותר ואפילו בפסח יש להחיר ע"י שאוחזו בידו לעני או במקום הפסד גדול ומ"מ טוב לרקד הקמח ואפילו ביו"ט מותר לרקד כיון דאין בו פסולת לא הוי מלאכה ואם א"צ לאכול מן הקמח ביום טוב אסור לרקד ע"י ישראל רק ע"י נכרי כדי לבער החמץ או אם לא שהה שיעור מיל יתננו לנכרי במתנה (מ"א סק"ח) וגם אם עדיין לח יעשה כן אם הוא במקום א' שאפשר לאחזו בידו והשאר ירקד ומ"מ בעודו לח ואחזו כל המקום המלוחלח ולא ירקד הקמח או שריקד ולא אחזו בידו מותר בדיעבד קודם פסח (סע) ויקח מצות אחרים למצות של מצוה.

(יד) וכ"ז שנתלחלה בודאי ממים אבל אם הוא ספק אם נתלחלה ממים או ממי פירות אפילו כבר נתייבש אם רקדו הקמח אח"כ מותר לאכול בפסח דהוי ס"ס שמא נתלחלה ממי פירות ואת"ל ממים שמא לא נתערב בו כלום (ח"י ח"ר נגס דרישה) ונ"ל דה"ה אם ינדע בודאי שנתלחלה מויעת חומה או מהשתנת עכברים וכיוצא באלו במקום שנהלקו הפוסקים אם הוי מי פירות ורקדו הקמח א"כ הוי נמי ס"ס שמא הלכה כדעת הפוסקים דהוי מי פירות ואת"ל דהוי מים שמא לא נתערב בו כלום ושמא פירור נקרא לח. (ר"ל שמא לא נתערב שום דבר במלה ו' שהרי אין חשש אלא שמא נתערב איזה פירור חס נקרא יבש וזו חוזר וכיער וא"כ על כל מלה ומלה יש ספק שמא לא נתערב בו המלה כלום וכ"לן לרוחא דמלתא יאכל איזו מלה קודם פסח דכיון דהחשש אינו רק משום פירור דהוי יבש וביבש לכ"ע תליין שהאיסור נאכל ועיין נכ"א סי' כ"ג). ומותר לכתחלה לרקדו אע"ג דאין עושין ס"ס בידים מ"מ קודם פסח עדיין כולו היתר אבל לא רקדו אין כאן אלא ספק א'.

(טו) ומ"מ בכל אלו שהם ספק מי פירות וכ"ש מ"פ לכדו צריך שימור רב כדין מי פירות עם מים ולכן צריכין להזהרים שתאפה מיד דהיינו שלא יעשו העיסה יותר משלשה קווארט ורק כדי חשבון האנשים העוזרים בגלגול המצות שלא ישאר שום בצק

ביד המעריך (שקורין קנעטער) ואף שכן ראוי לעשות בכל המצות אמנם באלו צריכין לזהר ביותר.

(טז) עכברים שנשכו השקים אם ניכר שאכלו מן הקמח ומכ"ש כשמונה בחבית דהני עכברי רשיעי מהלכין בכל החבית וא"כ אם הוא חוץ הפסח כולו אסור ולפני פסח ירקד הקמח ולמכור או לשהותו אחר פסח (כדין כחלתא נמיס נסי' י"ג) ואם הוא שעת הדחק יש להקל גם בזה אפילו נתייבש לאהוו סביב מקום הגשוך והשאר ירקדנו ויאכל בפסח ועכ"פ בזה וגם בדין הנ"ל כסי' י"ד יקח מצות אחרים למצות של מצוה ומ"מ בחבית או בשק שאינו מקושר יפה יש לאסור דמסתמא הלכו בכל החבית (עיין נסי' חס"ג וסי' חס"ז נט"ו ומ"ח וח").

(יז) אין שורין מורסין לתרנגולים בשום פנים (אפילו לא יטהה שיער מול דלכתחלה אסור להכהות אפילו רגע) ולא חולטין דהיינו שמניחין המורסין במים רותחים דאע"ג דמרנא המים הרותחים אינן מניחין להחמיץ מ"מ כיון שאין אנו בקיאים איזה נקרא חליטה אסור אפילו בדיעבד (חס"ה). וחתיכת עיסה שנפל למים רותחין בשעת רתיחתן וסלקוהו מיד (מ"א סי' תכ"ד ולא ידעתי מנ"מ אם סלקו או לא כיון שכבר נתחלה) הח"י וא"ר מתירין להשהותו או למכור. וחולה שרפואתו שחולטין שעורין אם אפשר ע"י נכרי יעשה ואם אי אפשר ירתיח המים היטב היטב ואח"כ יטיל לתוכו השעורים ואם אפשר יעשה במי פירות ואם א"א בכ"ז במקום סכנת נפשות הכל מותר (ס"ג נח"י). ונ"ל דה"ה לפעמים כשאנשי חילות עובדים שכופין ישראל לכשל להם מיני גרויפען אם יכול להציל עצמו במטון מחוייב ליתן לפי יכולתו ואם א"א באופן אחר אוי אם אפשר לפייסן שיכשל להם גרויפען של רעצגע טוב ועכ"פ יברר אותם מגרענין של חבואה שיש בהם. ואם א"א לפייסן בכך ונתנין גרויפען של שעורים אוי זוהר הישראל שיניח לכשל המים מקודם היטיב עד שמכושל הרבה ואז יניח לתוכו הגרויפען מעט מעט כדי שלא יתקררו המים והוי כחליטה וגם ברעצגע יעשו כן כי בודאי נתערבו עמהם ג"כ גרענינים של חבואה כידוע אבל גרויפען של שבלת שועל שקורין האַפֶּער ידוע שהגרויפען הם חמץ גמור כדלעיל סימן א'.

(יח) כשנחתנים שעורים או חטים לפני העופות בפסח זוהר שלא להשליכם במקום לח שיבואו לידי חימוץ וכ"ש שאסור ליחנם במים ואפילו אם אינם שוהים כדי שיעור חימוץ דלכתחילה אסור להשהותה אפילו רגע והנתן שבלת שועל או שאר חבואה לבהמתו יתן לה מעט מעט שלא ישאירו והנתן מהבהמה אם יש עליו רוק צריך לבער שמחמת הרוק שבפיו פן יחמיץ ונכון לבער אע"פ שאין רואה עליו רוק ופשיטא דאסור ליתן סובין אפי' הם יבישים וכלא מים לפני בהמה דמתמת הרוק של הבהמה יחמיץ (חס"י). (יט) זוהר לברוק המלח קודם הפסח שלא יהיו בו גרענין שמחמת לחלוותה המלח מתחמיץ הגרעין ומ"מ קודם פסח מותר לכטל בס' ובע"פ לאחר חצות אם מצא גרעין שנחרךך ישליך כדי נטילה סביבו ואם מצא בפסח יניח המלח עד אחר פסח ואם שמו בחכשיל מאותו כדי נטילה בפסח אסור אם נחרכה החטה (חס"ג) וכן יש לברוק התכלין קודם שטחנן (חס"ג). ומלח שלנו שנעשה ע"י שמכשלין אותו במים ודאי מחמיץ ומה שחופרין בקרקע י"א דהוי מי פירות וי"א להיפך (מ"א ס"ג).

כלל קכו. דין דברים שאסורים משום מנהג:

(א) כל מיני קטניות וזרעונים כגון רייז הירזע גריצע וכל דבר שבעולם בין הם עצמם שלימים ובין הקמח שלהם אפילו כשיניחו אותם זמן מרובה וישרו במים לא יבואו

הלכות פסח כלל קכו

לידי חימוץ אלא לידי סרחון ולכן מן התורה מותר לאכלם ולעשות מהקמח כל מה שירצו אך הגאונים שהיו כמה מאות שנה לפנינו נהגו לאסור מפני הע"ה שיבואו לטעות ויאמרו מ"ש קמח קטניות או קמח ה' מיני דגן ולא ידעו הטעם ולכן נהגו כל תפוצת הגולה האשכנזים וכן במדינות פולין שגם הם נחשבים מכני אשכנזים לאסור ואפי' לבשל קטניות ורעצני ואורז ורוחן שלימים אסרו הכל מפני הטעות שכיון שבימיהם וגם עד עכשיו בכמה מקומות עושים מהם קמח ובוה דומה לה' מינים ויאמרו כשם שמותר לבשל אלו כך מותר לבשל ה' מיני דגן ולא ידעו שאלו באים לידי חימוץ וכיון שאבותינו נהגו כך אסור לנו לשנות משום אל תטוש תורה אמך אבל מותר לטחון ולאפותם כעין מצות ולאכלה. וכן בכל מנהגי ישראל שנהגו באיזה דבר אע"פ שלא עשו דבר זה לתקנה אלא שנהגו כך מעצמם איכא איסור לאו מדברי נביאים כמש"כ אל תטוש וכו' אבל דבר שתקנו חז"ל או אפילו הגאונים שבזמנינו לעשות סייג וגדר לתורה אזי אסור לשנות בלאו דאורייתא דכתיב לא תסור וכו' אע"פ שאין זה אלא איסור דרבנן לענין ספק כך תקנו חז"ל שאע"פ שאסור מדאורייתא לעבור עליו מ"מ יהיה ספיקו לקולא ולכן בשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול אלא בדוחק גדול מותר לבשל קטניות ושאר דברים ומ"מ כל מה שאפשר לזהר מאורז ורוחן ורעצני (סקורין טירקייטען וויילען) יזהר מהם כי הם דומין יותר לה' מינים (ועיין נכ"ל סי' כ"ח מה שכתבתי) ומ"מ בדיעבד אם נפל דבר מאלו לתוך התבשיל מותר אם יש רוב בהיתר כנגדם ואינו בעין ומה שהוא ניכר זורק. ומותר להרליק בשמנם ולהנות מהן אבל אסור לעשות מהן י"ש (עיין נכ"ל סי' ל"ח) וכן נהגו שלא לאכול חרדל אפילו נתערב קודם פסח ביין וכיוצא בו כיון דררכו בכך לערב ומ"מ מותר להשהות כל שאר מינים בבית אע"פ שנפל עליהם מים אפילו צמחו.

(ב) עוד מנהג אבותינו שלא לאכול פירות יבשים אם לא שידע בכירור שנתייבשו בדרך שאין בו חשש חימוץ כגון שלא נתייבשו בתנור שאפה בו חמץ כי אם לאחר הכשירו או בחמה וכן מנהג אבותינו שלא לאכול תאנים יבשים וצמוקים בין גדולים או קטנים מפני שאומרים שמפורץ עליהם קמח בשעת תקונן וכן קליפת פאמער אנצען דיין כפירות יבשים ומ"מ המשקין שעושים מצמוקים נוהגין היחך לשחותן. וכן נוהגין במקצת מקומות שלוקחין פירות יבשים מן הנכרי ושופכין עליהם מים קרים ושורה בתוכן עד שנעשה משקה אבל לבשלן עם הפירות נוהגים איסור וגם הפירות אינם אוכלים והכלים ששואבין בהם המשקה נוהגים שלא להשתמש לדבר אחר והטעם דחוששין שמא נדבק בהם קצת חמץ לכן אין אוכלין אותם אבל המשקה שותים דאותו המעט בטל בששים קודם פסח אע"ג ששורה גם בפסח מ"מ לא החמירו בספק. ומה שנוהגין איסור לבשלן משום דע"י בישול יהבי טעמא ביותר ואע"ג שיש נכרים שמייבשין הפירות בתנור אחר שאפו בו לחם מ"מ היו נ"ט בר נ"ט דהתירא ואע"ג דאנן קי"ל לאסור אפילו בנ"ט בר נ"ט הכא דספק הוא שהרבה נתייבשו בחמה או אחר שהוסק התנור לכן נהגו ביש מקומות להקל ובמקומות אחרים נוהגין להחמיר גם בזה (סי' תס"ז נמ"ל ס"ק ח') וכן נוהגין שלא לאכול זאפראן ונעגעלבען וחרדל שקורין זענף. דבש נוהגין שלא לאכול אלא דוקא דבש שקונים בחביות המעורב עם השעורה וי"א דוקא הבא כן מן הכורת עם החרדים הקטנים שעדיין לא נחרסק בי יש לחוש שמערבין בו קמח לעבותו וצריך לחקור ולידע מנהג המקומות כי יש מדינות שנותנין לחם בכורת בשעת רדיה או שאר דברים של חמץ. וכמוקם שיש לחוש אסור הדבש לאכול בעין בפסח אבל מותר לעשות ממנו משקה מעד קודם פסח.

הלכות פסח כלל קבו

(ג) צוקער שהוא כמו חול (ויקרא ווטקצבאד או רצהר-לוקער) שבוה לא נעשה עוד שום מלאכה כ' אמ"ו בנודע ביהודא סימן כ"ד שכבר נחפשט המנהג שצריך להביא כתב הכשר (אהאבורג או אונאוטערדונטן) כי במדינות שגדל שם הקני צוקקער הקמח הוא ביוקר כפלי כפלים ולכן אין בו חשש חמץ אבל במדינות אלו יש לחוש שמוזיפין ויש בו תערובות קמח ולכן המנהג כאשר הוא מובא בספינה ממקום גידולו (אהאבורג או אונאוטערדונטן) שולח הרב שלוחו לחתום החביות ומביאים אותו מחותם עם כתב הכשר מהרב. ויש עוד מין צוקקער שנקרא פודער וזה כבר נחבשל במקום גידולו ומ"מ נחפשט המנהג בקצת מקומות לאכלו. ואמ"ו בנודע ביהודא כ' שאסור לאכלו בעין רק שיבשל אותו קודם פסח כדי שיהיה לח בלח קודם פסח. והוטצוקקער נוהגין לאכלו בפסח רק שצריך כתב הכשר ומ"מ אין מחזיקין הוטצוקקער לחמץ גמור ולכתחלה צריך למכרו כדון מכירת חמץ וכדיעבד שלא מבר מותר וכן טאבאק במקומות שמוכרים פאקקען שכבר נחתך להתיכות קטנות אין משחמשים אלא בכחב הכשר שמוזלפין עליו שכר (ודע שחקרתי אלל האומנין שעשין שטכטאצק דהיינו שאפ"ן בחוטם הפעקען טאבאק שמתלחיס איתם ניי"כ וידוע שיי"כ אסור בהכחא מדינא ויש עדיין נ"ה אכזים יריאים שמוגין כן דמה שמוגין להקל אינו לא מטעם הפ"מ [ע' נ"ד סי' קכ"ג] וא"כ ראוי להם לזכר שלא לשאוף אותו טאבאק) וכל אלו הדברים מותר להשהותן בבית ואין אוסרים תערובתן. ובלילות צוקקער שמתפין בו פירות או בשמים עפ"י רוב יש בו חמץ גמור.

(ד) נוהגין שלא להשתמש בכלים גלאזירט בפסח י"א מפני שמחנקן בסוכין וי"א מפני שמא חיפה כלים ישנים ולכן אין משחמשין רק כשישב שומר ויראה מתחלת עשיית הגלאזיר במה מתקנין ועד שהוסקו בהגור וכן אין משחמשין בכלים צבועים (סי' תכ"א).

(ה) נוהגין במדינות אלו שלא לאכול מצה עשירה אפילו נילושה במי פירות לבר בלא שום תערובות מים.

(ו) כל דברים הללו שהוא מנהג אבותינו מותר לצורך גדול או לחולה אפי' אב"ס או לצורך חינוק אם צריכין הרבה לכך (ועיין כלל קכ"ו סי' ו').

(ז) דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור מחמת שהיו סוברים שהוא איסור ועכשיו נחבר לו שהוא מותר או שהיה סבור שהוא איסור גדול ונחבר לו שאין איסור כ"כ אע"ג שי"א דצריך התרה כבר כ' רמ"א בי"ד סי' רי"ד ססעי' א' דנוהגין כסברה האומרים דאינו נדר כלל וא"צ התרה. ולפ"ז אותן הנוהגין לאכול כל ימי הפסח מצה שמורה מחמת שהיו סוברים שמצוה לאכול שמורה כל ימי פסח רשאין לשנות בלא התרה דבאמת אין מצוה כלל רק בלילי פסח למצת מצוה (פ"ח נח"א סי' תכ"ו) ונ"ל דאם הוא מטעם שחששו לשאר חטים שבאו עליהם מים ונוהגים כן מחמת סייג דינו כדבסמוך סי' ט'. ולפ"ז נ"ל פשוט דמה שיש נוהגים שלא לאכול צנון ושומים שאין לזה שום טעם וריח ומותר להתיר להם בפשיטות דבדאי בזה ל"ש שום סייג.

(ח) אבל אם נהגו מחמת פרישות וחסידות כגון הרגילים להתענות בתעניתים לפני ר"ה ובעי"ת והנוהגים שלא לאכול בשר ויין מי"ז בחמוץ וכיוצא בהם. זה הוי כנדר ואם רצה לחזור מחמת שאינו בריא צריך להתיר נדרו בשלשה ופתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר ואלו ידע שיתחרט לא היה נודר בלשון נדר. אבל כשאירע ב"מ בימים האלו א"צ התרה וגם מותרים לאכול בשר כיון שמחענה אדעתא דמנהג ואין המנהג להתענות בהם כשיש ב"מ אבל בחולה וראי לא אסיק אדעתא שיחלה (ע"ד נ"ד סע).

(ט) ואם נהגו מחמת סייג כגון שלא לילך ליריד ביום עש"ק (כשנולד לפני נ"טן בפסחים) בזה מחלוקת בין הפוסקים די"א דהוי כאלו קבלו עליהם באיסור תורה וא"כ לא

הלכות פסח כלל קכו

מהני התרה וי"א דגם בזה מהני התרה ולזה נוטה דעת פ"ח ואם הוא דבר שכל בני העיר נהגו כך אפילו לדעת המתירין שיכולין להתיר בחרטה היינו שכל בני העיר מתחרטין אבל היחיד אינו יכול להתיר לעצמו בחרטה ואפילו אם התירו לו אינו מותר ואפילו הולך לעיר אחרת כל שדעתו להזור חייב לנהוג כחומרי מקום שיצא משם (פ"ח סז) ודוקא בדבר שנהגו מקצת עם או אפילו איזה קהלות אבל דבר שנהגו כל ישראל וקבלו עליהם כגון חפיפה וכיוצא בו א"א להתיר בשום ענין (ט"ז סז סזס רט"ז).

(י) וכל זה בדבר שקבלו מעצמם אבל דברים שיש בו מחלוקת בין הפוסקים ובמקום אחר נהגו כדברי האוסר א"כ לא קבלו עליהם איסור חדש שהיה נראה לנדר אלא שקבלו עליהם שדבר זה אסור באיסור תורה או מדרבנן לא מהני בזה שום התרה שאין בדורותינו מי שיכול להכריע נגד אותו חכם שאוסר כ"א אפשר לחד בדרא (פ"ח סז סי' ג'). ולפ"ז אותן אנשים שנוהגים שלא לשחות ולאכול חדש היינו עפ"י דעת כל הפוסקים ראשונים ומחמת חולשתם או שאינם בריאים רוצים להתיר נדרם נ"ל דאם קיבל עליו מחמת שחשש שידע שכל הראשונים אוסרים וא"כ כבר קיבל עליו באיסור תורה ולא מחמת נדר ודינו ככל איסורי תורה שאסור רק לחולי שיש בו סכנה ולא מהני התרה אבל אם לאו בר הכי הוא רק שסבר שהוא חסידות א"כ דינו כמקבל משום פרישות בסי' ח'. ונ"ל דדוקא בזה אבל במי שנהג תמיד להמתין בין אכילת בשר לחלב ו' שעות ועכשיו מפני חולשתו רצה לנהוג כהמקילין להמתין רק איזה שעות כיון דלכל הדעות אין האיסור רק מחמת סייג וגדר וא"כ מהני לזה התרה להמקילין בסי' ט'.

(יא) וכל זה בדברים שקבלו והנהיגו מעצמם אבל אם היתה הסכמת גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה אינן יכולים להתיר (י"ז סי' רכ"ח סעיף כ"ח). ולא עוד אלא שיכולים הצבור לעשות תקנה עליהם ועל זרעם ואפילו דברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם לעשות סייג וגדר לתורה אף הבנים חייבים לנהוג באותו גדר כדאיתא להדיא בפסחים דבני בישן לא היו אזלי מצור לצידון בע"ש ובאו בניהם לפני ר"י ואמרו אבותינו הי' אפשר להם ואנן לא אפשר ואמר להם כבר קבלו אבותיכם ומוזהרין מדברי קבלה שנאמר אל תטוש תורת אבך (ריב"ז ורימ"ז). ודוקא כשכל בני עיר הנהיגו כך אבל יחיד שנהג איזה דבר לסייג או לחסידות אין הבן חייב לנהוג אותה חומרא אא"כ עשאה פעם אחת בחיי אביו או אחר מיתתו ולא התנה בפירוש שאינו מקבל עליו חומרא זו דאז הרי קבלה לעצמו (פ"ח סי' ז').

(יב) דבר שקבלו אבותיהם למגדר דאמרינן שהבנים חייבין לנהוג כן אם כל בני העיר רוצים להתיר נדרם בחרטה כ' הפ"ח דלדעת הסוברים דאפילו דבר שנעשה לסייג יש להם התרה כשמתחרטים כולם וא"כ כ"ש שיכולין בניהם כולם להתיר וי"א דדוקא האבות היו יכולים להתיר כיון שהם המציאו אותו איסור אבל לבניהם לא מועיל התרה ונ"ל דזה דוקא כשלא תקנו האבות על הבנים אבל כשקבלו על זרעם ג"כ לכ"ע לא מועיל להם התרה.

(יג) שאר דינים כתבתי בחיבורי שערי צדק שער משפטי הארץ בסופו.

כלל קכח. דין המצות ומצות של מצוה משעת קצירתן עד אפייתן:

(א) המצות שכתב בתורה קבלו חז"ל דאין יוצאין אלא דוקא במה שהוא מה' מיני דגן דאלו באים לידי חימוץ משא"כ שאר מינים שנאמר לא תאכלו עליו חמץ ו' ימים תאכל מצות וקבלו חז"ל דהכתוב בא להקיש מצה לחמץ מה חמץ אין חייבים עליו

אלא בה' מיני דגן כדלעיל בכלל הקודם אף מצה אין יוצאין בה אלא דוקא כמה שהוא מה' מיני דגן. ונוהגין לעשות מצות מחטים משום הידור מצוה אבל מותר לעשות אף מכל שאר ד' מיני דגן (תכ"ג) וזהבנהים יוצאים בחלה. ואין יוצאין בפת סובין או מורסן אבל לש' הוא את העיסה בסובין ומורסנין שבה אבל אם הפרשן מן הקמח וחזר ועירב עמהו המ"א מסתפק והח"י כ' בפשיטות דאין מצטרף. ויוצא במצה מסולת נקיה ביותר ואין אומרים אין זה לחם עוני. ומ"מ טוב לכתחלה שלא לעשות המצה רחבה יותר מדאי. ואין יוצאין במצה גזולה. בד"א כשגזל מצה אבל אם גזל חטים או קמח ועשה מצה יוצא בה שקנאה כשיניו וחטים לכד הוא חייב לו. ולענין הברכה כ' המ"א דלא יברך דהוי מצוה הבאה בעבירה. אבל יוצאין במצה שאולה (תכ"ד).

(ב) צריכין לזוהר מאד שלא יהיה קחטים שום חשש חמץ ולכן ראוי לדקדק ולדע שלא עמדו השבלים במחובר עד שיתייבשו וילבינו כל צרכן דכיון דנתייבשו כל צרכן ואז אם ירדו עליהם גשמים יכולין לבא לידי חימוץ שהרי כיון שאינם צריכים עוד לניקת הקרקע א"כ לא נחבטלו הגשמים בתוכן והרי הם כאלו מונחים בבלי (חזו שאמו גמרא דלחמין נמחזר) אך סומכין מן הסתם שאין מניחין לעמוד בקרקע כ"כ שלא יפלו הגרעינים ומ"מ ראוי ונכון להשגיח ע"ז דלפעמים מחמת הגשמים או שאר מניעות עומדין בקרקע לאחר שנתייבשו כל צרכם ולכן ראוי ונכון לקצור החטים בעוד שיש בהם עוד מעט טראה ירקות דאז אין חשש מחמת גשמים.

(ג) כבר כתבנו בכלל הקודם שהתבואה שלחתו (ר"ל שחטו) הוא ספק חמץ ולכן צריך לזוהר ג"כ שלא יטחנו אפילו רחיים אחר באותו בית שטוחנין בו תבואה לתותה שהאבק יתערב זהר ואפילו אם נאמר דיש ס' מ"מ לכתחלה ודאי צריך לזוהר ולכן יעשה מחיצה ביניהם מן הקרקע מלמטה עד התקרה.

(ד) נוהגין לנקר הרחיים היטיב ולכסות כל הכלים בכגד פשתן או שרוחצין כל הכלים היטיב שלא ישאר בהם קמח מחומץ ובדיעבד או בשעת הדחק שא"א לנקר הרחיים מותר לטחון בלא ניקור רק שיאפה הכל קודם פסח וכן אם טחנו באותו רחיים שטחנו בו תבואה לתותה אין לאסור בדיעבד כיון שהוא קודם פסח דאז בטל (תכ"ג נח"י).

(ה) כיום שטחנו בו הקמח אסור לאפותו שאז הקמח רותח ומחמם המים ומחמץ אלא יטחון עכ"פ מעת לעת קודם האפיה ואם עבר ולש אין לאסור בדיעבד (ז"י עס).

(ו) השקים שמניחים בו קמח טוב לעשותן חרשים ואם נתן בו קמח מתבואה לתותה אפילו פעם אחת צריך להתיר כל התפירות שיש בו ולרחצו היטיב בשפשוף וחמין ואפר וחביטה ואפילו אימרא (עקירין זיטן). וכן אסור לעשות מצות על המפות שכבר עשו עליהם פעם אחת שהחמץ נדבק בהם ולא מהני בהם הרחה לכד וכ"ש דלא מהני מה שמהפכין לצד השני ההחמץ מבצבץ ויוצא מעבר לעבר אלא שצריכין כיבוס בחמין ואפר וחביטה. ובדיעבד שעבר ועשה מצות על הסדין בלא כיבוס אם הוא חך הפסח אף בדיעבד אסור אך אם הפך הסדין או כנסו ולא התיר האימרא אין להתמיר בדיעבד ואפשר אפילו לכתחילה א"צ להתיר הזוים כי מסתמא אין עושין עליו מצות וכן לענין השקין שנתן לתוכן קמח ולא התיר התפירה אין לאסור בדיעבד (סי' תכ"א נח"י ס"ק כ"ג) ונ"ל דאם נמצא בתוך התפירות כמו עיסה שנתייבש אפילו בדיעבד אסור אפילו קודם פסח שהרי פירודין לא נקרא לח וחזר וניער (ועיין לעיל כלל קכ"א סי' י"ד).

(ז) אסור להניח השק עם קמח ע"ג בהמה שאין עור עב תחת השק כי הבהמה מזיע וגם לא יניח-הרכבה שקים זה על זה במקום שאפשר כי אז יתחמם הקמח. ובדיעבד אין לאסור בזה כדלעיל סי' ג' (תכ"ג).

(ח) אסור ללוש המצות אלא דוקא במים שהיו צוננין מתחלתן ועד סופן ולפי שהחמה מהלכת בימי ניסן בלילה תחת הקרקע ועי"ן מתחמם כל המים שהרי כולן נובעין מתחת הקרקע לכן אסור ללוש במים שנשאבו בלילה שהרי כבר היו חמים ואפילו אם ימתין י"ב שעות י"א דלא מהני כיון שכבר פעם אחת היו חמין ועוד יש הרכבה טעמים בזה ולכן צריך לשאבן סמוך לבין השמשות וימתין י"ב שעות כדי שיצטננו י"ב שעות דהיינו כל היום במחויבר ואח"כ כל הלילה י"ב שעות בחלוש ואם אין יכול לכיין בין השמשות יקדים מעט אבל לא הרכבה. ובדיעבד ששאבן מבע"י או לאחר תחלת הלילה בשעת הרחק יש להקל-ללוש בהם אחר עלות השחר אעפ"י שלא עמדו י"ב שעות אבל לא קודם עה"ש (ח"ר צ"ס סמ"ק) ויכול לשאוב בפעם אחת על כמה ימים אלא שאינו הידור מצוה. והמנהג לסנן המים שלא יפלו לחיכוך איזה גרעינים וכצ"ל מכוסים מטעם זה (ועכ"פ לעיין מזה ראוי לזהר בגילוי) ועמיד המים במקום קר דהיינו אם העת חם יתנם במרתף ואם העת קר ואז המרתף חם מעמיד במקום אויר ואז יזהר להכניס קודם שיוצא השמש כיון שעומד במקום מגולה שלא יתחמם מן השמש דאז אסור ללוש בהם אפילו אחר שיצטננו ולכן טוב יותר שלא יעמיד המים אלא תחת הקרה ומחיצות (תכ"ס). ומאוד צריך לזהר שלא יעמיד המים בהדר שיש בו תנור בית החורף או תנור שאופין בו מצות שבליילה סותמין הנקב שהעשן יוצא ואז הבית חם (ומלמתי צ"ל סי' תכ"ס סק"ג ו"ל מעשה צ"ח ש"ס מי מותר בבית החורף חם ועל לוקי הגאון וצ"ל חם ככלקחו ואמר לאו והתיר עכ"ל והנה הח"י סי' תכ"ס סק"ג כ' דפטרין היינו כחמיות הרק וצ"ל סי' ל"ז כ' סק"ד דפטרין חם כמים העומדים בבית צימית החמה וצ"ל חם שצמדו כל הלילה בבית מחומם והוא לא גרע מזה וצ"ל דדוקא דפטרין כמים הגרופים מדוד הוא אסור אבל לא סתם פטרין וכן יש לדקדק מדתני דברייתא ולא דתני חמה משמע דוקא שנתחמו מחמה) ולפעמים מחמת הקור נקראו המים אסור להעמידם אצל תנור חורף שיפשו. ו

(ט) הנהרות הם יותר קרים מן הבארות אבל בזמן שהנהרות גדולות מהפשרות שלגים יותר טוב לשאוב מהבארות (סג).

(י) לא ישאבם ע"י נכרי אלא ע"י ישראל ולא יתנם בכלי שהיה בו דבש או שאר מי פירות דאז ממחר להחמין אא"כ רחצם היטב ולכתחילה טוב להגעילן. וצ"ל דאסור לתנם בכלי שהחזיקו בו דברים חמוצים אפילו של פסח כגון שהחמיצו בו גורקען וכיוצא בו או חביות של דג מלוח (סקורין הנורניג) וכ"ש אם החזיקו בו י"ש אפילו של פסח דהוי כבית חרוסת דלא מהני הגעלה אא"כ בשלם הרכבה במי אפר והחזיקו בו כמה ימים מים (ועיין לעיל כלל קכ"ס סימן ג'). ולא יתנם בכלי נחשת די"א דמהמם ומ"מ בעבר ולש בהם מותר (פ"ח סימן תכ"ס). ואין לשפוך מים שלנו בין ששאבן ללוש מצות מצוה או שאר מצות מפני התקופה או מת ונוהגין ששואבין למצה של מצוה בכלי חרס חדשים (סג).

(יא) אם רואה שלא יספיק לו המים שלנו מותר לשפוך לחוכו מים שלא לנו ובלבד שיהיה רוב מים שלנו ולכתחילה דוקא חד בתרי ממש (סג).

(יב) כשאופין מצות ביום א' לאחר שבת יזהר להביא מים כלל ה' דהיינו הלילה השייך ליום ו' אבל לא ישאבם בע"ש שא"א לכיין בין השמשות וגם אין

מהראוי להקדים. ובדיעבד ישאוב ע"י נכרי סמוך לכהש"מ או ישאוב בע"ש לאחר מנחה סמוך למעריב.

(יג) עבר ולש במים שלא לנו אסור ויש מתירין אם היה בשוגג ומ"מ אין ליקח אותם לצאת י"ח מצה כלילה ראשונה אבל אם לש במים שהוחמו בחמה ופשיטא חמי אור אעפ"י שעכשיו הם צוננים אסור אם לא בשעת הדחק ומ"מ אם לש אפילו בחמין מותר בהנאה (עיין ח"י ופ"ר ופ"ח).

(יד) לא ירחוק הקמח במדה שאז אינו נילוש יפה וכשיבא לתוך התכשיל יתחמץ (תנ"י).

(טו) אסור ללוש עיסה יותר משיעור ג' קווארט שהוא שיעור חלה ואדרבה יש למעט כי כשהעיסה גדולה א"א לעסוק בה בפעם אחת וא"כ חלק מן העיסה מונח בלא עסק ואסור ומ"מ אם אופה ביו"ט דאין מודרין קמח ביו"ט אע"ג דיש מתירין למדוד מ"מ מנהגנו שאין מודדים אלא לוקחין מאומד (סג) (וכ"ל דאפילו לפי המתמירין ואומרים ששיער חלה הוא ה' קווארט וי"א ו' מ"מ אסור ללוש עיסה יותר מן ג' קווארט שהרי מנא"ר בכל האחרוני ששיער חלה הוא מ"ג ביצים רק שהמתמירין אומרים שהביצים שלנו הם קטנים וביניהם עכ"פ לכ"ע אסור ללוש יותר משיער חלה וא"כ כמו שהביצים נתקטנו כן האגסים נתקטנו כן כ"ל) ומ"מ אם עבר ולש יותר משיעור זה אפילו במזיד מותר דיש מתירין אפילו לכתחלה.

(טז) אסור ליתן מלח או שאר חבלין בעיסה של מצה וכן אם נפל לתוכו מעט פלפלין או סיד או אינגווער ואפשר ה"ה נעגעלכען אפילו קורט א' אסור שמחמם כל העיסה ודוקא כשנילוש בתוכו אבל אם נפל עליו יסלקנו ומ"מ בדיעבד מותרים בהנאה. וי"א דדוקא פלפלין וסיד אבל בשאר חבלין מותר אפילו באכילה (תנ"י).

(יז) כל עשיית המצה אסור במקום השמש וכיומא דעיבא אסור תחת כל אויר הרקיע דיומא דעיבא כולי שמשא ואין לשין אלא בבית מקורה ולא נגד חלון פתוח אפילו אין שם שמש שמא יהיה מעונן ולא אדעתיה אבל אם יש זכויות בחלון מותר במקום שאין השמש בא שם אבל אם השמש בא לשם לא מהני הזכויות אא"כ מכסה בסדין וכן נוהגין (כן כ"ל דלא כח"י). עבר ולש תחת השמש או סמוך לתנור מותר והב"ח אומר ואם הוחמה העיסה לכ"ע אסור (תנ"י).

(יח) אסור ללוש ולעשות המצות בבית שיש שם תנור בית החורף מהוסק או אפילו תנור שאופין בו ומחמת שמבערין חמיד איש והוא עשוי כמו תנור בית החורף או אפילו עשוי כסתם תנור שאופין בו רק שמבערין בפיו ומחמת זה הבית מחומם צריך לזוהר בזה מאד ולפתוח הדלת והחלונות ומכ"ש שלא יתעסקו במצות נגד פי התנור (סג). (יט) לא יניחו העיסה רגע בלא עסק ואם מונחת בלא עסק שיעור ח"י מינוטען הוי חמץ ואם המצה עשויה וירא שלא חבא לידי הימץ מותר לשברה ולהזוור לעשותה ולכן צריכין לזוהר שלא ילושו עיסות יותר ממה שיש עוזרין שמוגלגלין המצות דאל"כ העיסה תהיה מונחת בלא עסק (סג).

(כ) אם העיסה רכה לא יוסיף בה קמח שאותו קמח אינו נילוש יפה ושמה לא נאפה יפה אותו הקמח ויש לחוש שיחננו אח"כ במרק ויהמץ ואם יש שם אדם אחר שילוש עיסה קטנה מגיבול קשה יערבנה עם עיסה זו הרכה שפיר דמי אבל זה שלש הרכה אסור ללוש גם הקשה שא"א לאדם א' ללוש ב' עיסות בפעם א' ואם א"א בענין זה והוא עני או שרחוק לעיסה זו מותר להוסיף קמח רק שיוהר שלא ליתן המצות לדבר לח רק יאכלנו ביובש שהרוק אינו מחמיץ תיכף ובדיעבד שנתן המצה לרוטב יש להחמיר

הלכות פסח כלל קכח

שהרי המצה מפסקת בין האור והקמח ואפי' בקמח שקלו אותו בתנור לבד רוב הפוסקים מחמירין וכ"ש בזה לדין דאסרינן מצה כפולה (ס"א) תכ"ט וסי' תס"ג ע"ש נמ"ח).

(כא) ישער לחתוך מן העיסה כ"כ חתיכות שיש עורין בכדי שלא ישאר בידיו כלום מן העיסה ותיכף כשגומרין מללוש העיסה תיכף יחלקו לגלגל (ס"ב).

(כב) יזהיר שישגיחו שלא יהיו פרורין על השלחן כדי שלא ידבקו במצה ותהיה כמצה כפולה (ס"ג).

(כג) העוסק בלישה יזהר שלא יהיה בעריבה שלשין בה שום גומא וחריץ וסדק ויחליקם לעשותו יפה אבל לא ידביק עליו חתיכת נחושת במסמרים אלא ע"י היתוך וכן המרדה וכן אם עושה על השולחן מצות בלא סדין יזהר לסתום הנומות היטיב שלא יכנס בו בצק ולא יעמיד העריבה על כר וכסת שמחמם אבל על בגד או עור מותר. ויזהר לרחוץ ידיו ולנקותם היטיב עכ"פ לאחר שלש שיעור חימוץ וכן הכלים שלשין בהם ירחצו היטיב לאחר שעשו בהם ב' או ג' עיסות עד שלא יהיה מהתחלת הלישה יזהר משיעור מיל וכן הסדינים שמכסין בהם השולחנות די להחליף משיעור מיל לשיעור מיל והמדקדקין יזהיר ינוח ברכה על ראשם ומנהג חסידות הוא (ס"ד).

(כד) וכן ישגיחו על עצים המגלגלין שיהיו נקיים ולהחליפם בזמן הנוכח וכן כלים המנקבין בהם (ס"ה).

(כה) המגלגלים ישגיחו אם מודבק בידיהם עיסה שירחצו ידיהם ג"כ משיעור מיל לשיעור מיל. ולא יעשו המצות כמין חיה או עוף או דג לפי ששוהין בעשייתן אבל כל מה שעושין במסרק אפילו אם הוא עשוי כעין צורה כיון שזה עושה שלא יתפח המצה מותר ומ"מ ימהר לעשותו. ויש לעשות המצות רקיקין ולא עבה טפח ומ"מ יש מקומות שעושין אותם קצת עבה אך צריך לזהר הרבה שלא יוציא מן התנור עד שתהיה נאפח יפה ושהיה התנור מחומם הרבה שלא תבא לידי חימוץ (ס"ו).

(כו) לאחר שעשו המצה יהיו נזהרים מאוד להוליכו בוריוות אל התנור ויזהר להאופה שתיכף יניחנו בתנור שלאחר שנתחמם העיסה בידיים יחמיץ מיד כשתהיה בפי התנור ששם החום גדול ולכן צריך שיושיט להאופה איש זריו ובעל תורה וירא שמים שיהיה נזהר בזה. ויזהר מאוד שלא להחזיק המצה נגד פי התנור אפילו רגע (ס"ז).

(כז) ראוי לכל ירא שמים שקודם שיאפה ישכיר התנור כדין אעפ"י שאפו בו מצה כי מי יודע אם היו נזהרים ובפרט בעו"ה שרוכן אינם מן המהדרים ולכן ישכיר התנור כדין מחמץ למצה כמבואר בהלכות הגעלה ויהיו הגחלים מהלכים ע"פ כולו ויהיה חם מאוד (ואני חושש אם התנור אינו מחומם כדרכו שכרי יש מחמירין שלא יתן מלה במקום שכבר אפו בו מלה א' עיין בח"י וכ"ש בזה).

(כח) האופה יהיה נזהר שלא תחכפל המצה בתנור ושלא יגיע אחת בחברתה שבמקום הכפל והנגיעה אינו שולט האש כ"כ ושלא יוציאנה עד שתהיה נאפת כ"כ עד שאם ישברנה לא יהיו חוטין נמשכין דאל"כ תתחמץ וכדיעבד שהוציא הט"ו חז"י אוסרין וא"ר כ' דאם החזיר מיד מותר וכ"ש אם יש לספק שמא אין נמשכין חוטין. ומהראוי להוציא מצה שנתכפלה במרדה אחרת אך לא נוהגין כן ומצה כפולה או נפוחה אוסרין אותה תוך הפסח אבל שאר מצות שבתנור מותרין וקודם פסח אין לאסור רק מקום הדבק. ונפוחה אין לחלק בין לפני פסח או תוך הפסח ולעולם כל המצה אסור ומ"מ בדיעבד שנגעו ב' מצות כשהן לחין בתנור בדיעבד מותר. וכתב בא"ר שכל הגאונים אוסרים נפוחה זולת הט"ו שהפריו על המדה וקבלה בידם דלמעלה סמוך לקצה המצה

וכן למטה מקרי קרום ואין לאסור אבל אם נפוחה אפילו שלא באמצע אלא בקצוות וניכר מבחוץ מחמת שעלה למעלה והנקב הוא כמו אגודל בינוני הן שניכר למעלה או למטה בזה יש לאסור אפילו התערובות וגם הכלים כשאין בו ס' יש לאסור וריבאי זען לכתחלה יש לאסור אך אם כבר נשתמשו בו יש להקל ודלא כח"י אך בהנאה יש להתיר ואם היו שוככות זו על זו אם נסתלק תיכף תלוי בפלוגתא של הט"ז והח"י וא"ל דינו ככפולה ואסורין (ח"ס"פ).

(כט) כל ד' ימי פסח אם רצה לאכול מצה אוכל לא רצה אינו אוכל רק שלא יאכל חמץ ויאכל בשר ופירות וכיוצא בו אבל לילה ראשונה חייב כל אחד מישראל לאכול מצה כדכתיב בערב ותאכלו מצות וקבלו חז"ל שהוא מצות עשה אפילו בזה הזמן דאין שם פסח וה"א מדכתיב על מצות וכו' וכיון דליכא פסח יהיה פטור נמי ממצה והודיענו הכתוב שזה מצוה לדורות. ולכן לילה ראשונה וכן לדין כליל ב' חייב כ"א מישראל לאכול לא פחות מכזית מצה וזו נקראת מצה של מצוה כיון שמצוה עלינו לאכול. וכל כזית הוא כחצי ביצה לפחות ויאכלנו ביחד ולא מעט מעט ויש מחמירין להכניס הכזית לפיו בפעם אחת ולבלוע כשהוא מרוסק כזית כאחד ואם שהה מתחלת אכילה עד סופו בכרי אכילת ג' ביצים (דכיינו לחומר) לא יצא (סי' תפ"ז).

(ל) כל אוהרות ושמירות הנזכרים בין בקצירה ובלישה ובאפייה אין חילוק בין המצות שאוכלין כל ימי הפסח או אלו שיוצאין בהם כלילה שהרי הכל הוא מחשש חימוץ. ואמנם המצות שאוכלין בב' הלילות לצאת בו מצות בערב תאכלו מצות הם צריכים שימור יתירה לא משום חימוץ בלבד אלא שצריך שימור יתירה לשם מצות מצה ולא סגי כשיודע בו שלא בא לידי שום חימוץ דכתיב ושמרתם את המצות וקבלו חז"ל דמצוה זו היא שצריך שישמור לשם מצה ולפחות צריך שישמור אותה משעה שמוליכין החיטים לטחון דאז התקרבה למים דסתם רחיים הוא של מים ואז צריך לשמור. והרבה פוסקים ס"ל דצריך שמירה משעת קצירה שתיכף משנקצר ישמרנה לשם מצה וזהו שקורין מצה שמורה ואף שמצד הדין אין צריך שמירה זו אלא לכזית של חובה מ"מ נודגין החרידים וכן ראוי שיהיו כל המצות משומרים משעת קצירה שיש כמה חששות מביאת מים על החיטים וגם לפעמים שמנחין לייבשן במחובר יותר מדאי מפני שאין להם פנאי לקצור וזו שקורין שמורה עכ"פ ממהרין לקצור בעוד שהם לחים קצת (סי' תכ"ג) ואדוננו הגר"א החמיר מאוד בזה שלא לאכול רק מה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח והיינו מטעם הזה ומכ"ש כשמוליכין החיטין יורד לפעמים גשמים מרובים על השקים עד שכמעט נשרה כל השק במים ואסור מדינא כדלעיל כלל קכ"ז.

(לא) ולכן כיון שצריכה כזית זו שימור לשם מצוה ראוי שכל מה שיעשה יאמר לשם מצוה מצוה אפילו בשאיבת המים ופשיטא הלישה והגלגול והאפיה בכלן יאמר לשם מצוה. וצריך דוקא ישראל שהוא בן י"ג שנה או אשה בת י"ב שנה אבל קטן פסול וכן נכרי פסול אפילו בישראל עומד ע"ג אם לא שא"א בענין אחר דאז מותר בנכרי ע"י ישראל עומד ע"ג (סי' ת"ס).

(לב) וראוי לכל ירא שמים שיהיה הוא בעצמו עומד על עשיית המצה וכל שכן במצת המצוה ולהזהירם ולזרזם וכן היו עושין גדולי ישראל הראשונים וגם בזמנינו (סז) וההמון טועים מאוד וחושבים שכל ההזירות והזירות הוא רק למצה שמורה ולכן מקילין מאוד בשאר המצות וטועים הם שאין שום חילוק והפרש בשום דבר לכל הדינים וד' הטוב יכפר.

הלכות פסח כלל קכח קכט

(לג) יש מהדרין ואופין מצה של מצוה בע"פ אחר חצות שהוא זמן הקרבת הפסח ואז בשעת לישה יאמר כל פרורין שיפלו וכן בצק הנדבק בכלים יהיה הפקר כדי שיהיו מבוטלין קודם שיתחמצו דאחר שיתחמץ כיון שהוא לאחר זמן איסורו לא מהני ביטולו (תכ"ח).

(לד) אם נמצא גרעין של תבואה בתוך העיסה אם הוא קודם הפסח נוטל מן העיסה כדי נטילה אבל אם אפו מצה בפסח ונמצא הגרעין בעיסה אסורה כל העיסה דע"י הלישה מתמצה טעם הגרעין וע"י המים והלישה מתכלכל טעם המשהו בכל העיסה ואם נמצא בחתיכה מן העיסה ויש לתלות שמא לא היתה בעיסה אינו אסור רק אותה חתיכה ואם אי אפשר לתלות שנפלה עכשיו וע"כ היה קודם לזה אסור כל העיסה (וכנר כתבאר דינו בכלל קכ"ב סי' ד' ה').

(לה) אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה בד"א כשגזל מצה אבל גזל חטים או קמח ועשה מזה מצה יוצא דקנאה בשינוי ודמים הוא חייב לו ומ"מ לא יברך עליו דהוי בוצע ברך (מ"ח) ולכן אם הרכה אופים בתנור א' יאמרו כל מי שיגיע לידו מצותי יהיה לו במתנה וכן כשטוחנן נכון לומר כן שמא יתחלף הקמח אבל יוצאין במצה שאולה (תכ"ד). (לו) אין יוצאין בפח סוכין ומורסין אבל כ"ז שהכל מעורב הקמח והמורסין יוצא ואם נטל המורסין מתוכו וחזר לתוכו יש להסתפק וטוב לכתחלה שלא לעשות המצות שיוצאין בהם בלילה רחבה יותר מדאי שהרי נקרא לחם עוני (סז).

(לז) דין החלה אנו בקהלתנו נוהגין שאין נוטלין חלה מן העיסה רק אחר שנאפו ואז מניחין הכל בסל אחד ונוטלין חלה (כמבאר בחיטוי עברי דק פק ד').

כלל קכט. דין ערב פסח:

(א) כבר כתבנו לעיל (כלל קכ"ח) דאסור לאכול חמץ רק עד שליש היום לפי גדלו ואחר כך אסור באכילה ומותר עוד בהנאה ולמכרו לנכרי שעה א' ואח"כ אסור מדרבנן אפילו בהנאה עד חצי היום לפי גדלו וקטנו ומחצי היום ולמעלה אסור בהנאה מדאורייתא וישרף החמץ בשעה חמישית ויבטל החמץ.

(ב) כשהיה בית המקדש קיים ביום שמביאין קרבן הוא יו"ט שלו וכיון שבע"פ מהצות היום הוא זמן שחיטת הפסח שכ"א מישראל חייב בו ולכן היה יו"ט לכל ישראל שהיו אסורין במלאכה ולכן אף האידנא דליכא פסח כיון דדבר זה הוא מתקנת חכמים הכולל בכ"מ וקיי"ל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ולכן אף עכשיו אסור במלאכה מחצות היום והעושה בו מלאכה משמתין אותו ואינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה וחמור בזה ערב פסח משאר ע"ש ועי"ט אפילו להפוסקים דס"ל ע"ש ועי"ט אסור במלאכה ממנחה גדולה ולמעלה מ"מ אין משמתין אותו (סי' סס"ח).

(ג) בד"א כשעושה מלאכה להשחבר או אפילו בחנם והוא מלאכה גמורה כגון לתפור בגדים ממש אבל מותר לתקן כליו ל"ט וכל מה שמותר בחוה"מ כ"ש דמותר בע"פ (ועיין בהלכות חס"ט). ויש מתירין לתקן בגדי חבירו ל"ט בחנם ובלבד שלא יעשה מלאכה גמורה אפילו לצורך י"ט ומותר לכתוב ספרים דרך לימודו אבל לאחרים אפילו בחנם אסור (סז ונח"י).

(ד) יש מקומות שקבלו עליהם שלא לעשות מלאכה בע"פ אפילו קודם חצות היום וא"כ חלה על זרעם אחריהם ג"כ וא"א להתיר להם וכ' רמ"א שכן נהגו במקומו ומ"מ נהגו שהחייטין והספרים והכובסין וי"א גם רצענין מתחילין ועושין עד חצות וכשאר

אומנות אם התחילו מקודם והוא לצורך מועד עושין עד הצות. אבל האחרונים כתבו שלא ראו מקום שנהגו איסור עד הצות. ולכן לא אאריך בדון הולך ממקום שעושין למקום שאין עושין שבכל מדינתנו עושין והרוצה לעיין בעיניו בסמ"ח. ואם אין לו מה יאכל מותר לעשות אף אחר הצות דאין לך צורך מועד יותר מזה (ח"י ס"ק י"ח והוא בכלל מה שכתב המ"ח דכל מה שמותר בח"מ כ"ש צ"ע).

(ה) הובל שבחצר לא יוציאנו אלא יסלקנו לצדדים אא"כ נתרבה בחצר ואין מושיבין בתחלה תרנגולת על ביצים ואם כבר ישבה על הביצים וברחה מחזירין אותה ואם מטה מושיבין אחרת תחתיה ולעת הצורך מותר להושיב גם בתחלה (ח"ר). גורפין במגרפה הובל מתחת רגלי הבהמה ומשליכין אותו לאשפה (סע).

(ו) יש אוסרין לעשות מלאכה אפילו ע"י נכרי ויש מחזירין וכן נוהגין (סע).
 (ז) לספר עצמו ע"י נכרי יש אוסרין לפי שע"כ הישראל המסתפר צריך להטות ראשו ומסייע לו וה"ו דומה כאלו הישראל עושה (עיין מ"ח ס"ק י"ג וכ"ל לפי מה שכתב רמ"ח נס"י שכת"ח להסיר הולאת השן בשבת וע"ש בע"ז חז"ל הע"ך ב"ד סי' קכ"ח צנח"כ כ' דדוקה בגילוח המצות שייך דין מסייע חז"ל לא באיסורי שבת וא"כ כ"ש צ"ע ונפרט שגם הח"י מותר) ונ"ל דיש להקל אבל ודאי דישאר אסור לספר לנכרי. ונטילה צפרנים אסור לאחר הצות ומ"מ אם שכח לטלן קודם הצות מותר לטלן (ח"ר שכת"י שמתירין חפ"י בח"מ סע).

(ח) אע"פ שבח"מ אסור להביא כלים מבית האומן אא"כ לצורך המועד אבל בע"פ מותר אפילו אינם לצורך המועד (סע).

(ט) ע"פ שהול בשבת בודקין ליל י"ג ומבערין ביום ו' בשעה ה' כמו בכל ע"פ מברכים על הבדיקה ומבטלין בלילה בזמן הבדיקה וכן בשבת לאחר שאכל מבטל וא"צ לבטל ביום ו' בשעת שריפת החמץ (סי' תמ"ד).

(י) אין מבטלין בשבת זה דייסא והם שעורים או חיטין כחושין וכן אין עושין המולייתא מקמחין (סקורין טו"ט וקוגעט) שהרי החמץ דבק בקדרות ואסור לקנחן שלא לצורך השבת ואם עבר ועשה משום מצות ביעור חמץ מותר לקנחו באצבע ולהדיחו. ואח"כ ינער המפות שאכל בהם ויטמין כל כלי החמץ ואם נשאר פת יכול ליתנו לנכרי ואם הוא עיר שאסור להוציא יתן לו דבר מועט שיוכל לאכלו וכן בכל פעם יתן לו דבר מועט ובלבד שלא יתנו לתוך ידו (כמוצא נהלכות שנת כלל ס"ג) ואם אין שם נכרי ליתן לו יכפה עליו כלי עד מוצאי י"ט (כמוצא לעיל כלל ק"ח) ונ"ל דבדאי מותר ג"כ להאכיל לבהמה או להשליכה לבית הכסא דבזה ג"כ מבער החמץ (סע). ואם שכח למכור חמצו שיש לו בהדר מיוחד יתן לנכרי בשבת במחנה וימסור לו המפתח שיקנה עי"ז החרד והחמץ ואם א"א במחנה ימכור לו אפילו בשבת דלא הוי כמקח וממכר כיון שאינו עושה רק להנצל מאיסור חמץ. ואם אין לו נכרי לכבד הבית יכבד הישראל בכבוד (ח"ר סע).

(יא) ע"פ שחל בשבת ושכח להפריש הלה בערב שבת מלחם חמץ שאפה לשבת אסור לאכול ממנו אע"ג דבתחלה ח"ל אוכל ואח"כ מפריש הכא כיון שצריך לבער החמץ נמצא אכל טבל למפרע וגם א"א ליתן במחנה לנכרי שמא יאכלנו (מ"ח סי' תק"ו) ומצאתי בספר קרבן נתנאל שכתב ז"ל לא נהירא פסק המ"א דכדאי הם שפסקו לקולא להפריש חלה בשבת וליתן לכהן קטן או לגדול שטבל לקריו ואף לכהן טמא דיוכל לבטלה ברוב וכו' ואי ליכא כהן אוכל והולך וישיר פחות מכוית ויכפה עליו כלי עד מ"ט כמו שאר חמץ שנשאר אם אין לו נכרי בסי' חמ"ד סק"ה ולפסק המ"א קשה הא מפיק מחלה בידים כנ"ל לפסק הלכה עכ"ל הק"נ (ע"ש נוס' בילס דף ט' צד"ע).

הלכות פסח כלל קכ"ט

(יב) הבכורים חייבין להתענות ובסעודת ברית מילה או פה"ב נהגו כאן ק"ק ויילנא להקל והמ"א כ' רבמרדכי נהגין להחמיר ואם חל ע"פ בשבת יתענו ביום ה' והאסטנים שאם יאכל ביום אינו תאב לאכול מתענה כדי שיאכל מצה לחאבון ובכור הבא אחר נפלים מתענה.

(יג) אסור לאכול מצה בע"פ אבל בליל י"ד וכ"ש לפניו מותר מדינא אך יש נוהגים שלא לאכול אפילו מר"ח (ח") והאוכל מצה בע"פ כאלו בא על ארוסתו קודם שבירך ז' ברכות וכן קודם, אכילת מצה מברכין ז' ברכות ואפילו קטן וקטנה היודע מענין י"מ אסור ליתן לו מצה לאכול ואפי' מצה מפוררת וחוזר ולשה בין ושמן וחוזר ואפה אסור לאכול די"א דיוצאין בו אבל מפוררת ומבושל (סקורין אלה ברייזו או קנאדען) מותר לאכול דאין זה לחם כלל לכ"ע וה"ה קרעמועל המטוגנים (ולענין ברכה ע' בהל' ברכות כלל כ"ד) (תע"ח).
(יד) ודוקא קודם שעה עשירית אבל משעה עשירית ולמעלה אפילו קנאדעל וכיוצא בו אסור כדי שיאכל מצה לחאבון אבל מותר לאכול מעט פירות וכשר ודגים וגם בכ"ז יזהר שלא ימלא כריסו מהם (סז).

כלל קל. דין הסדר בליל פסח (מס' תע"ג עד ס' ת"פ).

(א) כבר כתבנו שכל אחד מישראל חייב לאכול מצה המשומרת לשם מצוה כלל פסח מן התורה ולכתחלה המצוה שיאכל כזית מאותו מצה שמברכין עליו המוציא ועמו כזית שמברכין עליו על אכילת מצה דהיינו מן המצה הפרוסה ואחר כך כזית שאוכל עם המרור שכורכין כריכה ואחר כך אפיקומן. והטעם לאלו ג' זיתים שכזית ראשון הוא משום מצת מצוה וזה מה"ת אפילו בזמן הזה כדכתיב בערב תאכלו מצות. וכזית של כריכה הוא דיש מחלוקת במה שכ' בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו דרבנן סברי דר"ל שיאכל עם הפסח מצוה וגם מרור מצה בפני עצמו ומרור בפני עצמו והלל סובר דר"ל שיאכל שניהם עם הפסח ולכן מתחלה אנו עושין כדברי רבנן ואוכלין מצה בפ"ע ומרור בפ"ע ואח"כ זכר למקדש וכהלל אנו אוכלין שניהם ביחד. וכזית אפיקומן הוא במקום פסח שנאכל באחרונה ולכן אוכלין כזית אפיקומן באחרונה (תע"ג). ושיעור כזית הוא כחצי ביצה וחולה יכול לסמוך על הפוסקים שהוא כשליש ביצה אם אי אפשר לו לאכול כחצי ביצה (תפ"ו) והנשבע שלא לאכול מצה סתם וא"כ כיון שחל על מצת הרשות חל נמי על מצת מצוה וצריך להתיר השבועה ואם פירש שלא יאכל בליל פסח הוי שבועת שוא ולוקה ואוכל ואם אמר קונם אכילת מצה צריך להתיר נדרו (תפ"ה).

(ב) מי שאינו יכול ללעיס המצה מותר לשרות במים מעט עד שיחרכך קצת ובלבד שלא יהיה נמחה לגמרי אבל לא ישרה בין שמבטל טעם המצה ומ"מ מי שאינו יכול לאכול כשנשרה במים מותר לשרות בין או שאר משקין ודוקא לזקן או חולה או שא"א לו כלל לאכול בלא"ה אבל שאר כל אדם אף דיעבד אינו יוצא בשרוי בין או שאר משקין וכ"ש ברותחין ואפילו שרה רק בכלי שני שהרי י"א דכלי שני מבשל וכ"ש בבשול דאין יוצאין בו כלל וכן מותר לאכול מצה מפוררת אף שהוא קמח ומברכין עליו המוציא ובלבד שיאכל כזית (ס' תס"ח).

(ג) כ"א מישראל חייב לאכול כזית מרור כב' לילות ראשונות והוא מ"ע מדרבנן כזית"ז שאין לנו פסח וצריך לדקדק בזה שיאכל לא פחות מכזית דכל דבר שמצותו לאכול אינו פחות מכזית ומצוה בחזרת ואם אין לו חזרת יחזור אחר ראשון ראשון כפי הסדר השני במשנה דהיינו חזרת, עולשין, תמכא, חרחבינא, מרור. אך כיון שאין אנו

בקיאיין בירקות אלו בשמותם ולכן המרור הנהוג במדינתנו הוא מעעררעטטיג והוא תמכא
 שנוכר במושגה ואמנם האוכל אותו כשהוא שלם כמעט הוא סכנה ואין בו מצוה שמחמת
 הריפות הוא מוזק גדול וגם א"א לאכלו כזית בפעם א' ולכן צריך לפררו על רייכאייזען
 ולהעמידו מגולה כך דאז מפיג הריפותו. והגר"א הנהיג שלא לפרר אותו קודם ביאתו
 מברב"ג כדי שלא יפיג כל הטעם דאז אינו יוצא או שיפרר כיום ויניח בכלי ויכסה הכלי
 עד התחלת הסדר ואז יפור אותו על קערה ועי"ז יפיג הריפותו (ועיין נכ"ח) ואז ימעך
 אותו וישער שיהיה כזית ויכול לאכלו בטוב וכן כשיעשה כריכת מצה ומרור צריך שיאכל
 כזית שהרי אנו אוכלין מספק שמא צריך לאכול מצה ומרור ביהד כהלל ואין אכילה
 פחות מכזית. ומי שחושש לאכול הקרעו שמא יזיק לו יוכל לסמוך על הח"צ שמעיד
 שהזיק שקורין שלאטטען הוא חזרת שנוכר במושגה וכן שמעתי מהמשולחים הבאים מארץ
 הקדושה ואמרו ששם אוכלין שלאטטען למרור רק שאמרו ששם הם עלין גדולין והשרש
 גדול ואין תמיה כי במדינתנו עדיין הם תחלת הצמיחה ולכן העלין קטנים וכ"כ הח"י ששמע
 מלועז א' ואע"ג דאינו מר כלל לא אכפת לן. (ח"ל ארחת חיים ולא לריך למהדר אמריתת
 דהא מטה נחזרת ומאי חסא דחס וכו' ובירושלים התיימן הכי חזרת אינו קרוי מרור אלא מותק ל'
 חייא נר' הסעי' כל עלמו אינו חלי אלא נחזרת וכן הוא בגמרא דילן דף ל"ט והלכתי כ' שו"א
 ועריך בלשון טלין) ועכ"פ צריך תמיד למעך החלל שיהיה בעלין כזית בלא שום חלל ביניהם
 והקרעו לא יקח אלא מן הנבעול האמצעי שבראשי העלין אבל לא יקח מן השרשים
 המתפצלים דאין יוצאין אלא בקלח ולא בשרשים ויזהר שלא ישרה אותו מעת לעת במים
 דהוי כבוש ואין יוצאין בכבוש ואם אין לו מאלו הירקות אף שאוכל דברים מרים לא יברך
 עליהם דאין מצוה אלא מה שנקרא מרור בלשון תורה. ואם בלע המרור ולא לעם אינו
 יוצא דטעם מרור בעינן אבל בלע מצה יצא דאע"ג דגם במצה בעינן טעם מצה ולכן אינו
 יוצא במצה מבושלת שאני החם דכיון דכשלה אין במצה גופא טעם מצה אבל כשבלע
 המצה אע"ג שהוא מרגיש טעם מצה בפיו מ"מ המצה לא אכר שמה וטעמה אבל
 במרור צריך שיטעום בפיו ג"כ טעם המרור ולכן לא יצא (תע"ג ותע"ה).

(ד) החרוסת עושין מאגוזים ושקידים וחפוחים וצימרינד ואינגווער ויהיה עב וזר
 לטיט ובשעה שצריך לטבול בו המרור ישפוך לתוכו יין או חומץ שיהיה רך וראוי לטיבול
 ואם הל בשבת לא ישפוך היין לחרוסת אלא ישנה שיתן החרוסת לתוך המשקה.

(ה) הירקות לטיבול ראשון נוהגין בכל אשכנז ליקח העלין מן פעטערזילע בלשון
 פולין פעטרעשקי ומה שלוקחין לטיבול בצל כיון שאין להם ירק אחר נוהגין כן.

(ו) נוהגין להניח על הקערה ביצה וזרוע וצריך לצלות מעי"ט ואם שכח וצלאן בי"ט
 צריך לאכול הזרוע בי"ט ראשון אבל לא בלילה שאין אוכלין צלי בלילה אבל הביצה מותר
 לאכול בלילה וצריך שיהיה מעט בשר על הזרוע דאל"כ אין זה תבשיל ומנהג זה הוא זכר
 לב' תבשילין שהיו אוכלין במקדש כליל זה אחד קרבן חגיגה ואחד קרבן פסח ובחרו
 בביצה דבלשון תרגום היא ביעא ור"ל דבעי רחמנא ופרקינן. ורע עלי המעשה שזרקין
 הזרוע והיא כזו מצוה ומצוה להניחו למחר לתוך הצלי שצולין לי"ט ואוכלין אותו.

(ז) כזית מרור שאוכל בפני עצמו צריך לטבול בחרוסת מלו אבל לא יאכל
 החרוסת עם המרור רק יעיר החרוסת מעליו כדי שלא יכטל החרוסת טעם של המרור
 והבריכה נוהגין שאין טובלין אותו בחרוסת אבל נכון לנהוג כהפוסקים להטביל כיון שאנו
 עושין מספק כהלל והלל היה מטביל בוראי בחרוסת.

הלכות פסח כלל קל

(ח) צריך לזוהר שלא יאמר לצלות זרוע לפסח ד"א דאפילו כדיעבד אסור ולא זרוע בלבד אלא אפילו על שאר בשר בהמה י"א דאסור אפילו כדיעבד אם אמר בלשון הקדוש בשר זה לפסח דנראה כאלו הקדישו לקרבן פסח אבל מותר לומר בשר זה על פסח (מ"כ המ"א בלשון אשכנז מותר לא ידעתי מה אסור יש בלש"ק וז"ע) ומ"מ אם אינו בשר גדי וטלה מותר כדיעבד שהרי הפסח אינו בא אלא מגדי וטלה. ומ"מ לכתחלה יזהר אפילו על בשר עוף (תס"ט).

(ט) יש מקומות שאוכלין עלי כלל פסח ואנו בני אשכנז ממקומות שאין אוכלין עלי בשני לילות האלו אפילו עלי קדר ואפילו בשלו ואח"כ צלאו גזרה שלא יאמרו שהוא בשר פסח ואוכלין קדשים בחוץ ואפילו בשר עגל או עוף כל דבר שמתעון שחיטה אבל דגים וביצים צלוי מותר. ויש אוכלין ביצים כלל הסדר וזכר לחורבן שהיו מקריבין פסח ועבשו בטל אבל אין בזה שום מצוה ודלא כההמון שחושבים זה למצוה ומכח זה ממלאים כריסם עד שאוכלין אפיקומן על אכילה גסה ולכן צריך אדם לידע בנפשו.

(י) כ"א מישראל חייב לשחות ד' כוסות מדרבנן בשני הלילות וצריך שיחזיק הכוס לפחות רביעית וצריך לשחות בפעם א' לפחות רובו של כוס ואפילו הוא גדול שהרי החיוב הוא לשחות כוס ואפילו מי שאינו שותה יין מפני שמויקו או שונאו צריך לדחוק עצמו לקיים ד' כוסות ויכול למוזג היין במים או שישתה מה שהוא חמר מדינה או יין צמוקים. והייב למכור כסותו או להשכיר את עצמו בשביל ד' כוסות. והכוסות צריכין הדרחה ושטיפה וכל מה שצריך כוס של ברכת המזון (כמפורש בל' נרכות כלל מ"א) ומ"מ אם הם נקיים א"צ שטיפה והדרחה בין כוס לכוס אלא סגי בשטיפת כוס הראשון (תע"ג).

(יא) כ"א מישראל מחויב מן החורה לספר יציאת מצרים כלל א' מדאורייתא ובליל ב' מדרבנן והיא מצוה נוספת על כל שאר לילות שהרי בכל לילה חייב להזכיר יציאת מצרים אבל בלילה זה חייב לספר המעשה וכמו שנסדר בהגדה ולכן אמר ר"ג. כל שלא אמר ג' דברים אלו ר"ל הטעם של ג' דברים אלו שהם פסח ומצה ומרור לא יצא ואם אין בידו הגדה יאמר בחומש פרשיות של יציאת מצרים. וסומא חייב בהגדה וכשיגיע למצה זו או מרור זה לא יאמר רק מצה שאנו אוכלין וכו'. וכן מרור שאנו אוכלין וכו' (תע"ג ונח"י) ול"נ כיון שצריך להגביה יכול לומר מצה זו ומרור זה.

(יב) כל המצות הנוהגות בב' לילות אלו שהם ד' כוסות ומצה ומרור וסיפור יציאת מצרים א' אנשים וא' נשים חייבין (כן משמע מלשון הש"ע דחייבת אף בהגדה ומלשון הטור משמע דוקא באלו ולמעטוי הגדה וכן משמע לכאורה בפסקים דף ק"ח ע"ב בתוספת ד"ה שאף הן ע"ש אבל ח"א לומר כן דכתיב דפטורות מה"ת כיון דהוי מ"ע שהזמ"ג מ"מ כיון דמחויבות בל' טוסת וקיי"ל דאם שתאן שלא על הסדר לא ילא כדאיתא בגמרא שם ובש"ע וא"כ ע"כ חייבות בהגדה כדי שישתו על הסדר וכ"כ תוס' להדיא בסוכה ל"ח ד"ה מי שהיה וא"כ מש"כ הטור כגון מלה ומרור ר"ל כמו מלה ומרור ולכן לר"ך להזכיר בני ביתו שלא יזלזלו בכל זה ובפרט באכילת מרור שמולולין בו מאוד וגם לר"ך. להודיע להם בלשון שמוניס עכ"פ הטעם של פסח מלה ומרור כדי שיקיימו מלה זו וגם שישמעו קידוש וברכת אשר גאלנו ויכוין להוליאם) (תע"ג).

(יג) אכילת מצה והכריכה ואפיקומן וד' כוסות צריך לאכול ולשתות בהסיבה דהיינו שיטה עצמו על צד שמאלו כשהוא מיסב ואין חילוק בין שהוא איטר או לא לעולם יסב בשמאל של כל אדם ואם אכל בלא הסיבה וכן בשני כוסות הראשונות יחזור ויאכל וישתה בהסיבה אבל בשני כוסות אחרונות דאסור להוסיף על הכוסות יסמך על הפוסקים

הלכות פסח כלל קל

דס"ל דיצא בזמנה' כיון שאין דרכינו בכך. ונ"ל דה"ה באפיקומן דהא אסור לאכול ב' פעמים אפיקומן (סז).

(יד) אחר כל האכילה אוכלין כוזה מצה המשומרת והיא נקראת אפיקומן ולכתחלה יאכל ב' זיתים א' זכר לפסח וא' לחגיגה וצריך שיוהר באכילתו שלא ימלא כריסו בסעודה שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה שהאפיקומן אנו אוכלין זכר לפסח שנאכל באחרונה ואסור לאכול הפסח על אכילה גסה ואסור לאכול ולשתות אחר אכילת אפיקומן חוץ מן הבוסות שמחוייב לשתות ואחר ד' כוסות אסור לשתות ג"כ שאר משקין המשכרין מפני שחייב אדם לספר ביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה וחיישינן שמא ישחכר (עיין ח"י סי' תפ"ח) אבל לאקריין ואפ"עלוויין וטהעע וכיוצא בו מותר ואם צמא הרכה אחר אפיקומן מותר לשתות (עיין ח"י סי' תע"ח) ויוהר לאכול קודם חצות שהפסח אינו נאכל אלא עד חצות ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות ולא יאכל אותו בכ' מקומות או אפילו בב' שלהנות דומיא דפסח דכתיב בבית אחד יאכל ואם ישן באמצע אכילתו והקיץ אינו חוזר לאכול אבל אם ישן בסעודה קודם שאכל אפיקומן לא היו הפסק.

(טו) אם שכח לאכול האפיקומן אם נזכר קודם ברכת המזון אעפ"י שכבר נטל מים אחרונים או שאמר הכ ונברך מותר לאכול בלא ברכת המוציא (עיין לעיל הל' גרמ"ח כלל ח"ד) דאחכא דרחמנא סמכינן ולא חשיב היסח הדעת שלנו לכלום כיון דמחוייב לאכול ואם כבר בירך ברהמ"ז אם נזכר קודם שברך על הכוס כפה"ג יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויחזור ויברך ברהמ"ז ויברך על הכוס ואם לא נזכר עד אחר שברך על הכוס אם אינו נוהר בכל השנה לברך ברהמ"ז על הכוס יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל אפיקומן ויברך ברהמ"ז שנית בלא כוס אבל אם נוהר תמיד לברך על הכוס אין יצטרך לשתות עוד כוס והוא כמוסיף על הכוסות לכן לא יחזור לאכול ויסמוך על אכילה מצה שאכל מקודם אבל אם לא היה לו אלא כוזה מצה המשומרת משעת קצירה ולא אכל ממנה מקודם אפילו לא נזכר עד אחר שגמר כל הסדר יטול ידיו ויאכל אותו כוזה ויחזור ויברך על הכוס אעפ"י שהוא מוסיף על הכוסות וא"צ לחזור ולומר הלל דאעפ"י שלא שתאן כסדר יצא דסדרן אינו מעכב (ח"י גזס תשנת הרה"ט ללא כו"ח) ואם נאבר האפיקומן יאכל כוזה אחר ממצה שמורה (תע"ג).

(טז) אם אין לו אלא ד' מצות שמורות יקח ב' ללילה ראשונה וב' ללילה שניה ואם אין לו אלא ג' אם יספיק לו ללילה ראשונה בא' יעשה הכל בלילה א' מן א' ויניח ב' ללילה ב' משום לחם משנה ואם לא יספיק לו א' יקח א' וחצי ללילה ראשונה ויספיק לו א' וחצי ללילה ב' די"א דלעולם כלילה של פסח סני בא' ומחצה משום דבעינן מה דרכו של עני בפרוסה. ואם אין לו אלא ב' זיתים יקח ללילה ראשונה ויברך על אכילה מצה על זית א' ואחר יניח לאפיקומן ואם אין לו אלא זית א' יברך המוציא על אלו שאינו משומר כלל ולא יברך ברכת אכילת מצה ויברך על מרור ויאכל הכריכה ג"כ עם מצה שאינה משומרת ואחר כל אכילתו יברך על אפיקומן על אכילת מצה וכפסק הש"ע. ונ"ל דזה מיירי דוקא בענין שאין יוצאין בשאר מצות כלל שאינו משומר כלל משום מצה אפילו משעת טחינה אבל אם משומר משעת טחינה כסתם מצות שלנו רק שאינו משומר משעת קצירה יעשה כמש"כ הט"ז דיברך על הכוזה שמורה המוציא וגם אכילת מצה והכריכה ואפיקומן יאכל משאר המצות ועיין בג"א. וחולה שאין יכול לאכול אלא כוזה א' של מצה יאכל מקודם כל מאכלו בלא המוציא ואח"כ יטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה על הכוזה אבל אם אין לו ג"כ יין א"כ צריך לקדש תחלה על הפת ואח"כ יאכל (תפ"ג).

הלכות פסח כלל קל

(יז) אם אין לו יין לכוסות יקח מה שהוא חמר מדינה אעפ"י שאינו אלא בימי הפסח כגון מי דבש ואם גם זה אין לו יקח (זמקרינן או בעערטן=ווין) (מ"ח) ואם אין לו שום כוסות מקדש על הפת ומברך המוציא ובוצע דהיינו שפורס תחלה את האמצעית ונוטל החצי לאפיקומן וגומר הקידוש ומברך על אכילת מצה ואוכל ואח"כ מטבל מיכול ראשון ואומר מה נשתנה וכל הגדה עד גאל ישראל ומברך ברהמ"ז ואומר הלל בלא חתימה לפי שזה נתקן על הכוס אבל ברכת אשר גאלנו הוא במקום שעשה נסים (כ"כ) דוקא כפי רפ"ג והניחו ג"כ פ"ח). ולפ"ז ה"ה בחולה שאינו יכול לאכול לא מצה ולא ד' כוסות מ"מ מברך אשר גאלנו (ומ"ח כתב טעם מלבד) ונ"ל דלא יאמר תיבות לאכול בו מצה ומרור רק והגיענו הלילה הזה כן ה' אלהינו יגיענו וכו' ואם יש לו כוס א' יקח אותו לקידוש ואם יש לו ב' יקח אותו לברכת המזון (סי' תפ"ג).

(יח) נהגו להדר כליל פסח לברך בזמון כדי לענות כשיאמר בהלל הודו יהיו שנים עונים ומ"מ בדיעבד אף אשתו וכו' מצטרפים ויענו אחריו ואם הם ג' יאמר א' הודו וב' עונים ואם הם ב' יאמרו שניהם הודו וכשיש בבית א' ד' ב"א הולך לאחר אכילתו להצטרף בבית חבירו עם ב' וצריך זה ליותר שלא יאכל האפיקומן בביתו דאז אסור לאכול ולשתות בבית חבירו ואינו מצטרף שם וגם אסור לברך ברהמ"ז אלא במקום שאכל וגם אסור לאכול שם עוד הפעם אפיקומן שהרי אינו נאכל כב' מקומות ולכן לא יאכל כאן אפיקומן אלא על שלחן חבירו שיברך שם ברהמ"ז. (והח"י כ' דמכ"ל מפרש קורא תגר על מנהג זה שהרי אין חיוץ לברך דוקא בזמון ולכן משבח העללים שאין יולדים מפתח ביתם).

(יט) אם יש אנשים או נשים בבית אחד שאינם יודעים לעשות הסדר או אפילו ב' או ג' בתים יכול אחר לעשות להם דהיינו לאחר שעשה הסדר בביתו ואכל ומירך ברכת המזון הולך לבית אחר ועושה קידוש בשבילם והם ישתו ואומר הגדה לפניהם עד גאל ישראל ואז הם שותים כוס שני ואוכלין מצה ומרור ואוכלין כל צרכיהם אבל הוא אסור לאכול ולשתות עמהם שהרי כבר אכל אפיקומן בביתו. ואפילו אם לא יאכל אפיקומן בביתו מ"מ לכתחלה י"א דאפילו שאר מצות אינן נכון לאכול כב' מקומות ואח"כ יברכו ברהמ"ז ואם אינם יודעים יקרא עמהם מלה במלה ואח"כ ילך לבית השני והשלישי ועושה להם כסדר הזה ואח"כ הולך לביתו וגומר ההלל ושותה כוס ד' ואח"כ ילך לבתיהם ויגמור עמהם הלל או אם ירצה גומר הכל בביתו ואח"כ הולך לבתים אחרים או אם ירצה עושה הסדר תחלה בבית אחרים ואינו אוכל עמהם ואח"כ הולך לביתו ועושה הסדר (תפ"ד).

הסדר בקצרה

(פ) יבין מושבו מבע"פ כפי יכלתו במצעות נאות ויהיו הכוסות שטופות ומודרות מבע"פ (ודיכס כדן כוס של ברכת המזון כמנהג לעיל בהלכות ברכות ויהיה הכוס שלם ומוחזק עכ"פ רביעית ואם אינו מוחזק רביעית לא יל"ז) כדי שתיכף כשיבא מבהב"ג יעשה הסדר כדי שלא ישנו התינוקות כדי שישאלו מה נשתנה ותהיה הקערה סדורה לפניו דהיינו שיניח בקערה ג' מצות ויכסה אותם במכסה כמו בשבת וי"ט אך מה שנוהגין לברך המצות ומניחין המטפחות בין מצה למצה הוא מנהג בורות. ועליהם הזרוע מימין וביצה משמאל מרור לברכה באמצע הרוסת תחת הזרוע כרפס תחת הביצה מרור לברכה באמצע. וסדר זה אינו מעכב. ומי המלה יניח על השלחן ומי המלה יעשה מבע"פ ואם שכח יתן המים תחלה ואח"כ יתן לתוכו מלה.

(ג) תיכף בביאתו מכהכ"ג מנהגנו ללבוש קיטטעל ואכל אינו לובש ומ"מ הלבוש ג"כ לא הפסיד. אח"ז ימוזג הכוסות ואם יש לו משרת המשרת ימוזג להראות הירות. (ג) קדש. קודם שיקדש יזהר לכל ב"ב זכרים ונקבות שישתו מן הכוסות עכ"פ רוב רביעית בפעם אחת בלא שום הפסק ויש שמקמצין וכועסים על המשרתים אם שותין הרבה ועתידים ליתן הרין כי הוא מכשילם ומונעם מן המצוה ואם הפסיק בשתיה בכדי שתיה רביעית בשני כוסות ראשונות יחזור וישתה ובשתי אחרונות לא ישתה ואם שתה בין שתיה לשתיה כשיעור אכילת פרס לעולם יחזור וישתה כוס אחר. לא יקדש עד שתחשך דהיינו צאת הכוכבים ואז יקדש כמש"כ בהגדה ואם חל בשבת אומר ויכולו ואם חל במ"ש אומר יקנה"ז. אם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה דכיון דהבדלה צריך כוס קבוע נראה כמוסיף על הכוסות ולכן ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואח"כ יבדיל ואם לא נזכר עד אמצע הסעודה יבדיל בתוך הסעודה ויברך בפה"ג אם לא היה דעתו לשתות יין בתוך הסעודה ואם שכח עד אחר ברהמ"ז יאמר הלל והבדלה על כוס ד' כיון דא"א בענין אחר (מ"א ות"י) וא"צ ליטול ידיו קודם קידוש אם לא שאין ידיו נקיות ירחוץ מעט וקודם שיקדש יכין שרוצה לקיים מצות קידוש וגם לקיים מצות ד' כוסות שכוס של קידוש הוא א' מד' כוסות ויש נוהגין לומר הרני מוכן לקדש ולקיים מצות ד' כוסות רק שצריכין לזהר שלא יאמרו זה לאחר קידוש שהרי בידך על הכוס בפה"ג אלא דוקא קודם קידוש. וקודם הגדה יכין או יאמר לצאת ידי מצות סיפור יציאת מצרים.

(ד) ורחץ. לאחר שקידש יטול ידיו דמדינא כל דבר שמיכולו במשקה צריך נט"י ואע"ג דבזמנה"ז אין נוהגין כן רק מי שנוהג בפרישות מ"מ כליל פסח נוהגין ליטול כדן נטילה בלא ברכה כדי לעשות היכר לחינוקות כדי שישאלו. (ה) כרפס. אח"ז יטול פעטרזיל (עקירין פעטרטקע) או ירק אחר וטובל במי המלח ומברך בפה"א ואם גדל הירק בכלי בבית כמו שנוהגין שנוטעין בצלים בכלי בבית אזי לא יברך בפה"א רק שהכל.

(ו) יחץ. אח"ז יקח המצה האמצעית וישברנה לכ' חלקים דהיינו חלק א' גדול והב' קטן ממנו והחלק הגדול יניח חחת המפה לאפיקומן ויהיו נוהגין שיכרוך האפיקומן במטפחות שלא כובסו בשטאָרקמעהל כי הברים מסתמא מכובסים בהם כנהוג. והחלק הקטן יחזור לקערה ויהיה מגולה כל זמן אמירת הגדה רק כשמגיע לוהיא שעמדה לאבותינו אז נוטלין הכוס בידו או יכסה המצה ואח"כ יגלה אותה עד שיגיע ללפיכך ואז נוטל הכוס ומכסה המצה.

(ז) מגיד. אח"ז יגביה הקערה ונוהגין שכל בני ביתו מגביהין הקערה ולפעמים שאשתו נדה ואז מתביישת או שבאים לידי שחוק ולכן יותר נכון שלעולם לא הגביה אשתו הקערה כמו שנוהגין כמה גדולים ויאמר הא לחמא עניא. מוזגין כוס שני כדי שישאל התינוק מה נשתנה אם אין שם תינוק ישאל בנו או חבירו או אפילו אשתו ואז יאמר עבדים היינו והנכון כמו שנוהגין היראים לפרש ההגדה בלשון אישכנו או בלשון שמבינים שהרי גם נשים הייכות בכל המצות ובאמירות הגדה ולכן חניב שגם המשרתת חשב אצל השלחן ותשמע כל הגדה ואם צריכה לצאת לחוץ לכשל עכ"פ מחויבת לשמוע הקידוש ולכשיגיע לרכן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' חכנום ותשמע עד לאחר שתיה כוס ב' שהרי מי שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ונוהגין שגם קוראין אותם שתשמע העשרה מכות שהביא על המצרים כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקב"ה בשביל

הלכות פסח כלל קל

ישראל. וכשיגיע למצה זו צריך להגביה המצה להראותה למסובין ויש שנושקין אותה כדי לחבב המצה בעיניהם וכן כשיגיע למרור זה. אבל כשיאמר פסח שהיו אבותינו וכו' לא יגביה. וכשיגיע ללפיקך מגביה כ"א כוסו בידו עד שחוחם גאל ישראל ואז יכסה הפת וישתה כוס שני וכבר נחפשט המנהג שמברכין על כל כוס וכוס ברכה ראשונה אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק על כוס ד'.

(ח) רחצה. יטול ידיו כדון נט"י לאכילה ויברך.

(ט) מוציא מצה. לפי שבי"ט צריך לחם משנה אך ברכת אכילת מצה צריך דוקא בפרוסה שהרי נקראת לחם עוני ומה דרכו של עני בפרוסה לכן מניחין הפרוסה בין ב' השלימות ולוקח שלשתן בידו ומברך המוציא ועל אכילת מצה ואח"כ מניח השלישית בקערה ובוצע מהעליונה ומהפרוסה מכל א' כזית ויאכל בהסיכה שני הוחים ביחד ואם א"א לאכול שניהם ביחד יאכל של המוציא תחלה ואח"כ מהפרוסה ולכתחלה ירסק היטיב שני הוחים או הוחות בפיו ויבלעם בבת אחת ואם קשה לו לבלוע יאכל מעט מעט רק שלא ישהה בכדי אכילת פרס מתחלת אכילת הכזית עד סוף אכילת הכזית.

(י) מרור. אח"ז ירכך החרוסת דהיינו שישפוך לחובו יין או חומץ כדי שיהא ראוי לטבול בו ויקח כזית מרור וכבר כתבתי שיפרר אותו מקודם כדי שפיג טעמו קצת אבל לא יניח להפיג כל טעמו ויטבלנו בחרוסת וינערנו ממנו דאל"כ יבטל טעם המרור ויברך על אכילת מרור וצריך שילעום המרור שיטעום הטעם המר אבל אם בלע ולא לעסו לא יצא אבל מצה אעפ"י שלא לעסו יצא והמרור לא יהיה כבוש מע"ל אפילו במים.

(יא) כורך. אח"כ יקח כזית מצה מן השלישית השלימה כדי לקיים בה ג"כ מצוה ואם צריך לה למחר יקח מן העליונה או האמצעית ויקח עוד כזית מרור וכורכה עם המצה והנכון לטבול גם מרור זה בחרוסת ויאכל שני הוחים בבת א' אם אפשר לו כדלעיל סימן ט' ויזהר שלא יסיח בדברים שאינן מצרכי סעודה עד לאחר שאכל הכריכה שהרי ברכת אכילת מצה ומרור קאי גם על זה ומ"מ אם סח בדעבד א"צ לברך (ודע דאין חילוק בין המרור שנוכך עליו או זה שלוקח בכריכה ללא כשזמתי מוקלת בני אדם נשס כתבי האר"י שהם ב' מינים והם אינם יודעים בין ימינם לשמאלם שהרי ה' מיני יקח שולאין בהם מלמעטין זה לזה אפילו לקט מכולן כזית ולא אלא דהעולם כוהנים ליקח העליון של מעעררעטטוי לכך עליו שהא כוח יותר לאכול וגם שהם הידור מלטה).

(יב) שלחן עורך. אח"כ אוכל סעודתו ואין אוכלין צלי בב' לילות אלו אפי' בשלו ואחר כך צלאו בקדרה ואפילו בשר עוף אם לא לצורך חולה וביצים צלויים מותר ויש מקומות שנוהגים לאכול ביצים בשני לילות והמיקל בזה שלא לאכול תע"ב כי ממלאין כריסם ואוכלין אפיקומן באכילה גסה וכן אני נוהג והכל לפי מה שהוא אדם ישגיח על עצמו שלא למלאות בטנו.

(יג) צפון. לאחר גמר סעודתו אוכלים מן המצה שמונחת תחת המפה והוא נקרא אפיקומן ולכתחלה יאכל כ"א ב' זוחים א' זכר לפסח וא' זכר להגיגה ועכ"פ לא יפחות מכזית א' ויאכלנו בהסיכה והיא זהיר לאכול קודם הצות ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם הצות (ואם שכח לאכול אפיקומן עיין לעיל סי' ט"ז) ואחר האפיקומן לא יאכל ולא ישתה שום דבר.

(יד) ברך. אח"ז מוזגין כוס שלישי ונטול מים אחרונים ומברך בהמ"ז ומצה לחזור אחר זימון ונהגו שבעל הבית בעצמו מברך ולאחר בהמ"ז שוחן כוס ג' בהסיכה ומברך

הלכות פסח כלל קל

ברכה ראשונה ואסור לשחוח בין כוס ג' לכוס ד' ומ"מ אם הוא כוס גדול ודוה דעתו ע"ז בשעת ברכה מותר לשחוח ממנו כמה פעמים דהכל נחשב לשחיה אחת.

(ט) הלל. אחר בהמ"ז נוהגין לפתוח הדלת כדי לזכור שהוא ליל שמורים ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על אויביו ולכן אומרים שפוך חמתך וכו' ואח"כ מוזגין כוס ד' ומתחילין לא לנו וגומרין ההלל ואומר יהללך עד אתה אל ואינו חותם ואומר הלל הגדול היינו כ"ו כל"ח ואח"כ אומר נשמת וישתבח עד מעתה וע"ע וחיתם עד חי העולמים ואפילו אבל בתוך ז' אומר הלל ולאחר שסיים הברכה מברך ושוחה כוס ד' בהסיבה ואם רוצה ממתין עד שיאמר הפיוטים תחלה ואחר שתיתו מברך ברכה אחרונה אם שחה רביעית בפעם א' ואחר ד' כוסות אינו רשאי לשחוח רק מים או לאקריץ יש להתיר אם צריך לשחוח וכ"ש כליל שני דמותר אבל בכל דבר דין ליל ב' כלילה ראשונה.

(י) נרצה. הייב אדם לספר ביציאת מצרי' עד שתחטפנו שניה ולכן יש קוראים אחר הסדר שיר השירים. ונוהגין שלא לקרות על מטתו רק פ' שמע ולא שאר פסוקים שקורין בשאר לילות להגן להראות שהוא מאמין שהוא ליל שמורים מן המזיקים אבל אם לא קרא קריאת שמע בזמנו דהיינו שהתפלל מעריב קודם צאת הכוכבים מחוייב לומר כל ג' פרשיות שהרי מחוייב לקרות ק"ש עכ"פ.

(י"א) שאר דינים כגון שאין לו מצה שמורה אלא כזית או ששכח לאכול אפיקומן או מי שרוצה לעשות הסדר בהרכה בתים חמצא בכלל זה למעלה.

(י"ב) דין התפלות ידוע ומפסיקין לומר משיב הרוח בתפלת המוסף ביום א' ואם טעה מבואר בהלכות תפלה כלל כ"ד ושם כלל כ"ח.

(י"ג) נוהגין שלא לשמש מטתו ב' לילות ש"פ עפ"י האר"י ז"ל ואמנם כבר כתבתי שאין זה אלא להיראים שלא יכשלו ח"ו בעבירה אבל למי שיצרו תקפו אין לו להתמיד כלל כי אין בו אלא מדה חסידות ואין לך איסור בתשמיש מדינא באשתו הכשרה רק אבלות שלו או שלה ובט"כ ויום הכפורים.

כלל קלא. דין ספירת העומר:

(א) בזמן המקדש בתחלת ליל י"ז בניסן שהוא ליל ב' של פסח היו קוצרין העומר ומ"ע מן החורה לספור כל אחד ואחד ספירה כדכתיב וספרתם לכם וכו' וכתוב שבועה שבועות תספור לך מההל חרמש בקמה תחל לספור ז' שבועות ועכשיו שאין לנו לא קצירת העומר ולא הבאה מ"מ חייב כאו"א מישראל לספור ספירה מדרבנן ומדכתיב תספור חמשים יום משמע שצריכין לספור ימים ופעם כתיב ז' שבועות משמע דמצוה למנות שבועות ולכן צריכין לספור היום יום א' בעומר עד שמגיע לו' ימים אומר היום ז' ימים שהם שבוע א' בעומר ואם מנה הימים בלא שבועות או להיפך אע"ג דיצא מ"מ יש לחזור ולספור בלא ברכה.

(ב) מצוה בתחלת הלילה זמנה כל הלילה ואם שכח כל הלילה יספור אותו יום בלא ברכה וכליל שאחריו מברך כיון שעכ"פ ספר ביום ואם שכח ולא ספר גם ביום או יספור כלילות האחרונות בלא ברכה דכיון שדילג יום א' הרי אינם חמימות וכתוב ז' שחחוח חמימות תהיינה.

(ג) היה מסופק אם דילג יום א' או לא מברך שאר הלילות בברכה דהא י"א דספירה בזמנה"ז היא דאורייתא ואם כן הוא ספק דאורייתא ומברכין מספק ולחוספת דס"ל דספירה בזמנה"ז אינו אלא מדרבנן הא ס"ל דאפילו בודאי דילג יום א' סופר בברכה

הלכות ספירת העומר כלל קלא

דס"ל דכל יום הוא מצוה בפ"ע (עיין מה שכתנתי בהלכות זריות כלל ה' כ"א סי' ו') ונ"ל דה"ה בנסתפק כשספר אתמול היה עדיין יום דינא הכי.

(ד) מצוה לכתחלה לספור מעומד דכתיב מהחל חרמש בקמה ודרשינן בקומה ואם ספר מיושב יצא.

(ה) מצוה לספור כל או"א דכתיב וספרתם לכם ואם שמע מחבירו ונתכוין השומע ומשמיע להוציאו יספור בלא ברכה (ע' ת"י).

(ו) מצוה לספור אחר צאת הכוכבים ואם ספר בין השמשות יצא ולמ"ד דספירה אינה אלא מדרבנן אף לכתחלה מותר בין השמשות דהוי ספק דרבנן.

(ז) השואל מחבירו בין השמשות כמה ימי ספירה בזה הלילה יאמר לו אתמול היה כך שאם יאמר לו היום כך וכך אע"פ שלא אמר בעומר מ"מ כיון דבדיעבד אפי' לא אמר בעומר יצא ואע"פ שלא נתכוין לצאת כיון דלרוב פוסקים ספירה אינה אלא מדרבנן וקיי"ל דמצוה דרבנן א"צ כונה (וצ"ל וסתפק דאפילו לא אמר ג"כ היום יצא) וקודם בהש"מ אין לחוש ומותר לומר שהרי אין זמן ספירה.

(ח) לכתחלה לא יברך עד שיודע בכירור כמה צריך לספור. ומ"מ בדיעבד אם בירך ע"ד שישפור כמו שיאמר חבירו ושחק ושמע וספר יצא אבל לכתחלה אסור להפסיק אפי' בשתיקה בין הברכה להמצוה יותר מכדי דיבור (כלעיל בהל' זריות כלל ה' סי' ט').

(ט) אם בירך אדעתא לומר היום יום ד' שסבר שהם ד' ימים ובאמת הוא ה' ימים וסיים בה' ימים יצא אבל אם היה הטעות בדבור כגון שאמר ה' ימים ובאמת אינו אלא ד' ימים אע"פ שבשעה שבירך סבר שהוא ד' ובירך אדעתא דליטא ד' ואח"כ סבר שהם ה' וספר ה' אזלינן בתר דבורו וצריך לחזור ולספור ומ"מ אם לא שתק הרבה הברכה עולה לו.

(י) יאמר מנין הימים הכל בלשון זכר יום אחד שני ימים ארבעה חמשה וכו' וכן עד עשרה כולם בה' שהוא לשון זכר ולא שלש ארבע חמש. ושמונה אין חילוק בין לשון זכר לנקבה אלא בנקודה שיאמר שמנה בקמץ (עיין בהל' ז' ולא בסגול' דזה הוא לשון נקבה. ומאחר עשר ואילך המנין המועט בלשון זכר אחד עשר יום שנים עשר יום ולא שתיים עשר שלשה עשר יום ולא ימים והמנין המרובה בלשון נקבה אחד עשר ולא אחת עשרה שנים עשר ולא שתיים עשרה וכן אחד ועשרים שנים ועשרים שלשה ועשרים וכן כולם והמנין המועט קודם למרובה ולא עשרים וא' וכן כולם ומ"מ בדיעבד כולם יצא. (יא) בין פסח לעצרת מהו תלמידי ר"ע ולא מהו כימים שא"א בו תחנון וא"כ נשאר ל"ג יום ולכן נוהגים קצת אכלות אין נושאים נשים ואין מסתפרין ל"ג ימים ויש בזה מנהגים שונים. ובקהילתנו אמר לי הרב ר' שמעון ז"ל מ"ץ דקהילתנו שנוהגין איסור מיום א' דר"ח אייר עד ג' סיון דאמרינן מקצת היום ככולו מלבד בל"ג בעומר נוהגין היתר שהוא יום היולא דרשב"י ולכבודו נוהגין קצת שמהו ואם הל' יום ל"ג ביום א' נוהגין בקהילתנו שמתפרין ביום ו' ולכן הנשים נוהגין שלא לעשות מלאכה מפסח עד עצרת משקיעת החמה שאז היה זמן הקבורה.

(יב) אסור לאכול חדש דהיינו חבואה חדשה אע"פ שנורעה אם לא נשרשה קודם ט"ז בניסן שהוא זמן הקרבת העומר אסור אפי' בומה"ז בא"י עד תחלת י"ז ניסן ובח"ל עד-ליל י"ח ניסן. ולרוב הפוסקים אסור מה"ת בין בארץ בין בח"ל ואפילו בחבואה של נכרים ולדבריהם דינו בכל דבר ככל איסורי תורה ואפילו פליטת כלים אסור אך כיון שהוא דבר קשה לכל העולם לכן סומכין על הפוסקים דס"ל דאינו נוהג בח"ל ומ"מ כל אזהב נפשו

הלכות ספירת העומר כלל קלא

ירחיק מזה. וכמדינות אשכנז רוב החבואה נשרשה קודם לעומר. אך במדינות אלו ידוע שלעולם אין זורעין קודם פסח שעורים ושכולת שועל ולכן צריכין לזוהר מהם אפי' כשעשאין משקין אבל חטים ודגן שקורין קאָרן רובא דרובא נזרע באלול וחשרי ומוחרין. ואינו נזרע חדש אלא בחבואה של ה' מיני דגן אבל לא בשום מין אחר (וכל דיני חדש מטאכר במיטרי עברי לזק פ"ג ע"ט) והגר"א היה מהדר לאכול מצות מחדש כליל י"ח ניסן כיון שהיה עליו שם איסור עד היום כדי להראות שמה שנמנע היה מחמת מצות הכורא (וכעין זה כ' תוס' שציעות דף י"ג ד"ה לא קלא) והיה מחמיר באיסור חדש ככל איסורי תורה.

(יג) הגר"א ביטל מנהג מלהעמיד אילנות בעצרת משום שעכשיו הוא חוק העמים להעמיד אילנות בחג שלהם (אקורין פּעִיגֶגֶטען) (ועיין ע"ז דף י"ח בתוס' ס"ט) וכתבתי בה בדין חוקות העמים בחלק י"ד.

הלכות תענית.

כלל קלב. (תקס"ג).

(א) מצות עשה מה"ח לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבא על הצבור שנאמר על הצר הצורר אחכם והרעותם בחצוצרות כל דבר שיצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו (רמב"ם) וכשם שהצבור מתענים ומתפללים על צרתם כך מצוה על כל יחיד שיחענה ויחפלה על צרתו כיצד היה לו חולה בתוך ביתו או תועה כמדבר או חבוש בבית האסורים יש לו להתענות ולבקש רחמים (תקע"ח) ודבר זה מדרכי החשובה הוא שכומן שחבוא צרה ויזעק עליה ויריעו וידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו אלה וזה הוא שגרום להסיר הצרה מעליהם אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו צרה זו נקרה מקרה ה"ז דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים ותוסף הצרה צרות אחרות והוא שכתוב בתורה ותלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי. ומדברי סופרים להתענות על כל צרה עד שירוחטו מן השמים וכימי תעניות אלו זועקין בתפלה ומתחננים ומריעין בחצוצרות (רמב"ם פ"א מהלכות תענית) והצוצרות לאו דוקא אלא ה"ה שופר (ולכן תוס' ס"א כס"י תקע"ח לוס אין נוסגין לתקוע בשופר בעת לרה אף על גב דאין דין ת"ל נבבל מ"ט כיון שכוז מ"ע מן התורה).

(ב) מדינא אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי מפני כשיראו שיקנו סעודות גדולות לסעודות ערב וגם לצורך שבת יסברו שרעב בא לעולם ויקרו השער אבל במדינות אלו דלא שכיחי מפקיעי שערים מותר (ס"י תקע"ג) ואין גוזרין תענית על הציבור מתחילה בר"ח ולא בחנוכה ופורים או בחול המועד או בט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות או ט"ו באב (למט) ואם התחילו להתענות על הצרה אפילו יום א' ופגע בהם ימים אלו מתענין ומשלימין וזהו מדינא אבל האידנא צבור דינם כיוחיד ומפסיקין בר"ח ומשלימין יום אחר וכן נוהגין. וב"ד שגזרו שלא לאכול בשר בכל ב' ה' חצי שנה או שנה אם לא עלה על דעתם שיהיה ר"ח וט"ו באב תוך משך זה צ"ע אם מותר או לא דמסתמא לא נחבוננו לאסור ימים שא"א בהם תחנון או סעודת מצוה (עיין במ"א ס"י תקע"ג ס"ק ח' ונכ"ר ס"י